

**Izvještaj o sprovođenju
NACIONALNE STRATEGIJE
U OBLASTI KLIMATSKIH PROMJENA
DO 2030. GODINE**

izvještajni period
septembar 2018. - septembar 2021. godine

Podgorica, februar 2022. godine

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	4
1.1 Sumarni pregled aktivnosti na realizaciji, uključujući ukupan stepen realizacije obaveza Nacionalne Strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine sa Akcionim planom.....	8
1.2 Pregled nerealizovanih mjera sa obrazloženjem.....	13
1.3 Informacija o napretku u dostizanju ciljeva.....	13
1.4 Izazovi u dostizanju postavljenih ciljeva i realizaciji planiranih aktivnosti.....	14
1.5 Finansiranje sprovođenja strategije.....	15
2. Informacija o institucionalnim aranžmanima, pravnom okruženju, klimatskoj politici i klimatskim aktivnostima, uključujući kratak pregled politike i ciljeva EU.....	16
2.1 Institucionalni okvir.....	16
2.2 Zakonodavni okvir.....	17
2.3 NDC i strateški okvir zaštite klime u Crnoj Gori.....	19
2.4 Aktuelni projekti.....	21
2.5 Sporazum o formiranju Energetske Zajednice.....	24
2.6 EU strateški okvir (Zeleni Sporazum, Zelena Agenda za Zapadni Balkan i Clean Energy Package/Fit for 55).....	25
3. Pregled realizacije obaveza po podoblastima za period 2018. -2021. godine.....	26
3.1 Pregled mjera mitigacije.....	27
3.2 Prilagođavanje klimatskim promjenama.....	72
3.3 Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena.....	76
4. Preporuke za naredni period sprovođenja i unapređenje implementacije NSKP.....	101

4.1	Mjere mitigacije: Plan prioriternih mjera za postizanje pune implementacije Strategije	101
4.2	Prilagođavanje klimatskim promjenama: Izrada NAP-a kao prioriterna mjera	103
4.3	Usklađenost sa propisima EU: Preporuke u skladu sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 - životna sredina i klimatske promjene	105

1. Uvod

Vlada Crne Gore je na sjednici od 17. septembra 2015. godine usvojila *Nacionalnu strategiju u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine*, (u daljem tekstu: Strategija) koja sadrži mjere za smanjenje i dodatno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, nacrt strateškog okvira za prilagođavanje klimatskim promjenama, uključujući i procjenu troškova i socijalno-ekonomskih uticaja sprovođenja mjera predviđenih strategijom, kao i prateći akcioni plan. Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine ključni je instrument politike za upravljanje klimatskim promjenama u Crnoj Gori i ustanovljava obavezu Vlade da djeluje protiv klimatskih promjena na integrisan i multisektorski način, poštujući međunarodne obaveze koje je zemlja preuzela prema UNFCCC. Strategija određuje viziju do 2030. godine kako bi omogućila Crnoj Gori da se prilagodi na negativne efekte i promoviše niskokarbonski održivi razvoj. Nacionalna strategija za klimatske promjene fokusira se u velikoj mjeri na usaglašavanje sa zakonodavnim okvirom EU o klimatskim promjenama.

Nacionalna strategija za klimatske promjene pruža neophodne smjernice za mjere mitigacije i adaptacije. Ciljeve strategije takođe prate različiti načini implementacije: jačanje institucija i upravljanja, obrazovanje i obuka aktera, istraživanja o klimatskim promjenama i tehnološki razvoj, i finansiranje.

Imajući u vidu da je ovo prvi dokument te vrste u Crnoj Gori Strategija je morala biti sveobuhvatna i postaviti nekoliko ključnih ciljeva:

- Strategijom su sagledane mogućnosti niskokarbonskog razvoja odnosno smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte u momentu kada se na globalnom nivou očekivalo potpisivanje međunarodnog obavezujućeg sporazuma u oblasti klimatskih promjena. Pored namjeravanog nacionalnog utvrđenog doprinosa Crne Gore globalnom smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte koji je usvojen kao sastavni dio Strategije;
- Dokumentom su utvrđene smjernice za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama u skladu sa Okvirom za prilagođavanje koji je utvrđen na konferenciji strana ugovornica Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (u daljem tekstu: UNFCCC¹) održanoj u Kankunu, Meksiko;
- Pored toga, u skladu sa procesom evropskih integracija, Strategija detaljno razrađuje aktivnosti u procesu usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom EU u ovoj oblasti.

Na osnovu Zakona o životnoj sredini ("Sl. list CG" br. 52/16) Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine za period od tri godine sačinjava Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i dostavlja ga na usvajanje Vladi. Ovim, drugim izvještajem o sprovođenju *Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine* obuhvaćen je inicijalni trogodišnji status realizacije 17. septembar 2018. - 17. septembar 2021. godine.

Tokom navedenog izvještajnog perioda usvojeno je više zakonodavnih i strateških dokumenata od izuzetne važnosti, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou:

---

¹ UNFCCC - United Nations Framework Convention on Climate Change - Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama

- **Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena** ("Sl. list CG" br. 73/19) uređuje zaštitu od negativnih uticaja klimatskih promjena, smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, zaštita ozonskog omotača i druga pitanja koja se odnose na zaštitu od negativnih uticaja klimatskih promjena.

Zakon predstavlja osnov za uspostavljanje Nacionalnog sistema praćenja, izvještavanja i verifikacije gasova sa efektom staklene bašte, rada Sistema trgovanja emisijama, koji će obezbijediti sektorsku raspodjelu napora na smanjenju emisija izvan Sistema trgovanja emisijama. Zakon takođe predstavlja osnov za unapređenje problematike upotrebe materija koje oštećuju ozonski omotač i fluorisanih gasova. Dalje, uvodi i obavezu izrade **Strategije o niskokarbonskom razvoju sa akcionim planom**. Izrada ove strategije delegirana je kao jedna od prioritarnih aktivnosti u okviru projekta „Tehnička podrška za monitoring i implementaciju politika za zaštitu životne sredine i klimatskih akcija“, koji finansira Program IPA 2016. Zbog novonastale situacije u vezi sa COVID-19, izrada Strategije je pomjerena i planirana kroz Program IPA III 2021-2025.

- **Treći nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama (TNC) prema UN Okvirnoj konvenciji o klimatskim promjenama**

Izrada izvještaja je započela u junu 2016. godine, a završena u julu 2020. godine. Treći nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama Vlada Crne Gore je usvojila na sjednici 30. jula 2020. godine. Dostavljanjem Trećeg nacionalnog izvještaja (TNC) Crna Gora još jednom ispunila svoje međunarodne obaveze u skladu sa obavezama iz UNFCCC Konvencije. Ovaj izvještaj sadrži rezultate novih inventara GHG za 2016. i 2017. godinu, rekalkulaciju ranijih vremenskih serija od 1990, kao i opšti opis mjera koje je Crna Gora formulisala, utvrdila i sprovela radi planiranja smanjenja emisija GHG. Ovaj izvještaj sadrži i klimatski profil Crne Gore, sa isticanjem sektora i regija koje su najpodložnije uticaju klimatskih promjena, kao i analizu potencijalnih mjera adaptacije.

Izvršena je procjena svih sektora koje prepoznaje metodologija IPCC (energetika, industrijska proizvodnja i upotreba proizvoda (IPPU), poljoprivreda, šumarstvo i drugo korišćenje zemljišta (AFOLU) i otpad) kako bi se procijenio mitigacioni potencijal određenih mjera i politika. Projekcije GHG su urađene za opcije niskog, srednjeg i visokog ekonomskog razvoja za scenarije „sve ostaje isto“ (BAU) (scenario bez mjera – WOM), scenario sa postojećim mjerama (WEM) i scenario sa dodatnim mjerama (WAM). Izvještaj je dodatno ojačao nacionalne kapacitete, partnerstvo i saradnju sa srodnim sektorima, unaprijedio opšte znanje, povećao učešće svih relevantnih aktera i povećao svijest o klimatskim promjenama i njihovim uticajima.

Konačno, u ovom izvještaju su sažeto prikazane informacije o procesima koji se, između ostalog, tiču jačanja kapaciteta na nacionalnom nivou i promovisanja mehanizama za ulaganje i finansiranje.

- **Nacionalni program prioritarnih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom 2021-2023** je finalizovan u novembru 2020. godine i usvojen na Vladi 29. aprila 2021. godine

Direkcija za klimatske promjene je početkom 2019. godine sprovela poziv, a potom i analizu kandidovanih projektnih predloga za uključivanje u Program prioritarnih aktivnosti za saradnju Crne Gore sa Zelenim klimatskim fondom u odnosu na njihovu usaglašenost sa propisanim kriterijumima. Od ukupno 10 projektnih ideja, kroz za to propisanu i po prvi put sprovedenu proceduru, 7 projekata je odobreno za uključivanje u Program. U okviru Programa prioritarnih aktivnosti, pripremljen je Izveštaj o potrebama, nedostatku znanja i kapacitetima za unapređenje

saradnje sa Zelenim klimatskim fondom (GCF). Kroz Nacionalni program prioritetnih aktivnosti za saradnju sa GCF-om otpočet je i proces identifikacije potencijalnih akreditovanih nacionalnih institucija za saradnju sa GCF-om.

Jedna od Nacionalnih institucija koja je zainteresovana za akreditaciju i direktan pristup Zelenom klimatskom fondu jeste Eko-fond. Fond za zaštitu životne sredine osnovan je 2018. godine kao jednočlano društvo sa ograničenom odgovornošću. Osnivač Eko-fonda je Vlada Crne Gore. Djelatnost Eko-fonda se odnosi na finansiranje pripreme, sprovođenja i razvoja programa, projekata i sličnih aktivnosti u oblasti očuvanja, održivog korišćenja, zaštite i unaprjeđivanja životne sredine, energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije na državnom i lokalnom nivou.

- **Izveštaj za pripremu ažuriranog nacionalnog utvrđenog doprinosa (NDC) za Crnu Goru iz 2020. godine**

Uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj-UNDP, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma je finalizovalo reviziju Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC). NDC ima za cilj da obezbijedi dodatno smanjenje nacionalnih emisija gasova sa efektom staklene bašte, a da istovremeno zadovolji potrebe zemlje za ekonomskim razvojem, omogućavajući na taj način održivo kretanje u pravcu dugoročne dekarbonizacije. Izrađen je i interni prateći izvještaj koji daje sve osnovne informacije korišćene za izradu ažuriranog NDC-a. Izvještaj za pripremu ažuriranog NDC iz 2020. godine obuhvatio je pregled postojećih politika i mjera za sve sektore i gasove sa efektom staklene bašte, posebno u svjetlu novih podataka koji su dobijeni prilikom ažuriranja izrade GHG inventara i projekcija. Takođe, preispitane su sve nacionalne i sektorske strategije, politike i akcioni planovi. Pored toga, uključene su mjere prilagođavanja na klimatske promjene, kao i pitanja rodne ravnopravnosti. Izvještaj za pripremu ažuriranog NDC iz 2020 Vlada Crne Gore je usvojila 03. juna 2021. godine.

Crna Gora revizijom NDC-a kao novu ciljnu vrijednost postavlja smanjenje emisija od 35% do 2030, a u odnosu na 1990. godinu, odnosno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za 2.117 kilotona do 2030. godine. Ovaj cilj je moguće ostvariti uz mjere koje su utvrđene u ključnim nacionalnim strateškim i razvojnim planovima.

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma finalizovalo je proces revizije Nacionalnog utvrđenog doprinosa (NDC) pri čemu je postavljen novi cilj smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte za 35% do 2030. godine u odnosu na 1990. godinu. Revidirani NDC, koji je Vlada Crne Gore usvojila i dostavila Sekretarijatu UNFCCC-a u junu 2021. godine, predstavlja povećanu političku posvećenost zemlje smanjenju emisija GHG. Da bi se omogućilo da Crna Gora ostvari svoje klimatske ciljeve kao i ciljeve pristupanja EU usvojeno je nekoliko strateških i planskih dokumenata.

Nakon razmatranja svih nacionalnih strateških i planskih dokumenata, identifikovano je 25 politika i mjera ublažavanja: 17 u sektoru energetike; 4 u industriji i sektoru korišćenja proizvoda; 2 u sektoru poljoprivrede i 2 u sektoru otpada. Ove politike i mjere su zatim analizirane koristeći tri scenarija i povezane projekcije: 1) WOM; 2) WEM, i 3) ambiciozniji scenario ublažavanja - WAM, za period 2022-2030. Izrada sva tri scenarija je bila vođena istim principom, da se odraze različiti nivoi ambicija u vezi sa ublažavanjem i različitim tempom energetske tranzicije. Procijenjene finansijske potrebe za postizanje nacionalnog cilja smanjenja GHG emisija utvrđenog u revidovanom NDC-u za period do 2030. godine iznose 2.655,31 miliona €. Ukupna vrijednost projekata koji su predloženi kao prioritetne aktivnosti za saradnju Crne Gore sa GCF-om za period 2021-2023. godine je blizu 176 miliona USD, gdje se od GCF očekuje podrška u iznosu od 75,4 miliona USD, dok je za preostali dio sredstava projektovano sufinansiranje. I na kraju, neophodna sredstva za postizanje standarda u životnoj sredini koji bi obezbijedili pristupanje

Evropskoj uniji, procijenjena su na 482.996.838 €. Specifično za oblast klimatskih promjena, procijenjeni iznos sredstava je 87.348.790 eura, od čega se od donatora očekuje podrška u iznosu od 2.145.000 €.

- **Treći dvogodišnji izvještaj o klimatskim promjenama (TBUR)**

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma je u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) pripremio Treći dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama za izvještajni period 2019-2021. godine.

Projekat je finansiran od strane Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF), a pripremom TBUR-a Crna Gora će još jednom ispuniti svoje obaveze ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama. Izvještaj se sastoji od pet poglavlja uključujući: Nacionalne okolnosti, Nacionalni inventar GHG emisija, Ublažavanje klimatskih promjena i Akcioni plan, Ograničenja i nedostaci, Sistem praćenja, izvještavanja i verifikacije (MRV) u Crnoj Gori.

Izvještavanje prema ovoj međunarodnoj konvenciji u velikoj mjeri je povezano sa izvještavanjem o sprovođenju Strategije, naročito kada je u pitanju njen osnovni cilj, postizanje smanjenja emisija sa efektom staklene bašte. Izvještaj je obradio poglavlje smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte do 2030. godine, pri čemu su razvijena 2 scenarija (scenario sa mjerama, koji je indentičan scenariju iz prethodnog NDC2 izvještaja i scenario sa dodatnim mjerama). Na kraju je dat pregled procjene nedostataka i potreba za finansijama, izgradnjom kapaciteta i tehnološkim potrebama u dijelu klimatskih promjena. Implementacija projekta je počela u septembru 2019. godine, a finalizovan je krajem 2021. godine, nakon čega će se Izvještaj dostaviti Sekretarijatu UNFCCC-a. Posljednji zvanični podaci iz inventara emisija GHG odnose se na 2019. godinu i obuhvaćeni su trećim dvogodišnjim izvještajem prema UNFCCC. Na osnovu ovih podataka izrađene su projekcije emisija u Strategiji o klimatskim promjenama do 2030. godine. Imajući u vidu da je cilj smanjenja emisija dugoročan (odnosi se na period do 2030. godine) i da se radi o kratkom periodu za koje su dostupni novi podaci, ovaj Izvještaj sadrži određene naznake o trendu emisija GHG, ali je prerano na osnovu tog trenda ocjenjivati efekat sprovedenih mjera preporučenih Strategijom. Pregled realizacije mjera za smanjenje emisija GHG dat je u poglavlju 3.1.

Nacionalni izvještaji u skladu sa metodologijom utvrđenom u okviru UNFCCC-a obavezno sadrže i mjere prilagođavanja klimatskim promjenama. Jedna od ključnih preporuka Strategije u ovom kontekstu je izrada Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama, tako da Izvještaj sadrži pregled realizacije mjera utvrđenih Strategijom (Tabela 3) koje se odnose na glavne potrebe i preduslove za izradu i sprovođenje nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama, koji je dat u poglavlju 3.2.

Stepen usklađivanja zakonodavstva u oblasti klimatskih promjena sa pravnom tekovinom EU je praćen kroz realizaciju Nacionalne strategije za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena 2016-2020. Pregled realizacije mjera za usklađivanje sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena, u skladu sa NSKP dat je u poglavlju 3.3.

1.1 Sumarni pregled aktivnosti na realizaciji, uključujući ukupan stepen realizacije obaveza Nacionalne Strategije u oblasti klimatskim promenama do 2030. godine sa Akcionim planom

Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena je do 2030. godine predviđena realizacija 69 mjera ublažavanja klimatskih promjena, zatim 10 potreba za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama i usklađivanje propisa domaćeg zakonodavstva sa EU propisima iz oblasti klimatskih promjena.

Od ukupnog broja mjera (69), realizovano je njih 9, u toku je realizacija 41 mjere, jedna mjera nije realizovana jer se od nje odustalo, dok realizacija preostalih 18 mjera nije otpočela, jer nisu dospjele na realizaciju. Stepenn realizacije se može sagledati i na način da je **od ukupnog broja mjera 98% mjera realizovano ili je njihova realizacija u toku.**

Grafik 1 – Realizacija mjera ublažavanja klimatskih promjena

Od ukupnog broja potreba i preduslova (10) za izradu Nacionalnog Plana prilagođavanja klimatskim promjenama, u toku je realizacija ukupno 9 aktivnosti, dok realizacija preostale jedne nije otpočela, **što čini 90% aktivnosti, čija je realizacija u toku.**

Grafik 2 – Realizacija potreba i preduslova za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama

NSKP predviđa usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u sljedećih 7 oblasti:

- 1) Mehanizam monitoringa
- 2) Šema trgovine emisijama GHG
- 3) Podjela napora (za smanjenje emisija GHG)
- 4) Supstance koje oštećuju ozonski omotač i fluorisani gasovi
- 5) Kvalitet goriva
- 6) Emisije CO₂ iz vozila
- 7) Skladištenje i kaptaza CO₂

Koraci za transpoziciju, odnosno implementaciju propisa iz ovih oblasti su detaljno predstavljani, imajući u vidu dugoročnost strategije, tako da u svakoj od ovih oblasti postoji dio realizovanih i nerealizovanih koraka, kao što je predstavljeno kroz poglavlje 3.3.

Sumarno, od 12 koraka za implementaciju Mehanizma monitoringa, u toku je realizacija osam aktivnosti, jedna aktivnost nije realizovana, dok preostalih 3 nisu dospjele za realizaciju, što predstavlja **89% aktivnosti čija je realizacija u toku, dok je 11% nerealizovano.**

U oblasti zakonodavstva vezanog za trgovinu emisijama GHG tri aktivnosti su u toku, dok ostalih 8 nije dospjelo za realizaciju, tako da je **u toku realizacija 100% planiranih aktivnosti.**

Što se tiče usklađivanja sa Odlukom o podjeli napora za smanjenje GHG, imajući u vidu da su njome propisane obaveze država članica EU do 2020. godine, i da je u maju 2018. godine usvojena Regulativa (EU) 2018/842, kojom se obaveze smanjenja GHG iz sektora koji nisu obuhvaćeni sistemom trgovine emisijama vezuju za postizanje ciljeva Pariskog sporazuma u periodu od 2021 - 2030. godine, aktivnosti planirane za implementaciju ove odluke (koje uglavnom nisu dospjele) nijesu uzete u obzir, već je data preporuka da se planiraju koraci za implementaciju Regulative (EU) 2018/842.

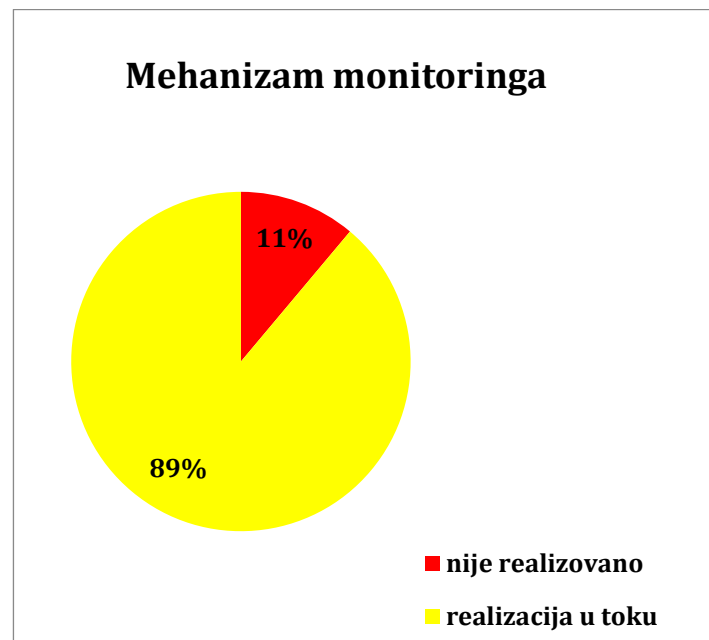
Kako se implementacija propisa koji se odnose na supstance koje oštećuju ozonski omotač i fluorisane gasove sprovode u Crnoj Gori od 2011. godine, i isti su ažurirani 2021. godine, kroz NSKP planirana je samo jedna mjera, čija realizacija nije dospjela jer se odnosi na period pristupanja. Ova oblast nije uzeta u obzir u sumarnom prikazu.

U oblasti kvaliteta goriva 9 aktivnosti je realizovano, realizacija 3 aktivnosti je u toku, a 5 aktivnosti nije dospjelo za realizaciju, što predstavlja **75% aktivnosti koje su realizovane i 25% aktivnosti, čija je realizacija u toku.**

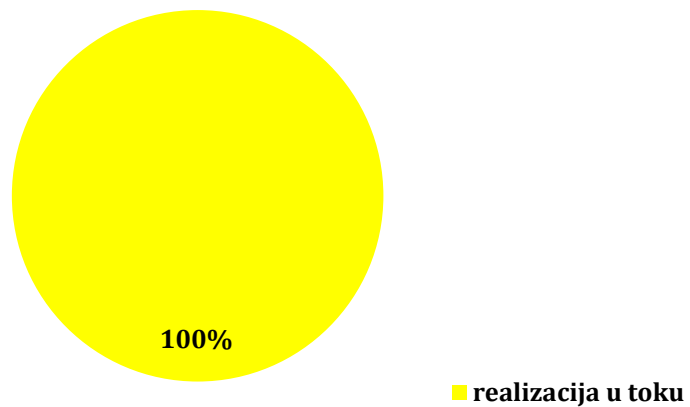
U oblasti propisa o emisijama CO₂ iz vozila dvije mjere nijesu dospjele za realizaciju dok je ostalih 10 realizovano, što predstavlja **100% mjera koje su realizovane.**

U oblasti koja se odnosi na skladištenje i kaptazu CO₂, realizovano je ukupno 13 aktivnosti, odnosno **100% planirane realizacije.**

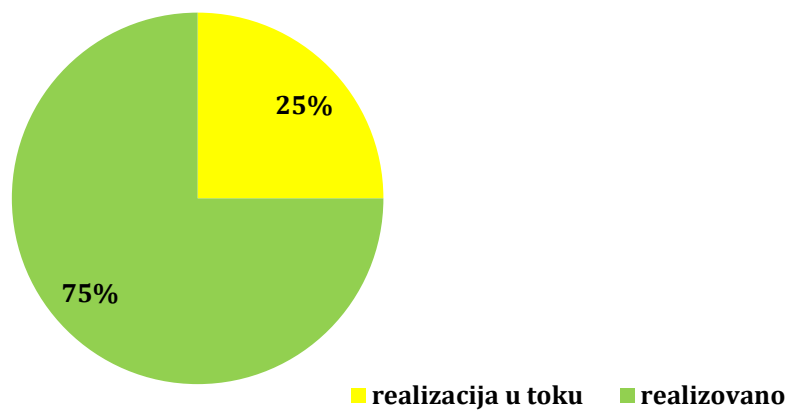
Grafik 3 – Realizacija aktivnosti za postizanje usklađenosti sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

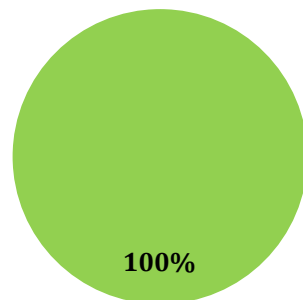
Trgovina emisijama GHG

Direktiva o kvalitetu goriva

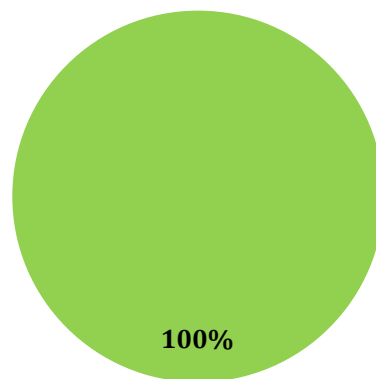

Direktiva o označavanju vozila u pogledu emisija CO2 i Uredba o emisijama CO2 iz vozila

■ realizovano

Propisi o kaptazi i skladištenju CO2

■ realizovano

1.2 Pregled nerealizovanih mjera sa obrazloženjem

Kada je riječ o mjerama mitigacije, jedina nerealizovana mjera je 1.2 TE Pljevlja II - puštanje u rad 2020. godine, a nije realizovana jer se odustalo od realizacije mjere. Naime, tokom 2016. godine je potpisan ugovor sa stranim partnerom o izgradnji bloka II TEP, koji uključuje i proizvodnju toplotne energije i izgradnju toplovodne mreže za grad Pljevlja. Isti ugovor je raskinut već 2017. godine, čime se odustalo od izgradnje novog bloka termoelektrane.

Vezano za realizaciju potreba i preduslova za izradu Nacionalnog Plana prilagođavanja klimatskim promjenama, jedina nerealizovana mjera je obezbjeđivanje ljudskih resursa na duži period, u okviru koje je neophodno oformiti osnovni nacionalni tim za prilagođavanje i uspostaviti institucionalnu saradnju. Realizacija ove mjere planirana za početak 2022. godine, kada će se u skladu sa radnim planom izrade NAP-a uspostaviti efikasni mehanizmi institucionalne koordinacije i tehnički kapaciteti za planiranje prilagođavanja, odnosno institucionalni tehnički kapaciteti za planiranje adaptacije procijenjeni i poboljšani kroz izgradnju kapaciteta i jačanje mehanizama institucionalne koordinacije za podršku investicijama u adaptaciji.

Konačno, što se tiče usklađenosti sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena, odnosno Uredbe o praćenju emisija GHG, jedina nerealizovana mjera je Priprema niskokarbonske razvojne strategije, koja je bila planirana za realizaciju do 2020. godine. Naime, Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena uvodi i obavezu izrade Strategije o niskokarbonskom razvoju sa akcionim planom. Izrada ove strategije bila je delegirana, kao jedna od prioritarnih aktivnosti u okviru projekta „Tehnička podrška za monitoring i implementaciju politika za zaštitu životne sredine i klimatskih akcija“, koji finansira Program IPA 2016. Zbog novonastale situacije u vezi sa pandemijom koronavirusa, s početka 2020. godine, ta sredstva su preusmjerena za nabavku medicinske opreme za borbu protiv COVID-19 bolesti, pa je izrada Strategije ponovo planirana kroz Program IPA III 2021-2025.

1.3 Informacija o napretku u dostizanju ciljeva

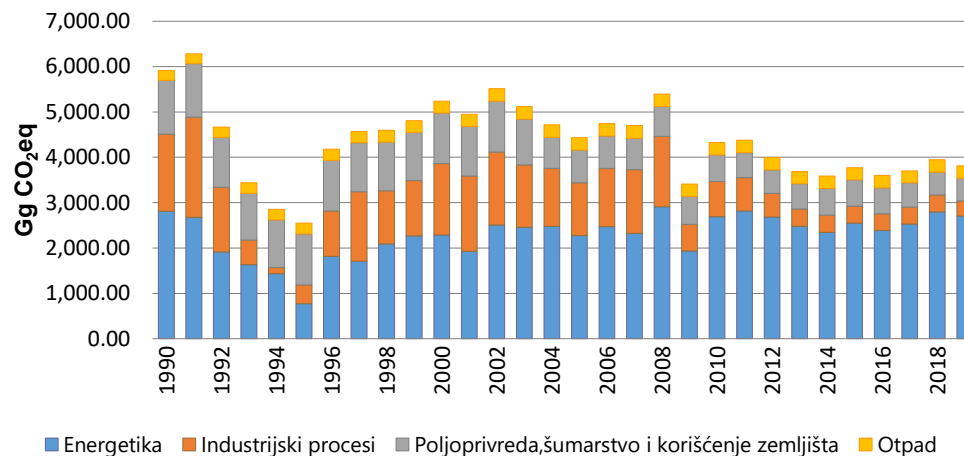
Kao **ključni indikator učinka kada su u pitanju mjere mitigacije** mora se uzeti utvrđeni cilj smanjenja emisija GHG do 2030. godine, **(smanjenje emisija GHG za 35% do 2030. godine u odnosu na bazu 1990. godinu)** odnosno, postignuto smanjenje u određenom vremenskom periodu.

Podaci pokazuju da je ukupna emisija GHG 1990. godine iznosila 5.354 Gg CO₂eq. Posljednji dostupni podaci su podaci za 2019. godinu, jer se u skladu sa međunarodno prihvaćenom praksom i metodologijom UNFCCC tokom 2021. godine utvrđuju emisije za 2019. godinu pa podaci nisu dostupni za cijeli izvještajni period. Prema podacima za 2019. godinu ukupne emisije GHG su iznosile 3.626 Gg CO₂eq, što je za 32,27% manje od emisija u baznoj godini.

NSKP ne obuhvata mjere adaptacije na klimatske promjene, već samo preporuke za izradu Nacionalnog plana adaptacije. NSOR se ovim pitanjem bavi sveobuhvatnije, posmatrajući problem iz više uglova i povezujući ga sa nekoliko globalnih ciljeva odnosno potciljeva održivog razvoja za koje su utvrđeni globalni indikatori. Donošenjem Nacionalnog plana adaptacije Crna Gora će doprinijeti globalnom postizanju cilja 13 održivog razvoja, koji se između ostalog prati kroz sljedeći globalni indikator: *SDG 13.2.1 Broj zemalja koje su saopštile da su uspostavile ili operacionalizovale integrisanu politiku/strategiju/plan koji povećava njihovu sposobnost da se prilagode negativnim uticajima klimatskih*

promjena, i razviju klimatsku otpornost i niske emisije gasova staklene bašte na način koji ne ugrožava proizvodnju hrane (uključujući i nacionalni plan adaptacije, nacionalno određen doprinos, nacionalne komunikacije, dvogodišnji ažurirani izvještaj ili drugo).

Grafik 4 - Emisije GHG u Crnoj Gori 1990-2019 izražene u Gg CO₂eq (Izvor: TBUR)

1.4 Izazovi u dostizanju postavljenih ciljeva i realizaciji planiranih aktivnosti

Glavni izazovi u postizanju ciljeva su vezani za rad termoelektrane Pljevlja i industrijskih postrojenja. Naime, odustalo se od izgradnje drugog bloka termoelektrane, čija je izgradnja bila planirana mjerom mitigacije 1.2, a takođe se pristupilo pripremama ekološke rekonstrukcije termoelektrane, umjesto najavljenog gašenja, kako je bilo planirano mjerom mitigacije 1.1. Pored toga, od 2019. godine u tehnološkim procesima u KAP-u i Željezari se od energenata koriste samo električna energija i LNG (tečni prirodni gas). Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, osim zamjene goriva, mjera 1.4 Ugradnja kogeneracionih sistema kada je toplotna energija potrebna u prerađivačkim industrijama, gdje se toplotna energija dobija korišćenjem postojećih instalacija na bazi fosilnih tečnih goriva, sa postupnim uključivanjem moderne biomase i prirodnog gasa kao zamjena za lož ulje, nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđenja i modernizacije tehnoloških procesa. Trenutno je nastavak rada u pogonima KAP-a i Željezare neizvjesan, i od početka 2022. godine prestao je sa radom pogon elektrolize u KAP-u, koji je inače najveći potrošač električne energije. Takođe mjera 3.1 Rad industrijskih postrojenja u punom kapacitetu u periodu (2020-2030) god., zatim mjera 3.2 Predložene tehničke i tehnološke mjere, zapravo već pokrenute akcije i intervencije u tehnološkim procesima: KAP – investicije u pogonu elektrolize i automatizacija procesa elektrolize, sa ciljem smanjenja broja anodnih efekata (do 50% u odnosu na referentno stanje) i trajanja pojedinačnih efekata, kao i mjera 4.2 Poboljšanje sadašnjih tehnoloških procesa ugradnjom

nove opreme i / ili dalje parcijalne intervencije (poboljšanja / nadogradnje) na postojeću opremu, kao što su bolje kontrole procesa (dalja smanjenja broja anodnih efekata i trajanja pojedinačnih efekata u KAP-u) nijesu realizovane u posmatranom periodu, i njihov dalji rad je neizvjestan, čak i smanjenim kapacitetom.

Što se preostalih mjera tiče, makar onih što su dospjele, uglavnom se sve sprovode u manjem ili većem obimu, pa su nedospjele mjere, jedino one, koje su povezane sa pridruživanjem EU.

1.5 Finansiranje sprovođenja strategije

NSKP ne sadrži procjenu troškova za realizaciju predloženih mjera, već samo preporuke za finansiranje Akcionog plana:

- Preporučuje se uspostavljanje Klimatskog fonda Crne Gore (KFCG), koji treba da postane ključni instrument za mobilizaciju i raspodjelu sredstava od međunarodnih razvojnih partnera prema aktivnostima u oblasti klimatskih promjena u Crnoj Gori, i koji se može koristiti za raspodjelu nacionalnih javnih sredstava u ovoj oblasti.
- Preporučuje se poboljšanje kapaciteta apsorpcije javnog sektora Crne Gore da bi se omogućilo što efikasnije i efektivnije korišćenje domaćih i međunarodnih finansijskih resursa.
- Preporučuje se povećanje pristupa međunarodnim tržištima ugljen-dioksida, kako bi se povećali međunarodni finansijski tokovi privatnog sektora za investicije u smanjenje emisija GHG.
- Preporučuje se analiza poboljšanja investicione klime za investicije u ovoj oblasti kako bi se povećali tokovi kapitala privatnog sektora, odnosno povećale investicije u oblasti smanjenja emisija GHG investitora iz Crne Gore i inostranstva.
- Preporučuje se uspostavljanje finansijskih mehanizama kojima bi se upravljalo na državnom nivou (npr. kreditne linije i subvencije koje za cilj imaju mjere kao što su obnavljanje javnog prevoza, kupovinu električnih ili hibridnih vozila, kupovinu sistema za solarnu energiju, prelazak na sistem daljinskog grijanja ili grijanja na biomasu i sl.)

Od ovih pet preporuka jedino je realizovana posljednja, a tiče se finansijskih mehanizama kojima bi se upravljalo na državnom nivou, odnosno programa, koji se finansiraju iz Eko-Fonda.

U trećem dvogodišnjem izvještaju o klimatskim promjenama procjenjuje se da je Crna Gora u izvještajnom periodu (2018-2021) dobila dodatnih 2.988.478 € za sprovođenje projekata iz oblasti klimatskih promjena. U nastavku je u tabelarnoj formi dat pregled projekata koji su podržani od strane međunarodnih razvojnih finansijskih institucija i kroz multilateralnu i bilateralnu pomoć.

Tabela 1. Pregled dobijene podrške u oblasti klimatskih promjena u periodu 2018-2021 (Izvor: TBUR)

Naziv projekta	Period implementacije	Izvor finansiranja	Iznos (€)
----------------	-----------------------	--------------------	-----------

1	Izgradnja kapaciteta za politiku klimatskih promjena na Zapadnom Balkanu, Centralnoj i Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji Phase III (CDCP III)	2019-2021	Federalno Ministarstvo za životnu sredinu, zaštitu prirode i nuklearnu sigurnost, Republika Njemačka	175.000
2	Unapređenje kapaciteta Crne Gore za integrisanje rizika od klimatskih promjena u planiranje – NAP	2020-2023	Zeleni klimatski fond -GCF	1.447.932 ²
3	Inicijativa za jačanje kapaciteta za transparentnost (CBIT)	2021-2024	Globalni fond za životnu sredinu - GEF	924.370 ³
4	Podrška za pripremu ažuriranog nacionalno utvrđenog doprinosa – NDC	2019-2021	UNDP – Climate Promise	168.067 ⁴
5	Treći dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama - TBUR	2019-2021	Globalni fond za životnu sredinu - GEF	273.109 ⁵
UKUPNO				2.988.478

2. Informacija o institucionalnim aranžmanima, pravnom okruženju, klimatskoj politici i klimatskim aktivnostima, uključujući kratak pregled politike i ciljeva EU

2.1 Institucionalni okvir

Crna Gora je strana potpisnica I UNFCCC (izuzev Priloga I) i ratifikovala je Protokol iz Kyota. Zatim je 2016. godine potpisala, a već 2017. godine ratifikovala Pariski Sporazum, čime se potvrđuje predanost Vlade da se pridruži globalnim naporima za rješavanje klimatskih promjena sprovođenjem aktivnosti za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte u cilju ograničavanja porasta globalne temperature do maksimalno 2 °C, do kraja ovog vijeka. U cilju ratifikovanja Pariskog sporazuma, Crna Gora je prethodno podnijela namjeravani nacionalno utvrđeni doprinos smanjenja emisija (INDC) Sekretarijatu Okvirne Konvencije Ujedinjenih Nacija o promjeni klime (UNFCCC), čime se država obavezala da će smanjiti emisije za najmanje 30% do 2030. godine, u odnosu na baznu 1990. godinu. U cilju potvrđivanja Pariskog sporazuma, država je izradila Socioekonomsku analizu investicija, koje su neophodne za postizanje definisanog cilja smanjenja emisija do 2030. godine. Crna Gora je do sada dostavila UNFCCC Sekretarijatu tri nacionalne komunikacije, kao i dva dvogodišnja ažurirana izvještaja, a u toku je priprema Trećeg dvogodišnjeg ažuriranog izvještaja (TBUR). Crna Gora je država-kandidat za članstvo u EU, i stoga u svoje zakonodavstvo mora transponovati EU klimatsko-energetsku politiku. Osim toga, država je ugovorna strana Sporazuma o Energetskoj zajednici (EnCT), čime je u obavezi da ubrzano sprovodi EU propise o praćenju, izvještavanju i procjeni inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte i preduzetim koracima za rješavanje klimatskih promjena, kao i da izradi integrisani nacionalni energetski i klimatski plan (NECP) u skladu sa predlogom Evropske komisije (EK). EnCT Sekretarijat je pripremio Preporuku 2018/01MC-EnC, za izradu nacionalnih energetskih i klimatskih planova, kao i smjernice za izradu ovih planova.

² 1 EUR = 1,19 USD, kurs na dan 31.12.2021. god.

³ 1 EUR = 1,19 USD, kurs na dan 31.12.2021. god.

⁴ 1 EUR = 1,19 USD, kurs na dan 31.12.2021. god.

⁵ 1 EUR = 1,19 USD, kurs na dan 31.12.2021. god.

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPPU), odnosno Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene, Direkcija za klimatske promjene je nadležno za donošenje, implementaciju i praćenje klimatske politike. Važnu ulogu ima i Agencija za zaštitu životne sredine, a nadležna je za izradu inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte. Pored ovog Ministarstva, koje je istovremeno nadležno i za upravljanje otpadom, odgovornosti vezane za ublažavanje klimatskih promjena imaju i Ministarstvo kapitalnih investicija, nadležno za energetske i saobraćajnu politiku, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, nadležno za poljoprivrednu i šumarsku politiku, Ministarstvo ekonomskog razvoja, nadležno za industrijsku politiku, kao i Ministarstvo unutrašnjih poslova (Direktorat za zaštitu i spašavanje i Direkcija za vanredne situacije) takođe imaju važnu ulogu u kreiranju državne politike u oblasti klimatskih promjena. Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju zadužen je za praćenje i procjenu stanja klime, klimatskih promjena, ekstremnih meteoroloških događaja, sistema ranog upozoravanja i mjera adaptacije sa meteorološke tačke gledišta, Takođe, važnu ulogu u kreiranju državne politike u oblasti klimatskih promjena imaju i Ministarstvo finansija i socijalnog staranja koje je nadležno za pitanja rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Sa svim navedenim institucijama postoji zadovoljavajući nivo saradnje koji je potvrđen i njihovim učešćem u radnim grupama za izradu Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i niza podzakonskih akata.

Crna Gora do sada nije uspostavila sistem, ni institucionalno odredila tijelo koje se bavi izradom projekcija emisija GHG i njihovog uklanjanja pomoću ponora kao osnovu za utvrđivanje i procjenu mogućnosti ograničenja emisija GHG, donošenje politika i mjera za ekonomski isplativo ograničenje emisija GHG, kao i za monitoring dostizanja ograničenja emisija GHG.

Definisanje predstojećih aktivnosti na uspostavljanju institucionalnog okvira za izradu projekcija GHG emisija i ponora CO₂, podrazumijeva formiranje stručnog tima za kreatora politika – MEPPU, EPA i tehnička lica, pod uslovom povećanja kadrovskih kapaciteta.

2.2 Zakonodavni okvir

Pravni okvir za klimatske promjene dat je Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, kojim se uređuje zaštita od negativnih uticaja klimatskih promjena, smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, zaštita ozonskog omotača i druga pitanja koja se odnose na zaštitu od negativnih uticaja klimatskih promjena. Zakon takođe uređuje izradu Strategije niskokarbonskog razvoja i Plana adaptacije na klimatske promjene u izradu Akcionih planova o njihovom sprovođenju.

Nakon donošenja Zakona, Ministarstvo ekologije prostornog uređenja i urbanizma formiralo je radnu grupu za izradu podzakonskih akata na temelju zakona. Vlada Crne Gore je 6. februara 2020. godine usvojila novu Uredbu o aktivnostima odnosno djelatnostima koje emituju gasove s efektom staklene bašte. Uredba je stupila na snagu 21. februara 2020. godine. Time se Crna Gora dodatno približila pravnoj tekovini EU u oblasti klimatskih promjena.

Uredbom se uvodi regulatorni okvir za ograničavanje emisija gasova s efektom staklene bašte iz industrijskih i energetske postrojenja u zemlji. Pored toga, ona određuje operatore koji učestvuju u trgovini emisijama i određuje ukupan iznos i minimalnu cijenu (24 EUR/tCO₂) emisijskih kredita koji se prodaju na aukciji, formiranje stabilizacione rezerve, način evidentiranja dodijeljenih emisionih kredita, njihov prenos i korišćenje, kao i svrhu sredstava prikupljenih aukcijom emisionih kredita. Sredstva dobijena prodajom emisionih kredita će se prebacivati u Eko fond i koristiti za mjere zaštite životne sredine, podršku obnovljivim izvorima energije i finansiranje inovacija.

U skladu sa Zakonom donesen je niz podzakonskih akata:

- Pravilnik o načinu izrade i sadržaju inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte ("Sl. list CG" br. 55/20);
- Pravilnik o načinu utvrđivanja obaveznih ciljeva za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte ("Sl. list CG", br. 57/20);
- Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za uvoz i/ili izvoz materija koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci ("Službeni list CG", br. 69/20);
- Pravilnik o sadržaju plana praćenja emisije gasova sa efektom staklene bašte iz postrojenja ("Sl. list CG", br. 92/20);
- Pravilnik o planu praćenja emisije gasova sa efektom staklene bašte iz vazduhoplova ("Sl. list CG", br. 102/20);
- Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisiji ugljen-dioksida iz novih putničkih vozila („Sl. list CG“, br. 113/20);
- Pravilnik o obrascu dozvole za emisiju gasova sa efektom staklene bašte i načinu vođenja evidencije („Sl. list CG“, br. 13/21);
- Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu verifikacije izvještaja o emisijama gasova sa efektom staklene bašte ("Sl. list CG", br. 13/21);
- Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljen-dioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljen-dioksida ("Sl. list CG", br. 12/21);
- Pravilnik o uslovima kadrova i opreme za pravno lice koje vrši verifikaciju izvještaja o emisiji gasova sa efektom staklene bašte („Sl. list CG“, br. 12/21);
- Uredba o vazduhoplovnim djelatnostima za koje nije dostavljen plan praćenja, za vazduhoplovne djelatnosti koje ne prate i ne izvještavaju o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, odnosno za djelatnosti koje ne zahtijevaju izradu plana praćenja („Sl. list CG“, br. 77/21);
- Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama ("Sl. list CG", br. 79/21);
- Pravilnik o stručnom osposobljavanju lica koja vrše djelatnost ugradnje, održavanja, popravke i isključivanje iz upotrebe opreme i proizvoda (rashladne i klima uređaje) koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač ("Sl. list CG", br. 82/21).

Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa Akcionim planom (NEAS) za period (2016-2020) je takođe strateški važan dokument, koji definiše planski okvir za postizanje pune usklađenosti nacionalnog pravnog i institucionalnog okvira sa zahtjevima pravne tekovine EU radi unapređenja stanja životne sredine, pružanja odgovora na izazove klimatskih promjena i održivog upravljanja prirodnim resursima. U periodu nakon 2020. godine, Strategija je zamijenjena Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 - životna sredina i klimatske promjene, koji definiše 11 obaveza u dijelu klimatskih promjena.

U skladu sa Akcionim planom, u dijelu klimatskih promjena, Crna Gora nastavlja svoje usklađivanje sa pravnom tekovinom EU, posebno usvajanjem zakona o funkcionisanju Evropskog sistema trgovanja emisijama (EU ETS), u skladu sa EU ETS Direktivom 2003/87/EZ i njenim kasnijim izmjenama. Crna Gora se dalje usklađuje sa relevantnim podzakonskim aktima o monitoringu i izvještavanju, akreditaciji i verifikaciji, registru Unije, besplatnoj dodjeli i aukciji emisionih kredita. Crna Gora treba da obezbijedi postojanje odgovarajućeg okvir za implementaciju EU ETS-a u cijelosti u pogledu praćenja, izvještavanja i provjere emisija gasova s efektom staklene bašte.

Pored toga, Zakon definiše skup mjera i EU standarda, koji se moraju primijeniti i dostići kako bi se odgovorilo izazovima klimatskih promjena, zatim uspostavljanje sistema za monitoring, izvještavanje i verifikaciju podataka i informacija od značaja za oblast klimatskih promjena, a kao

ključnog preduslova za održivo planiranje i smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte i prilagođavanje na izmijenjene klimatske uslove. Donošenjem Zakona ispunjena je obaveza prema međunarodnoj zajednici, tačnije Sporazumu iz Pariza i usklađeno domaće zakonodavstvo sa pravnim tekovinama EU. U izvještajnom periodu je usvojen niz drugih zakona, propisa i strategija relevantnih za ublažavanje klimatskih promjena. Najvažniji su: Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019-2024, Četvrti akcioni plan energetske efikasnosti (2019-2021), Plan upravljanja komunalnim otpadnim vodama Crne Gore (2020-2035), Industrijska Politika Crne Gore (2019-2023), kao i Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore (2019-2035) sa akcionim planom 2019-2020. godinu, dok je izrada Okvira Strategije niskokarbonskog razvoja planirana za 2022. godinu.

2.3 NDC i strateški okvir zaštite klime u Crnoj Gori

Iz nacionalnog inventara emisija GHG (1990-2019). godine, koji uređuje i vodi Agencija za zaštitu životne sredine se vidi da ukupne godišnje nacionalne emisije GHG (bez ponora CO₂) imaju generalno trend opadanja nivoa, da bi posljednje dvije godine inventara (2018-2019) bile ponovo u porastu, odnosno u 2019. godini ekvivalentne emisije su iznosile 3.626 Gg CO₂eq nasuprot ponorima emisija CO₂, koji su iznosili 2.362 Gg CO₂eq. Najveći doprinos smanjenju emisija GHG ima smanjena industrijska aktivnost u državi, a naročito u metaloprerađivačkoj industriji, prvenstveno u Kombinat alumijuma Podgorica (KAP), gdje je usljed smanjene proizvodnje, znatno smanjena emisija sintetičkih gasova sa efektom staklene bašte (PFC), a takođe i potrošnja fosilnih goriva (TNG) i električne energije. Pored ovog smanjenja, prisutna je i smanjena poljoprivredna proizvodnja, a samim tim i smanjene emisije CH₄ i N₂O. Trend emisija GHG u sektoru proizvodnje energije je prilično konstantan, jer tu figurira jedini, a u isto vrijeme najveći emiter GHG u Crnoj Gori, TE Pljevlja. Porast emisija je prisutan u podsektorima potrošnje energije (saobraćaj i domaćinstva, komercijalne i javne zgrade), u podsektoru rashladnih stacionarnih klima uređaja i beznačajno u sektoru upravljanja otpadom.

Podaci o emisijama GHG u Crnoj Gori pokazuju da dva stacionarna izvora emisija (TE Pljevlja i KAP) emituju većinski udio nacionalnih emisija GHG (43% u 2019. godini).

Posljednjih godina se u Crnoj Gori preduzimaju aktivnosti kako bi se doprinijelo globalnoj borbi protiv klimatskih promjena. Angažovanje Crne Gore na međunarodnom nivou uključuje dva jednako važna i međusobno komplementarna seta aktivnosti, poštovanje relevantnih međunarodnih multilateralnih sporazuma u oblasti klimatskih promjena, te ispunjavanje zahtjevnih tehnoloških standarda i preuzimanje obaveza iz procesa pristupanja EU.

Aktivnosti vezane za korišćenje obnovljivih izvora energije i poboljšanje energetske efikasnosti u državi su značajne, a naročito u skorijem periodu. U planu je izgradnja većeg broja solarnih elektrana, hidroelektrana i vjetroelektrana. Pored ovog, država je obezbijedila subvencije za kupovinu i ugradnju sistema za grijanje na moderne oblike biomase (pelet, briket), kupovinu i ugradnju visokoefikasnih toplotnih pumpi za grijanje objekata, kupovinu i ugradnju split i multisplit sistema za grijanje/hlađenje objekata, ugradnju termoizolacije na fasadi stambenih objekata, ugradnju energetske efikasne fasadne stolarije, kupovinu i ugradnju fotonaponskih sistema uz primjenu razmjene na mjestu konekcije. Takođe su obezbijedena dodatna kreditna sredstva za program energetske efikasnosti u javnim zgradama (prosvjetnim, zdravstvenim i socijalnim ustanovama). Pored toga, EU je posredstvom Evropske Komisije kroz program Tranzicija ka niskoemisionoj ekonomiji, otpornoj na klimu na Zapadnom Balkanu i Turskoj (TRATOLOW) aktivna na polju izgradnje kapaciteta javne administracije, edukacije i podizanja javne

svijesti o klimatskim promjenama. Važno je naglasiti da je UNDP pružio podršku za razvoj e-mobilnosti u Crnoj Gori kroz finansiranje izrade 4 studije (Analiza tržišta e-mobilnosti u Crnoj Gori, Situaciona analiza pravnog, institucionalnog i finansijskog okvira za e-mobilnost u Crnoj Gori, Prijedlog ekonomskih i finansijskih podsticaja za e-mobilnost u Crnoj Gori i Analize troškova i koristi koncepta e-mobilnosti u Crnoj Gori – studije slučaja). Uzimajući u obzir činjenicu da su promjene klime višedisciplinarna problematika, ista zahtijeva funkcionalnu međusektorsku saradnju između institucija sistema, kako bi se ciljevi, mjere, principi i instrumenti za ublažavanje klimatskih promjena i prilagođavanje na klimatske promjene integrisali u politike svih sektora, koji su izvori emisija GHG, odnosno ponori emisija CO₂. Značajan je i napredak u oblasti transpozicije i primjene EU legislative i donošenje strateških dokumenata u oblasti energetike, a izuzetnu važnost imaju međunarodne obaveze proistekle iz odluke Energetske Zajednice, koje su postavile sljedeće kvantifikovane ciljeve:

- 9 % ušteda u finalnoj potrošnji energije u državi u periodu 2010. do 2018. godine u odnosu na prosječnu potrošnju u periodu (2002-2006), ne računajući potrošnju KAP-a. Ovaj trend indikativnog cilja energetske efikasnosti će biti nastavljen i u akcionom planu za period (2019-2021), za koji je utvrđen indikativni cilj na godišnjem nivou u iznosu od 4,16 ktoe finalne energije (odnosno 6,54 ktoe izraženo u ekvivalentu primarne energije);
- 33 % udjela energije iz obnovljivih izvora u finalnoj potrošnji energije do 2020. godine (26,3 % u 2009. godini).

Na osnovu posljednjeg usvojenog Izvještaja o realizaciji Nacionalnog akcionog plana korišćenja energije iz obnovljivih izvora do 2020. godine, utvrđeno je da je udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije u Crnoj Gori u 2020. godini iznosio 43,76%, čime je potvrđena ispunjenost nacionalnog cilja.

Analizom podataka iz predmetnog izvještaja sektorski ciljevi koji se odnose na grijanje i hlađenje, kao i na električnu energiju su ostvareni dok je sektorski cilj u saobraćaju značajno ispod utvrđene granice. Naime, sektorski cilj udjela proizvedene električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije u ukupnoj potrošnji električne energije zaključno sa 31.12.2020. godine iznosi 62,38% u odnosu na postavljenih 51,4%. Izvještaj je pokazao da je sektorski cilj, kao udio obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije kod grijanja i hlađenja značajno iznad utvrđenog cilja. Naime, zaključno sa 2020. godinom ovaj cilj je ostvaren u iznosu od 60,23%, dok je utvrđeni cilj iznosio 38,2%. Sektorski cilj u pogledu udjela obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije u sektoru saobraćaja daleko je od postavljenog i nije se značajno uvećavao od početka praćenja Nacionalnog akcionog plana korišćenja energije iz obnovljivih izvora za 2020. godinu. Rezultat od 1,19% u odnosu na 10,2% udjela, ukazuje na neophodnost intenzivnije promocije ove obaveze u narednom periodu i primjenu dodatnih mjera.

Ispunjenje ovih ciljeva svakako će značajno uticati na smanjenje potrošnje fosilnih goriva, a samim tim i na sveukupno smanjenje emisija GHG. Crna Gora je u junu 2021. godine podnijela ažurirani NDC Sekretarijatu Konvencije UNFCCC, a u susret nedavno završenoj Konferenciji potpisnica Konvencije COP26 u Glasgovo. Prema novom sporazumu, sve stranke potpisnice Konvencije imaju obavezu smanjenja emisija GHG u određenom iznosu, pa se Crna Gora obavezala da, do 2030. godine, smanji emisije GHG za 35%, u odnosu na nivo istih iz 1990. godine. Na taj način, Crna Gora će nastaviti da doprinosi smanjenju globalnih emisija, u skladu sa važećim i budućim sporazumima, na međunarodnom i EU nivou, i dalje težiti uvođenju politika i sprovođenju zajedničkih ciljeva EU o klimatskim promjenama.

Po pitanju emisija sa efektom staklene bašte, Crna Gora se može svrstati u države sa niskom stopom emisija, kako ukupnih godišnjih emisija, tako i emisija po glavi stanovnika i po jedinici BDP-a. Iako emisije GHG u državi nisu značajne, predstavljaju svega 0,009% globalnih emisija GHG (2019. godine), u cilju ispunjenja međunarodnih obaveza, prvenstveno ažuriranog NDC-a, Crna Gora treba da nastavi sa aktivnostima na daljem smanjenju emisija GHG.

2.4 Aktuelni projekti

• **Prirodna rješenja za otpornija društva na Zapadnom Balkanu - ADAPT**

Pojekat prirodna rješenja za otpornija društva na Zapadnom Balkanu – ADAPT započet je u saradnji sa Regionalnom kancelarijom za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (IUCN). ADAPT je trogodišnja inicijativa koju finansira Švedska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (SIDA), a sprovodi se u saradnji sa Regionalnom kancelarijom IUCN-a (Međunarodna unija za zaštitu prirode) za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodnom unijom za zaštitu prirode (IUCN). Zajednički cilj je da se poveća otpornost ekosistema i ljudskih zajednica na klimatske promjene i rizike od katastrofa primjenom rješenja zasnovanih na prirodi. Inicijativa podrazumijeva saradnju sa partnerima na regionalnom i lokalnom nivou.

Implementacijom projekta pružiće se prilika za analizu upravljanja nacionalnim ekosistemom i utvrdiće se politike biodiverziteta iz perspektive klimatskih promjena uz konkretne opcije i indikatore adaptacije, pri čemu je planirano da se projekat finalizuje do oktobra 2022. godine.

• **Tranzicija ka ekonomiji sa niskim emisijama i klimatskim otporom na Zapadnom Balkanu i u Turskoj (TRATOLOW)**

Ministarstvo ekologije prostornog planiranja i urbanizma je dio projekta Tranzicija ka ekonomiji sa niskim emisijama i klimatskim otporom na Zapadnom Balkanu i u Turskoj (TRATOLOW), koji je otpočeo u decembru 2020. godine, a koji se nadovezuje na prethodne inicijative kao što su Mreža za regionalno pristupanje životne sredine i klime (ECRAN, 2013-2016) i projekat regionalne implementacije Pariskog sporazuma (RIPAP, 2017-2018), koji su uspješno podsticali regionalnu saradnju i saradnju sa državama članicama EU.

TRATOLOW projekat se fokusira na izgradnju kapaciteta kroz razumijevanje i sprovođenje akcionih mjera za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene, njihovih uticaja i zajedničkih koristi. Takođe, doprinijeće unaprijeđenju regionalne saradnje kroz razmjenu informacija, primjenu najboljih praksi i razmjenu relevantnih iskustva.

• **Nacionalni energetska i klimatski plan (NECP)**

Crna Gora je otpočela aktivnosti na izradi Nacionalnog plana za energetiku i klimu (NECP) 2019. godine. Ministarstvo kapitalnih investicija, u saradnji sa Ministarstvom ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, je nadležan za pripremu Plana. Formirana je Tehnička radna grupa koja je odgovorna za koordinaciju ovog procesa. U skladu sa predloženim vremenskim okvirom u prilagođenoj Uredbi o upravljanju, koja se nadovezuje na postojeću preporuku i do sada postignutog rada Ministarskog vijeća EnC, ali i s obzirom na vrijeme potrebno za usvajanje nacionalnog zakonodavstva nakon usvajanja Uredbe o upravljanju (Governance Regulation 2018/1999) od strane Ministarskog vijeća EnC, planirano je da se prvi nacrt Nacionalnog plana za energetiku i klimu finalizuje do sredine 2023. godine, a finalni do polovine 2024. godine. Ovim dokumentom se usklađuju višestruki ciljevi:

- Evropske unije u oblasti energetike i klime, Okvirne Konvencije Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC), Pariskog sporazuma i Energetske zajednice,

- Harmonizovanje strateškog razvojnog plana iz oblasti energetike sa Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine,
  - Izrada budućih sektorskih planova za EE i OIE,
  - Postizanja ciljeva revidovanog NDC-a.
- **Jačanje kapaciteta Crne Gore u oblasti integrisanja rizika od klimatskih promjena u proces planiranja za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama (NAP)**

U saradnji sa Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma pripremilo je predlog projekta „Jačanje kapaciteta Crne Gore u oblasti integrisanja rizika od klimatskih promjena“ u proces planiranja za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama (NAP), koji je završen u prvoj polovini 2020. i odobren od strane Zelenog klimatskog fonda, a u toku 2021. godine su se intenzivirale aktivnosti na izradi Plana. Projektom su obuhvaćena četiri sektora: voda, zdravstvo, turizam i poljoprivreda, jer su oni najugroženiji sektori u pogledu prilagođavanja na klimatske promjene, dok će se kraja decembra 2021. godine finalizovati institucionalna analiza koja će pružiti smjernice za unapređenje koordinacionog okvira u cilju unapređenja baze podataka i to utvrđivanjem klimatskih rizika i prepoznavanjem odgovarajućih mjera – investicija, projekata, programa.

Crna Gora prepoznaje da je adaptacija temeljna komponenta dugoročnog globalnog odgovora na uticaje klimatskih promjena i promoviše važnost komponente adaptacije kroz svoje učesće u pregovaračkim procesima i u razvoju instrumenata koji povezuju međunarodne sporazume s nacionalnom politikom. Aktivnosti na adaptaciji usmjerene su na smanjenju ranjivosti ljudi i prirodnog sistema na koje utiču klimatski događaji. Adaptacija na efekte klimatskih promjena odnosi se na prilagođavanja u društvenim, ekološkim ili ekonomskim sistemima kao odgovor na trenutne ili očekivane uticaje klimatskih promjena. Proces izrade Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena iz 2019. godine ukazao je na potrebu većeg fokusa na prilagođavanje na klimatske promjene i da ova oblast treba biti uzeta u obzir u procesima izrade politika. U skladu sa članom 9 Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena definisana je izrada Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene.

Oslanjajući se na sprovedene konsultacije s nacionalnim akterima i na analizu stanja da bi se dobile informacije potrebne za razvoj procesa adaptacije i pripremu projekta „Jačanje kapaciteta Crne Gore u oblasti integrisanja rizika od klimatskih promjena u proces planiranja“, Vlada Crne Gore je zaključila da su voda, poljoprivreda, turizam i zdravstvo početni sektori na koje bi se željeli fokusirati i da su do danas to ostali prioritetni sektori za intervencije. Među prepoznatim sektorima utvrđeni su prioriteti zbog njihovog značaja za razvoj Crne Gore i visokog nivoa ranjivosti.

Pregled ovih i dodatnih sektora dat je u nastavku:

- **Sektor voda:** aktivnosti adaptacije usmjerene su više na sektor voda, jer je najosjetljiviji na sušu, jake kiše i veliki intenzitet padavina, što između ostalog utiče i na dostupnost vode za piće i vodosnabdijevanje. Zbog pretrpljenih i projektovanih suša, Crna Gora može očekivati smanjenje bruto prihoda od prodaje hidroenergije i pritisak na korišćenje vode ljeti, kao posljedicu veće gustine naseljenosti u primorskom regionu i razvoja turizma.
- **Infrastruktura i saobraćaj:** aktivnosti na adaptaciji u infrastrukturi povećale bi njenu otpornost na ekstremne vrućine ili padavine, takođe će promovisati promjenu načina prevoza u pravcu manjeg intenziteta korišćenja fosilnih goriva u sektoru saobraćaja.

- **Poljoprivreda:** zajednička korist u oblasti ublažavanja nastala kao rezultat adaptacije u poljoprivredi jesu proširenje ponora ugljen-dioksida povećanjem broja otpornih vrsta u područjima osjetljivim na šumske požare, razvoj mikrozervoara, korišćenje obnovljive energije za hlađenje i grijanje, skladištenje nakon žetve/berbe i promjene u preradi hrane.
- **Zemljište:** aktivnosti na sprečavanju degradacije zemljišta (npr. u okviru projekta CAMP) smanjuju degradaciju zemljišta sa zelenim pojasevima kao barijerama i time doprinose povećanju ponora ugljenika.
- **Šumarstvo:** aktivnosti kao što su unapređenje šumarske infrastrukture i monitoring sječe takođe doprinose povećanju ponora ugljen-dioksida.
- **Energetski sektor:** zajednička korist u oblasti ublažavanja nastala kao rezultat adaptacije u sektoru energetike povezana je s obnovljivim izvorima energije, te shodno tome sa smanjenjem potrošnje fosilnih goriva. Takođe, poboljšanje izolacije smanjiće potrošnju električne energije i drva za grijanje kao i potrebu za hlađenjem.
- **Turizam** je tokom posljednje decenije značajno porastao, posebno u dijelu koji se odnosi na broj posjetilaca i ulaganje u turističku infrastrukturu. Kao takav, turizam je postao jedan od najvažnijih privrednih sektora. Izvještaj Svjetskog savjeta za turizam i putovanja (WTTC), koji analizira i rangira uticaj turizma na BDP, zaposlenost, izvoz i investicije, a obuhvata 184 zemlje, procjenjuje da će turizam do 2028. godine činiti 28% BDP. U takvim okolnostima, a u skladu s posvećenošću Vlade Crne Gore održivom razvoju i zaštiti životne sredine, ključnim se smatra koncept uspostavljanja zelenog/odgovornog turizma zasnovanog na načelima niskokarbonskog razvoja, pa se moraju preduzeti mjere adaptacije da se ovaj sektor zaštiti.
- **Dobro javno zdravlje** zavisi od bezbjedne vode za piće, dovoljno hrane, bezbjednog skloništa i dobrih uslova u društvu, a klima koja se mijenja uticaće na sve ove kategorije, koje su posebno važne u kontekstu ekonomija u tranziciji, kao što je crnogorska. Važno je imati u vidu da klimatske promjene mogu uticati na sposobnost zdravstvenih službi da djeluju u hitnim situacijama. Mjere adaptacije u zdravstvenom sektoru treba da se fokusiraju na jačanje postojećih institucionalnih kapaciteta, na informisanje, otpornost zdravstvene infrastrukture i na sisteme praćenja da bi se uticaj klimatskih promjena na zdravlje ljudi u Crnoj Gori bolje razumio.

- **Jačanje crnogorskog Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC) i akcija adaptacije u okviru transparentnosti kroz inicijativu za izgradnju kapaciteta za transparentnost – CBIT**

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma u saradnji sa Programom UN za razvoj pripremlilo je projektni predlog “Jačanje crnogorskog Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC) i akcija adaptacije u okviru transparentnosti” kroz inicijativu za izgradnju kapaciteta za transparentnost – CBIT.

Početkom 2020. godine urađena je finansijska, kao i analiza za procjenu kapaciteta u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, u cilju implementacije projekta. Projekat se fokusira na jačanje institucionalnih kapaciteta koje su nadležne za politike i mjere u oblasti mitigacije i adaptacije, ali i onih koje prikupljaju podatke za GHG inventar i izrađuju nacionalne izvještaje o inventaru. Odobrena sredstva za projekat iznose 1,100,000 US\$. Implementacija projekta je otpočela u avgustu 2021. godine i njegov je cilj uspostavljanje jedinstvenog sistema za monitoring, izvještavanje i verifikaciju emisija GHG, a projekat se finansira od strane Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF).

- **Prvi dvogodišnji izvještaj o transparentnosti (BTR) i Četvrti nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama (FNC)**

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma je u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj - UNDP pripremiло projektne predloge za izradu Prvog dvogodišnjeg izvještaja o transparentnosti (BTR) i Četvrtog nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama prema Sekretarijatu Okvirne Konvencije o klimatskim promjenama. U skladu sa projektnim zadatkom, završetak izrade ovih izvještaja je planiran za kraj 2023. godine, odnosno 2025. godine..

- **Podrška u cilju postizanja spremnosti za određivanje cijena ugljenika**

Crnoj Gori su odobrena sredstva u iznosu od 150.000 USD u okviru projekta „Podrška u cilju postizanja spremnosti za određivanje cijena ugljenika“ koji će se finansirati od strane Svjetske banke sa ciljem postizanja spremnosti za određivanje cijene ugljenika a posredstvom programa Partnerstva za implementaciju tržišta (PMI). Krajnji cilj je uspostavljanje stabilnog nacionalnog sistema cijena ugljenika u skladu sa zahtjevima politike EU i prikupljanje sredstava za potrebe zaštite životne sredine iz stacionarnih postrojenja na jedinstvenom principu (prikupljanje sredstava od emisije CO₂) i njihova raspodjela u skladu sa propisima. U toku je izrada predloga projekta za odobravanje granta od 2 miliona USD koji će biti finalizovan do 31.marta 2022. godine.

- **Razvoj alata za podršku uspostavljanju i sprovođenju klimatske politike u Crnoj Gori**

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma uz podršku Ministarstva nacionalnog razvoja Mađarske, otpočelo je implementaciju projekta, pri čemu su ispitane mogućnosti i preduslovi za stvaranje geografskog informacionog sistema za prilagođavanje (adaptaciju) u oblasti klimatskih promjena u Crnoj Gori. Trenutni projektni predlog ima za cilj da pruži tehničku pomoć pri uspostavljanju i radu nacionalnog geoinformacionog sistema za adaptaciju. Projekt ima za cilj izradu detaljne studije izvodljivosti, uključujući plan procjene i praćenja koji podržava sprovođenje crnogorske klimatske politike, te detaljnu analizu troškova i koristi. Projekat će takođe obuhvatiti aktivnosti izgradnje kapaciteta, poput izrade modula obuke i održavanja treninga za:

- 1) buduće konsultante i operatore sistema,
- 2) korisnike (nacionalne/regionalne/lokalne vlasti i opštine).

2.5 Sporazum o formiranju Energetske zajednice

Sporazum o formiranju EZ je međunarodni ugovor između sljedećih pristupnih strana: Evropske Unije, sa jedne strane, i država: Albanija, Sjeverna Makedonija, Srbija, Moldavija, Ukrajina, Bosna i Hercegovina, Gruzija, Kosovo i Crna Gora, sa druge strane, o međusobnom osnivanju EZ.

Zadatak EZ je stvaranje zajedničkog pravnog i ekonomskog okvira, kako bi se:

- (a) stvorio stabilni regulatorni i tržišni okvir, koji će da privuče ulaganja u gasovodne mreže, proizvodnju energije, prenosne i distributivne mreže, tako da sve strane imaju pristup stabilnom i kontinuiranom snabdijevanju energijom, koja je bitna za ekonomski razvoj i socijalnu stabilnost;
- (b) stvorio jedinstveni regulatorni prostor za trgovinu mrežnom energijom;

(c) povećala sigurnost snabdijevanja jedinstvenog regulatornog prostora, stvaranjem investicione klime u kojoj će se razvijati projekti korišćenja konvencionalnih izvora energije, poput prirodnog gasa, uglja i hidroenergije, kao i gasovoda sa rezervama gasa iz Kaspijske oblasti, Sjeverne Afrike i Srednjeg Istoka;

(d) poboljšalo stanje životne sredine i povećala energetska efikasnost, podsticalo korišćenje obnovljivih izvora energije i uspostavili uslovi za trgovinu energijom u jedinstvenom regulatornom prostoru;

(e) razvila tržišna konkurencija na širem geografskom području.

Aktivnosti EZ su uglavnom usmjerene na: primjenu zakonskih rješenja iz oblasti energetike, zaštitu životne sredine, obnovljivih izvora energije i tržišta, prilagođenih istovremeno institucionalnom okviru EZ i specifičnim okolnostima u svakoj državi; uspostavljanje specifičnog regulatornog okvira za izdavanje dozvola učesnicima na jedinstvenom tržištu, a koji uključuje stvaranje jedinstvenog mehanizma za prekogranični prenos energije, i nadzor unilateralnih zaštitnih mjera, kao i stvaranje jedinstvenog tržišta bez unutrašnjih granica, uključujući i koordinaciju međusobne pomoći u slučaju ozbiljnih poremećaja u energetskim sistemima ili spoljašnjih remećenja, koji mogu ugroziti postizanje zajedničke energetske trgovinske politike.

2.6 EU strateški okvir (Zeleni Sporazum, Zelena Agenda za Zapadni Balkan i Clean Energy Package/Fit for 55)

Krajem 2018. godine, u EU je objavljen dokument Čista planeta za sve – Evropska strateška dugoročna vizija za perspektivnu, modernu, konkurentnu i klimatski neutralnu ekonomiju (eng. A Clean Planet for all – A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy). Svrha ove dugoročne strategije, koja je u martu 2020. godine usvojena i dostavljena Sekretarijatu UNFCCC je da potvrdi vodeću ulogu Evrope u oblikovanju globalne klimatske politike i da predstavi viziju koja može pomoći da se do 2050. godine, na troškovno efikasan način i putem društveno pravedne tranzicije postigne neto nulta stopa emisija GHG, s tim da će se u narednim godinama kroz intenzivne analize i rasprave država članica, analizirati mogući scenariji nulte neto emisije GHG.

Krajem 2019. godine, Evropska komisija je objavila novi strateški politički okvir još ambicioznijeg djelovanja – Evropski zeleni sporazum (eng. *A European Green Deal*). Ovo je prvi put da se klimatski ciljevi stavljaju u središte političkog djelovanja, jer EU nastoji da se preobrazi u pravedno i prosperitetno društvo sa modernom, resursno efikasnom i konkurentnom ekonomijom, u kom 2050. godine neće biti emisija GHG i u kom ekonomski rast nije povezan sa upotrebom resursa. Evropski zeleni sporazum nastoji da ubrza i podrži tranziciju koja je potrebna u svim sektorima čime će doprinijeti sprovođenju Programa Ujedinjenih nacija do 2030. godine i njegovih Ciljeva održivog razvoja (engl. *Millennium Development Goals – MDGs*).

Crna Gora kao kandidat za članstvo u EU u skladu sa Ugovorom o pristupanju, dužna je da slijedi EU klimatsku politiku. Potpisivanjem Sofijske deklaracije, Crna Gora je preuzela obavezu da dijeli klimatsku ambiciju iskazanu u Evropskoj Zelenoj Agendi za Zapadni Balkan Evropske komisije (2020. god.) da zajedno sa EU bude klimatski neutralna do 2050. godine.

Crna Gora je podržala Zelenu agendu za Zapadni Balkan na samitu u Sofiji održanom 10. novembra 2020. god. Potpisivanjem Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan⁶, zemlje ZB su se obavezale na niz konkretnih akcija, uključujući uvođenje takse na emisije ugljen-dioksida

⁶ <https://berlinprocess.info/wp-content/uploads/2021/02/Leaders-Declaration-on-the-Green-Agenda-for-the-WB.pdf>

i tržišnih modela za podsticanje obnovljivih izvora energije, kao i postupno ukidanje subvencija za ugalj. Sofijska deklaracija je najznačajniji proces za smanjenje emisija iz uglja, čime energetska sistem postaje kamen temeljac za održivu energetska tranziciju. Sekretarijat Energetske zajednice je, inače, intenzivno učestvovao u izradi Sofijske deklaracije. Ugovorne strane Energetske zajednice – Albanija, BiH, Crna Gora, Kosovo*, Severna Makedonija i Srbija, obavezale su se da će zajedno sa EU raditi na cilju da do 2050. godine Evropa bude klimatski-neutralan kontinent, kao i da svoje zakone usklade sa klimatskim zakonom EU. Inače, Zelena agenda je predviđena Evropskim zelenim planom, koji sačinjava skup mjera da EU bude klimatski neutralna do 2050. Takođe su izrađene i Smjernice za sprovođenje Zelene agende, koje donose predlog aktivnosti i mjera koje bi EU i zemlje Zapadnog Balkana trebalo da zajednički usvoje.

Regionalni savjet za saradnju je zadužen za pripremu akcionog plana za sprovođenje Sofijske deklaracije. Sofijskoj deklaraciji se navodi da su se zemlje regiona dogovorile da Regionalni savjet za saradnju (eng. Regional Cooperation Council – RCC)⁷ koordinira pripremu akcionog plana za sprovođenje deklaracije.

Ugovorne strane Energetske zajednice su se obavezale da će sprovesti mjere u pet oblasti: klima, energija i mobilnost, cirkularna (kružna) ekonomija, sprečavanje zagađenja, održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane, i biodiverzitet.

Spisak mjera, koje obavezuju države ZB da zajedno sa EU rade na cilju da do 2050. godine Evropa bude klimatski-neutralan kontinent, uvođenjem stroge klimatske politike i reformom energetska i transportnog sektora:

- Usklađivanje sa klimatskim zakonom EU nakon njegovog usvajanja čiji je cilj da EU bude klimatski neutralna do 2050;
- Definisane energetska i klimatska ciljeva do 2030. u skladu sa pravnim okvirom Energetske zajednice i pravnom tekovinom EU, kao i razvoj i primjena Nacionalnih energetska i klimatska planova sa jasnim mjerama za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte;
- Nastavak usklađivanja sa Sistemom za trgovanje emisijama EU (EU ETS), kao i uvođenje drugih modela za oporezivanje emisija, kako bi se promovisala dekarbonizacija;
- Analiza i revidovanje svih propisa koji podržavaju progresivnu dekarbonizaciju energetska sektora i njihova potpuna primjena, prije svega kroz Energetska zajednicu;
- Saradnja u pripremi procjene socio-ekonomskog uticaja dekarbonizacije na svaku zemlju i na nivou ZB u cilju pravedne tranzicije;
- Davanje prioriteta energetska efikasnosti i njeno poboljšanje u svim sektorima;
- Povećanje udjela obnovljivih izvora energije i obezbeđivanje neophodnih uslova za investiranje, u skladu sa pravnim tekovinama EU i Energetske zajednice;
- Smanjivanje i postepeno ukidanje subvencije za ugalj, strogo poštujući pravila državne pomoći;
- Aktivno učestvovanje u »Inicijativi za regione uglja u tranziciji na Zapadnom Balkanu i u Ukrajini«.

3. Pregled realizacije obaveza po podoblastima za period 2018. –2021. godine

---

⁷ <https://www.rcc.int/>

3.1 Pregled mjera mitigacije

U poglavlju „Ublažavanje klimatskih promjena“, dat je pregled mjera mitigacije do kraja 2030. godine pojedinačno za sve ključne sektore: **energetika, industrijski procesi, poljoprivreda, šumarstvo i otpad**. Kako se za analizu projekcija emisija sa efektom staklene bašte (u daljem tekstu: GHG) preporučuje razvijanje minimum dva scenarija, prilikom izrade Strategije su mjere iz sektora energetike i sektora industrijskih procesa analizirane kroz 2 scenarija: scenario sa postojećim mjerama (WEM) i scenario sa dodatnim mjerama (WAM), dok je za preostale sektore dat jedinstveni pregled mjera za oba scenarija. Ukupan broj mjera po scenarijama za pojedinačne sektore iznosi: energetika (WEM-18, WAM-12), industrijski procesi (WEM-2, WAM-2), poljoprivreda (WEM/WAM-4), šumarstvo (WEM/WAM-28) i otpad (WEM/WAM-3). Samim tim će i pregled realizacije mjera u okviru izvještaja obuhvatiti mjere iz oba scenarija.

U tabeli 2 dat je pregled svih mjera mitigacije iz NSKP po sektorima i scenarijima.

Od ukupnog broja mjera (69), realizovano je 10 mjera, u toku je realizacija ukupno 38 mjera, dok realizacija preostalih 21 mjera nije otpočela, jer nisu dospjele na realizaciju, što čini 15% realizovanih mjera, odnosno 55% mjera, koje su u toku realizacije. Stepenn realizacije se može sagledati i na način da je **od ukupnog broja mjera 70% mjera realizovano ili u toku realizacije**.

Tabela 2 - Pregled realizacije mjera mitigacije po sektorima i scenarijima

Operativni cilj: Mjere mitigacije Energetika/WEM										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Energetika/WEM										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1.1 Postojeća TE Pljevlja I - ograničeni broj radnih sati (20.000 radnih sati) u periodu 2018-2023. godine, u skladu sa EnCT Ministarskom Odlukom D-2013-05-MG-ENG: o sprovođenju Direktive 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Vijeća od 23. oktobra 2001. godine o ograničavanju emisija	Realizovana ekološka rekonstrukcija TEP1	MKI, EPCG	2020	U TOKU	2024		63.500.000	11.304.371,47	EPCG	Kašnjenje u realizaciji projekta ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja, za koji je Ugovor potpisan u junu 2020. god. ukupne vrijednosti 54,45 miliona €, zbog kašnjenja u izradi glavnog projekta usljed kvaliteta podataka za izradu glavnog projekta i nedovoljno jasnih i problematičnih rješenja po idejnom projektu, koja će iziskivati dodatna

<p>određenih zagađivača vazduha iz velikih uređaja za loženje i rad sa pola kapaciteta od 2024. godine pa nadalje, nakon investiranja u postrojenje, kako bi se zadovoljile granične vrijednosti emisija utvrđene u Dijelu 2 Priloga V Direktive 2010/75/EU</p>								<p>sredstva i povećanje vrijednosti ugovora za dodatnih 15 mil. €. Glavno otvoreno pitanje u fazi izrade glavnog projekta je izbor tehničkog rješenja za procesni sistem DeSOx, sa znatnim uticajima na tehnička rješenja drugih procesnih sistema u okviru projekta, kao i na novo rješenje dimnjaka, a i na rad TE (u smislu potrebnih zastoja za izvođenje pojedinih tehničkih rješenja). Gore navedena pitanja predstavljaju tehničke rizike projekta, koji mogu da prerastu i u ugovorne, odnosno finansijske rizike, koji proističu, uglavnom, iz nedovoljno kvalitetnih rješenja u idejnom projektu, i sljedstveno tome, tenderskih i ugovornih zahtjeva za izvođača. Predložene izmjene tehničkih rješenja, posebno za procesni sistem DeSOx i rekonstrukciju dimnjaka, zahtijevaju ocjenu istih sa finansijskih i pravnih aspekata ugovora sa izvođačem (varijacije ugovorne cijene) i ocjenu uticaja na bilans proizvodnje EPCG, zbog potrebnih dužih zastoja TE za realizaciju novih izmjena.</p>
---	--	--	--	--	--	--	--	--

1.2 TE Pljevlja II - puštanje u rad 2020. godine	Odustalo se od realizacije mjere	MKI, EPCG	2015	NIJE REALIZOVANO (ODUSTALO SE)	2020					Tokom 2016. godine je potpisan ugovor sa stranim partnerom o izgradnji bloka II TEP, koji uključuje i proizvodnju toplotne energije i izgradnju toplovodne mreže za grad Pljevlja. Isti ugovor je raskinut već 2017. godine, čime se odustalo od izgradnje novog bloka termoelektrane.
1.3 Rekonstrukcija postojećih i izgradnja novih elektrana na obnovljive izvore energije (voda, sunce, vjetar, biomasa)	Povećanje udjela energije iz obnovljivih izvora	MKI, EPCG, Ekofond, privatni investitori	2015	U TOKU	2025					Značajne rekonstrukcije postojećih velikih i malih hidroelektrana su već sprovedene, zatim investicije u nove obnovljive izvore (vjetroelektrane, solarne elektrane i hidroelektrane). Planirane su rekonstrukcije u postojećim HE Perućica i HE Piva, koje koriste obnovljive izvore energije: a) Nova turbina sa generatorom G8 u HE Perućica (dodatnih 58,5 MW, 50 GWh) b) Rekonstrukcija HE Piva (nema dodatnog kapaciteta) Planirana su sljedeća energetska postrojenja

									koja koriste obnovljive izvore energije: a) VE Gvozd (54.6 MW, 150 GWh) b) VE Brajići (100 MW, 277 GWh) c) SE Briska gora (250 MW, 450 GWh) d) HE Komarnica (172 MW, 213 GWh) e) HE Kruševo (120 MW, 322 GWh) f) mHE Otilovići (2,75MW, 11,4 GWh) g) SE Velje Brdo (50 MW, 90 GWh) h) SE proizvodnja električne energije za sopstvene potrebe SOLARI 3000+/ Solari 500+ (28,6 MW, 44 GWh)
1.4 Ugradnja kogeneracionih sistema kada je toplotna energija potrebna u prerađivačkim industrijama, gdje se toplotna energija dobija korišćenjem postojećih instalacija na bazi fosilnih tečnih goriva, sa postupnim uključivanjem moderne biomase i prirodnog gasa kao zamjena za lož ulje. Planirano je da se do kraja projektovanog perioda 20% ukupne toplotne energije koja se koristi u podsektoru prerađivačkih industrija i PGR (poljoprivreda,	Povećanje proizvodnje toplotne energije za sopstvene potrebe	Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici	2015	U TOKU	2030				Od 2019. godine u tehnološkim procesima u KAP-u i Željezari koristi se samo električna energija i LNG (tečni prirodni gas). Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, osim navedene zamjene goriva, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđenja i modernizacije tehnoloških procesa. Trenutno je nastavak rada u pogonima KAP-a i Željezare neizvjesan, i od

<p>šumarstvo, ribarstvo, građevinarstvo i ne-energetsko rudarstvo) dobija iz kogeneracija (CHP). Moderna biomasa (pelet, briket) predstavlja 20% goriva za kogeneraciju na kraju planiranog perioda. Ostatak kogeneracionih goriva su nafta i prirodni gas, koji na kraju projektovanog perioda imaju učešće od 80% i 20% ukupnih fosilnih goriva koja se koriste za kogeneraciju. Sva električna energija generisana u CHP će se koristiti lokalno, što smanjuje količinu isporučene električne energije iz javne mreže. Dakle, potrebno je naglasiti da prirodni gas kao gorivo može postati moguće tek nakon 2020. godine, kada će, prema planovima iz SRE 2030, biti dostupna potrebna infrastruktura</p>										<p>početka 2022. godine prestao je sa radom pogon elektrolize u KAP-u, koji je inače najveći potrošač električne energije.</p>
<p>1.5 Uvođenje sunčeve energije za proizvodnju toplotne energije - glavni industrijski kapaciteti se nalaze u središnjem dijelu države, gdje postoji velik potencijal za primjenu sunčeve energije. Iako većina studija pokazuje da je najjednostavniji način</p>	<p>Uvedena sunčeva energija za proizvodnju toplotne energije u glavnim industrijskim kapacitetima</p>	<p>Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem</p>

<p>za iskorišćavanje sunčeve energije u domaćinstvima i uslužnom sektoru, sunčeva energija se može takođe koristiti u podsektoru prerađivačkih industrija i PGR. Dakle, malo učešće sunčeve toplotne energije (2% korisne energije) je uključeno kao mjera zamjene uglja i tečnog naftnog gasa, koji se koriste za proizvodnju toplotne energije</p>										<p>unaprjeđena modernizacije tehnoloških procesa. i</p>
<p>1.6 Osim sunčeve energije, tradicionalna biomasa (drvo) se koristi za zamjenu uglja i tečnog naftnog gasa kao gorivo, koje se koristi za proizvodnju toplotne energije, tako da će do kraja projektovanog perioda sunčeva energija i tradicionalna biomasa u energetsom bilansu zamijeniti 10% uglja i tečnog naftnog gasa</p>	<p>Uvodena biomasa za proizvodnju toplotne energije u glavnim industrijskim kapacitetima</p>	<p>Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđena i modernizacije tehnoloških procesa.</p>

<p>1.7 Upravljanje energijom i korišćenje savremenih tehnologija u podsektoru prerađivačkih industrija i PGR takođe mogu obezbijediti dodatne uštede u korišćenju foslinih goriva i električne energije</p>	<p>Uvedeno upravljanje energijom i korišćenje savremenih tehnologija u podsektoru prerađivačkih industrija</p>	<p>Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđenja i modernizacije tehnoloških procesa.</p>
<p>1.8 Željeznički saobraćaj – povećanje željezničkog teretnog saobraćaja sa 20% na 50%, a u željezničkom teretnom saobraćaju povećanje učešća električnog željezničkog teretnog saobraćaja sa trenutnih 33% na 70% (ostatak željezničkog saobraćaja koristi dizel)</p>	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, operator željezničkog teretnog saobraćaja</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Započeta rehabilitacija i modernizacija željezničke infrastrukture, što je ujedno i preduslov za realizaciju mjere povećanja udjela željezničkog teretnog saobraćaja i povećanja udjela električnog teretnog saobraćaja.</p>

<p>1.9 Kamionski prevoz – blago smanjenje kamionskog prevoza sa trenutnog 55% učešća u ukupnom teretnom saobraćaju na 40% krajem projektovanog perioda. Takođe, 5% smanjenja potrošnje goriva kamiona je uzeto u obzir zbog očekivanog napretka tehnologije</p>	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, MUP, privatni prevoznici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Još se nisu stekli uslovi da se dio kamionskog prevoza prebaci na željeznički teretni saobraćaj, usljed lošeg stanja željezničke infrastrukture.</p>
<p>1.10 Gradski prevoz – s obzirom da 2/3 putnika u gradskom prevozu koristi vozila na benzin u baznoj godini, glavni cilj je promjena tog stanja, pomoću sljedećih mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uvođenje hibridnih električnih vozila; - Povećanje udjela putnika koji koriste autobuse gradskog prevoza; - Umjereno povećanje dizela i TNG (tečni naftni gas) vozila, s obzirom na njihovu manju potrošnju; - Rezultat kombinovanja 	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, MUP, Ekofond, privatni prevoznici</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>Hibridna vozila, a naročito dizel i TNG vozila (8100) su već zastupljena za prevoz putnika u gradskom i međugradskom prevozu. Pored toga su izrađene: Studija o mogućnosti uvođenja drugih alternativnih goriva u sektor saobraćaja, Studija o potencijalima energetske efikasnosti u sektoru saobraćaja, Akcioni plan za održivo korišćenje energije u saobraćaju u Crnoj Gori, koji su postavili dobru osnovu za korišćenje biogoriva u sektoru saobraćaja. Pored toga, međunarodna obaveza proistekla iz odluke Energetske zajednice je postavila</p>

<p>navedenih mjera na kraju projektovanog perioda je smanjen udio putnika koji koriste vozila na benzin u gradskom prevozu za 23%;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Udio prevezenih putnika autobusima povećan je sa 5% u baznoj godini na 36%, na kraju projektovanog perioda. - Uvođenje prirodnog gasa u energetsom miksu, nakon 2020. godine, što se obračunava sa 3% prevezenih putnika autobusima na komprimovani prirodni gas (KPG), na kraju projektovanog perioda. <p>Smanjenje potrošnje goriva tokom projektovanog perioda takođe je modelovano zbog očekivanog poboljšanja tehnologija. Pretpostavlja se 30% porast efikasnosti vozila koji koriste dizel i benzin (hibridna vozila) i 20% porast efikasnosti vozila na LPG i autobusa na kraju projektovanog perioda</p>									<p>kvantifikovani cilj od 33% udjela energije iz obnovljivih izvora u finalnoj potrošnji energije do 2020. god. (26,3% u 2009. god.), od toga upotreba obnovljivih izvora energije u svim vidovima saobraćaja u iznosu od najmanje 10% od ukupne energije u saobraćaju do 2020. godine, i to korišćenjem biogoriva oko 90% obaveza, dok će se ostatak pokriti iz električne energije korišćene za električna vozila i električnu vuču.</p>
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

u odnosu na baznu godinu.										
<p>1.11 Međugradski prevoz – veliki dio međugradskog prevoza u baznoj godini obavljan je privatnim automobilima (86%). Da bi se na kraju projektovanog perioda učešće automobilskog prevoza smanjilo za 80%, razmatrane su mjere poboljšanja sistema javnog prevoza, povećanje cijene goriva i podizanje svijesti o manjem uticaju javnog prevoza na životnu sredinu.</p> <p>Javni prevoz</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povećanje korišćenja autobusa sa trenutnog učešća od 25% na 50% na kraju projektovanog perioda 	Postignuti ciljevi definisani mjerom	MKI, MUP, Ekofond, privatni prevoznici	2015	U TOKU	2030					<p>Hibridna vozila, a naročito dizel vozila i TNG vozila su već zastupljena za prevoz putnika u gradskom i međugradskom prevozu. Zatim su izrađene: Studija o mogućnosti uvođenja drugih alternativnih goriva u sektor saobraćaja, Studija o potencijalima energetske efikasnosti u sektoru saobraćaja, Akcioni plan za održivo korišćenje energije u saobraćaju u Crnoj Gori, koji su postavili dobru osnovu za korišćenje biogoriva u sektoru saobraćaja.</p> <p>Pored toga, međunarodna obaveza proistekla iz odluke Energetske zajednice je postavila kvantifikovani cilj od 33% udjela energije iz obnovljivih izvora u finalnoj potrošnji energije</p>

<p>(uključujući 2% CNG autobusa).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smanjenje učešća dizel željezničkog saobraćaja u korist električnog željezničkog saobraćaja sa sadašnjih 27% na 13,5% krajem projektovanog perioda. - Povećanje energetske efikasnosti autobusa za 25% u odnosu na baznu godinu je modelovano zbog očekivanog napretka tehnologije tokom projektovanog perioda. 				<p>U TOKU</p>					<p>do 2020. god. (26,3% u 2009. god.), od toga upotreba obnovljivih izvora energije u svim vidovima saobraćaja u iznosu od najmanje 10% od ukupne energije u saobraćaju do 2020. godine, i to korišćenjem biogoriva oko 90% obaveza, dok će se ostatak pokriti iz električne energije korišćene za električna vozila i električnu vuču.</p>
<p>1.12 Auto prevoz Slično kao u slučaju gradskog prevoza, vozila na benzin se dominantno koriste za međugradski prevoz (72%). Ostala vozila koja se koriste su dizel vozila (20%) i LPG vozila (8%). Pretpostavlja se da će uvođenje hibridnih električnih vozila posebno uticati na učešće benzinskih vozila u međugradskom saobraćaju, te stoga dovesti do smanjenja benzinskih vozila na</p>	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, MUP, Ekofond, privatni prevoznici</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>				<p>Sektor saobraćaja karakteriše progresivni porast ukupnog broja registrovanih vozila uz istovremeno starenje voznog parka. Drumski saobraćaj je dominantan način prevoza, udio javnog prevoza je veoma mali i gotovo u potpunosti zavisi od fosilnih goriva. Sadašnje stanje vozila u zemlji ilustruje se činjenicom da je 2018. godine bilo 240.611 registrovanih vozila prosječne starosti oko 16 godina. Urbane sredine suočavaju se sa zagušenjima u saobraćaju, što na kraju dovodi do</p>

<p>učešće od 40% krajem projektovanog perioda.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zbog bolje ekonomske situacije, učešće dizelskih i LPG vozila će se povećati za 40% i 20% respektivno na kraju projektovanog perioda. - Povećanje energetske efikasnosti u odnosu na baznu godinu, zbog prodora hibridnih vozila i napretka tehnologija na način da je učešće: <ol style="list-style-type: none"> 1. benzinskih vozila 40% 2. dizel vozila 30% 3. LPG vozila 20%. 								<p>zagađenja vazduha zbog izduvnih gasova i buke od vozila. Sa rastom standarda građana i razvojem puteva, očekuje se još značajniji porast u broju drumskih vozila. Šira upotreba električnih vozila jedno je od rješenja ovih problema. Preduslov za uspjeh električnih vozila na tržištu je uspostavljanje i prihvatanje elektromobilnosti kao sveobuhvatnog socio-tehničkog sistema. Drumski saobraćaj je dominantan način prevoza, udio javnog prevoza je veoma mali i gotovo u potpunosti zavisi od fosilnih goriva. Da bi električna vozila bila u poziciji da se takmiče na tržištu sa konvencionalnim vozilima koji imaju motore sa unutrašnjim sagorijevanjem, potrebno je pripremiti standarde, regulatorni okvir, politike u sektoru energetike i zaštite životne sredine, utvrđene prakse, proizvodi i usluge, iskustva i potrebe korisnika i infrastruktura za punjenje za električnu mobilnost. Eko-fond je pokrenuo program za subvencionisanje električnih, plug-in i hibridnih vozila i za</p>
---	--	--	--	--	--	--	--	--

										<p>građane i za preduzeća/preduzetnike. Cilj granta je da direktno podstakne nabavku ekološki pogodnih vozila, da se poboljša kvalitet vazduha i kvalitet životne sredine.</p> <p>Za razvoj e-mobilnosti u Crnoj Gori, UNDP je u saradnji sa Energetskim institutom Hrvoje Požar iz Zagreba (Hrvatska) pripremio četiri studije 2019. godine.</p>
<p>1.13 Grijanje prostora</p> <ul style="list-style-type: none"> - 10% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 5% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja; - 10% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - Zamjena klasičnog električnog grijanja u domaćinstvima toplotnim pumpama sa visokim COP do 	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>MKI realizuje program „Energetski efikasan dom“ koji predstavlja nastavak programa „Energy Wood“. Cilj programa „Energetski efikasan dom“ čija realizacija je počela u oktobru 2018. godine je da se domaćinstvima u Crnoj Gori, preko beskamatnih kredita, ponudi mogućnost ostvarivanja ekonomskih i energetskih ušteda korišćenjem sistema grijanja na biomasu i finansiranjem radova na unapređenju energetskih karakteristika omotača objekta (ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i ugradnja energetski efikasne stolarije).</p> <p>Program podrazumijeva atraktivan i održivi finansijski mehanizam u cilju primjene mjera energetske efikasnosti u</p>

<p>učešća od 85% ukupnih električnih aparata koji se koriste za grijanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smanjenje specifične toplotne energije po m² na 80 kWh/m²god. u komercijalnim i javnim zgradama, koje će se postići kroz: - 8% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 9% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 4% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja. 								<p>domaćinstvima. Za potrebe ovog Programa, Ministarstvo kapitalnih investicija je u 2021. godini obezbijedilo 200.000 eura za subvencionisanje kamata i naknada za obradu kredita za domaćinstva u Crnoj Gori za:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kupovinu i ugradnju sistema za grijanje na moderne oblike biomase (pelet, briket); • kupovinu i ugradnju visokoeфикаsnih toplotnih pumpi za grijanje objekta, • kupovinu i ugradnju split i multisplit sistema za grijanje / hlađenje objekata, • ugradnju termoizolacije na fasadi stambenog objekta, • ugradnju energetski efikasne fasadne stolarije. <p>Vezano za daljinsko grijanje, izrađena je studija o identifikaciji potencijala biomase i procjene mogućnosti realizacije daljinskog grijanja za 10 opština na sjeveru države. Ovom studijom izvodljivosti obuhvaćeno je 10 opština, dok je 5 opština (Kolašin, Nikšić, Bijelo Polje, Rožaje i Žabljak) odabrane kao održivi projekti za realizaciju razvoja sistema</p>
---	--	--	--	--	--	--	--	--

										<p>daljinskog grijanja (DG) na bazi biomase i za njih su izrađene posebne studije izvodljivosti. Studija izvodljivosti za Kolašin pokazala je najisplativiju opciju gradnje kogeneracionog postrojenja instalisane snage 2,7 MWth (toplotna snaga) i 0,6 MWel (električna snaga), sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 5,4 GWhth i 4,9 GWhel. Studija izvodljivosti za Nikšić predlaže kao optimalnu opciju kotao na drvenu sječku snage 16 MWth sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 41 GWhth. Studija izvodljivosti za Bijelo Polje predložila je kogeneraciono postrojenje na drvenu sječku od 11 MWth i 5 MWel, sa planiranom prosječnom proizvodnjom od 28 GWhth i 37 GWhel. Studijom izvodljivosti za Rožaje predložena je kogeneraciono postrojenje na drvenu sječku od 4,1 MWth i 1,5 MWel, sa planiranom prosječnom proizvodnjom od 10,7 GWhth i 11,7 GWhel. Studija izvodljivosti za Žabljak predlaže kao optimalnu opciju kotao na drvenu sječku snage 1,4</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

										MWth sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 8,9 GWhth.
1.14 Priprema sanitarne tople vode - 10% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz sistema sunčevog grijanja vode (SWH); - 10% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 10% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 5% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz	Postignuti ciljevi definisani mjerom	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva	2015	REALIZOVANO	2030					Nije bilo aktivnosti u posmatranom periodu

<p>sistema daljinskog grijanja.</p>										
<p>1.15 Kuvanje - 20% ukupne energije potrebne za kuvanje obezbijediće se koristeći šporete na tečni naftni gas; - 10% od ukupne energije potrebne za kuvanje obezbijediće se koristeći šporete na prirodni gas.</p>		<p>MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>Prirodni gas je zastupljen za potrebe kuvanja u dijelu crnogorskih domaćinstava. Veća zastupljenost se očekuje nakon izgradnje gasovoda.</p>

<p>1.16 Ostale potrebe za električnom energijom - Povećanje efikasnosti za 10% računa se kao posljedica tehnoloških napredaka u rasvjeti i kućnim aparatima, kao i podizanje opšte svijesti populacije o energetskej efikasnosti i klimatskim promjenama.</p>	<p>Postignuti ciljevi definisani mjerom</p>	<p>MKI, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>Primjena regulative o označavanju energetske efikasnosti i zahtjevima za eko dizajn proizvoda koji utiču na potrošnju energije, kojom je obuhvaćena široka lepeza proizvoda široke potrošnje, koji se koriste, kako u domaćinstvima, tako i u komercijalnom i javnom sektoru, već doprinesi postizanju znatnih dodatnih ušteda energije. Zahtjevi za energetske označavanje i ekodizajn odražavaju približavanje direktivama / regulativama EU za proizvode koji koriste energiju. Zakonskim odredbama o energetske označavanju zahtijeva se da ekonomski operateri pružaju kupcima informacije o tome koliko energije troši uređaj. Zahtjevi za ekodizajn postavljaju minimalne standarde energetske efikasnosti (u nekim slučajevima i standarde zagađenja) za brojne proizvode, što znači da ako ne ispunjavaju date standarde, takvi proizvodi ne mogu biti plasirani na tržište. Ova dva domena izbora regulatornih intervencija zavise od energetske efikasnosti uređaja dostupnih na tržištu.</p>
---	---	---	-------------	----------------------	-------------	--	--	--	--	--

										Da bi se obezbijedili uslovi i praksa za označavanje i zahtjevi za ekodizajn uređaja, već je izrađen odgovarajući pravni okvir koji obavezuje učesnike na tržištu (dobavljače i distributere) da se pridržavaju niza pravnih zahtjeva za proizvode. Uz to, organizovana je obuka za tržišne inspektore da bi se obezbijedilo poštovanje propisa na tržištu.
<p>1.17 Ostale potrebe za toplotnom energijom u komercijalnim i javnim zgradama</p> <ul style="list-style-type: none"> - 8% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 9% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 4% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja; - 6% ostalih potreba za toplotnom energijom obezbijediće se iz kotlova na tečni naftni gas (zamjena preostalih kotlova na mazut) 	Postignuti ciljevi definisani mjerom	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor	2015	U TOKU	2030					Primjena regulative o minimalnim zahtjevima energetske efikasnosti zgrada, sertifikovanju energetskih karakteristika zgrada i redovnim energetskim pregledima sistema za grijanje i sistema za klimatizaciju već daje rezultate u smanjenju potrošnje energije zgrada.

- 30% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz sistema sunčevog grijanja vode (SWH).										
1.18 Hlađenje prostora - Smanjenje specifične potrošnje energije koja se koristi za klima uređaje po m ² poslovnih i javnih zgrada na 50 kWh/m ² god.	Postignuti ciljevi definisani mjerom	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor	2015	U TOKU	2030					Primjena regulative o označavanju energetske efikasnosti i zahtjevima za eko dizajn za uređaje za klimatizaciju već daje rezultate u smanjenju potrošnje energije koja se koristi za hlađenje prostora.
Operativni cilj: Mjere mitigacije Energetika/WAM										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Energetika/WAM										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:			
2.1 Gašenje TE Pljevlja I do kraja 2023. god. (zastarjela i prljava tehnologija, koja će 2023. god. biti stara 43 godine), u skladu sa EnCT Ministarskom Odlukom D/2013/05/MG-ENG: o sprovođenju Direktive 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Vijeća od 23 oktobra 2001. god. o ograničavanju emisija određenih zagađivača vazduha iz velikih uređaja za loženje	Odustalo se od realizacije mjere	MKI, EPCG	2015	NIJE DOSPJELO	2023					Ova mjera neće biti realizovana, jer se u međuvremenu pristupilo mjeri ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja I, koja je detaljno opisana ranije.

<p>2.2 Učestvovanje u EU šemi trgovine emisijama (EU-ETS), počevši od 2020. god. pa nadalje za oba bloka termoelektrane, prema reformisanim pravilima šeme za period (2021-2030), cilj 2,2% godišnje smanjenje emisija GHG iz postrojenja, koja učestvuju u šemi</p>	<p>Učešće postojenja u ETS šemi</p>	<p>MKI, MEPPU, AZŽS, Eko-fond, EPCG</p>	<p>2020</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Ova mjera neće biti realizovana 2020. god. jer će učestvovanje u EU šemi trgovine emisijama (EU-ETS) biti moguće najranije, kada Crna Gora bude država članica EU.</p>
<p>2.3 Kogeneracije će generisati 40% toplote proizvedene u prerađivačkim industrijama, sa istom opštom strukturom goriva, kao u WEM scenariju, ali će fosilna goriva biti potpuno zamijenjena prirodnim gasom</p>	<p>Postignut cilj mjere</p>	<p>Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđenja i modernizacije tehnoloških procesa.</p>
<p>2.4 Sunčeva toplotna energija i tradicionalna biomasa će zamijeniti 20% uglja i tečnog naftnog gasa za proizvodnju toplotne energije</p>	<p>Postignut cilj mjere</p>	<p>Operatori industrijskih postrojenja (KAP, Željezara,...), rudnici</p>	<p>2015</p>	<p>NIJE DOSPJELO</p>	<p>2030</p>					<p>Zbog smanjene aktivnosti u sektoru prerađivačkih industrija, ova mjera nije počela sa realizacijom i ne očekuje se da će početi dok finansijska situacija u metaloprerađivačkim industrijskim postrojenjima ne bude stabilna, da mogu započeti velike investicione zahvate sa ciljem unaprjeđenja i modernizacije tehnoloških procesa.</p>

<p>2.5 Prevoz tereta - Povećanje teretnog saobraćaja željeznicom za dodatnih 20% u odnosu na WEM scenario do kraja projektovanog perioda; - Povećanje učešća električnog željezničkog teretnog saobraćaja za dodatnih 10% u odnosu na WEM scenario u pogledu učešća električnog željezničkog teretnog saobraćaja u ukupnom željezničkom teretnom saobraćaju</p>	Postignut cilj mjere	MKI, operator željezničkog teretnog saobraćaja	2015	NIJE DOSPJELO	2030					Započeta rehabilitacija i modernizacija željezničke infrastrukture, što je ujedno i preduslov za realizaciju mjere povećanja udjela željezničkog teretnog saobraćaja i povećanja udjela električnog željezničkog teretnog saobraćaja.
<p>2.6 Prevoz putnika Gradski prevoz - Uvođenje električnih vozila; - Povećanje učešća autobusa u ukupnom gradskom prevozu do 50% na kraju projektovanog perioda.</p>	Postignuti ciljevi mjere	MKI, MUP, Ekofond, privatni prevoznici	2015	U TOKU	2030					Izrađene studije: Studija o mogućnosti uvođenja drugih alternativnih goriva u sektor saobraćaja, Studija o potencijalima energetske efikasnosti u sektoru saobraćaja, Akcioni plan za održivo korišćenje energije u saobraćaju u Crnoj Gori, koji su postavili dobru osnovu za uvođenje električnih vozila i povećanje učešća autobusa u ukupnom gradskom prevozu.

<p>2.7 Međugradski prevoz</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povećanje učešća putnika koji koriste javni prevoz u odnosu na automobilski prevoz do 30%; - Uvođenje CNG autobusa u javnom prevozu sa učešćem od 5% na kraju projektovanog perioda. 	<p>Postignuti ciljevi mjere</p>	<p>MKI, MUP, privatni prevoznici</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>Izrađene studije: Studija o mogućnosti uvođenja drugih alternativnih goriva u sektor saobraćaja, Studija o potencijalima energetske efikasnosti u sektoru saobraćaja, Akcioni plan za održivo korišćenje energije u saobraćaju u Crnoj Gori, koji su postavili dobru osnovu za povećanje učešća putnika koji koriste javni prevoz u odnosu na automobilski prevoz i uvođenje CNG autobusa u javnom prevozu.</p>
<p>2.8 Grijanje prostora</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 10% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja; - 20% ukupne energije potrebne za grijanje domaćinstava obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - Smanjenje specifične toplotne energije po m² na 70 kWh/m²god. u komercijalnim i 	<p>Postignuti ciljevi mjere</p>	<p>MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva</p>	<p>2015</p>	<p>U TOKU</p>	<p>2030</p>					<p>MKI realizuje program „Energetski efikasan dom“ koji predstavlja nastavak programa „Energy Wood“. Cilj programa „Energetski efikasan dom“ čija realizacija je počela u oktobru 2018. godine je da se domaćinstvima u Crnoj Gori, preko beskamatnih kredita, ponudi mogućnost ostvarivanja ekonomskih i energetskih ušteda korišćenjem sistema grijanja na biomasu i finansiranjem radova na unapređenju energetskih karakteristika omotača objekta (ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i ugradnja energetski efikasne stolarije). Program podrazumijeva atraktivan i održivi finansijski mehanizam u</p>

<p>javnim zgradama, koje će se postići kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 14% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 6% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja. 									<p>cilju primjene mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima. Za potrebe ovog Programa, Ministarstvo kapitalnih investicija je u 2021. godini obezbijedilo 200.000 eura za subvencionisanje kamata i naknada za obradu kredita za domaćinstva u Crnoj Gori za:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kupovinu i ugradnju sistema za grijanje na moderne oblike biomase (pelet, briket); • kupovinu i ugradnju visokoeffikasnih toplotnih pumpi za grijanje objekta, • kupovinu i ugradnju split i multisplit sistema za grijanje / hlađenje objekta, • ugradnju termoizolacije na fasadi stambenog objekta, • ugradnju energetski efikasne fasadne stolarije. <p>Vezano za daljinsko grijanje, izrađena je studija o identifikaciji potencijala biomase i procjene mogućnosti realizacije daljinskog grijanja za 10 opština na sjeveru države. Ovom studijom izvodljivosti obuhvaćeno je 10 opština, dok je 5 opština (Kolašin, Nikšić, Bijelo Polje, Rožaje i Žabljak) odabrane kao</p>
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

										<p>održivi projekti za realizaciju razvoja sistema daljinskog grijanja (DG) na bazi biomase i za njih su izrađene posebne studije izvodljivosti. Studija izvodljivosti za Kolašin pokazala je najisplativiju opciju gradnje kogeneracionog postrojenja instalisane snage 2,7 MWth (toplotna snaga) i 0,6 MWel (električna snaga), sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 5,4 GWhth i 4,9 GWhel. Studija izvodljivosti za Nikšić predlaže kao optimalnu opciju kotao na drvenu sječku snage 16 MWth sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 41 GWhth. Studija izvodljivosti za Bijelo Polje predložila je kogeneraciono postrojenje na drvenu sječku od 11 MWth i 5 MWel, sa planiranom prosječnom proizvodnjom od 28 GWhth i 37 GWhel. Studijom izvodljivosti za Rožaje predložena je kogeneraciono postrojenje na drvenu sječku od 4,1 MWth i 1,5 MWel, sa planiranom prosječnom proizvodnjom od 10,7 GWhth i 11,7 GWhel. Studija izvodljivosti za Žabljak predlaže kao</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

										optimalnu opciju kotao na drvenu sječku snage 1,4 MWth sa planiranom prosječnom godišnjom proizvodnjom od 8,9 GWhth.
2.9 Priprema sanitarne tople vode - 20% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz sistema sunčevog grijanja vode (SWH); - 15% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 20% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 10% ukupnih potreba za toplom vodom obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja.	Postignuti ciljevi mjere	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva	2015	REALIZOVANO	2030					U okviru programa podrške domaćinstvima za ugradnju solarnih sistema za zagrijavanje vode MONTESOL ugrađeno je 146 solarnih sistema ukupne površine 837,95 m ² . Radi se o jednostavnoj tehnologiji i značajnom potencijalu za iskorišćenje solarne izolacije u svrhu pripreme tople vode. Do sada je jedino moderna biomasa malo zastupljena u ovu svrhu.
2.10 Kuvanje - 30% ukupne energije potrebne za kuvanje obezbijediće se koristeći štednjake na tečni naftni gas; - 20% od ukupne energije potrebne za kuvanje obezbijediće se	Postignuti ciljevi mjere	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor, privatna domaćinstva	2015	U TOKU	2030					Prirodni gas je zastupljen za potrebe kuvanja u dijelu crnogorskih domaćinstava. Veća zastupljenost se očekuje nakon izgradnje gasovoda.

koristeći šporete na prirodni gas.									
<p>2.11 Ostale potrebe za toplotnom energijom u komercijalnim i javnim zgradama</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na modernu biomasu; - 14% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz kotlova na prirodni gas; - 6% ukupne energije potrebne za grijanje obezbijediće se iz sistema daljinskog grijanja; - 8% ostalih potreba za toplotnom energijom obezbijediće se iz kotlova na tečni naftni gas (zamjena preostalih kotlova na mazut); - 50% ukupnih potreba za toplom 	Postignuti ciljevi mjere	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor	2015	U TOKU	2030				Primjena regulative o minimalnim zahtjevima energetske efikasnosti zgrada, sertifikovanju energetskih karakteristika zgrada i redovnim energetskim pregledima sistema za grijanje i sistema za klimatizaciju već daje rezultate u smanjenju potrošnje energije zgrada.

vodom obezbijediće se iz sistema sunčevog grijanja vode (SWH).										
2.12 Hlađenje prostora - Smanjenje specifične potrošnje energije koja se koristi za klima uređaje po m ² poslovnih i javnih zgrada na 40 kWh/m ² god.	Postignuti ciljevi mjere	MKI, Eko-fond, Uprava za katastar i državnu imovinu, komercijalni sektor	2015	U TOKU	2030					Primjena regulative o označavanju energetske efikasnosti i zahtjevima za eko dizajn za uređaje za klimatizaciju već daje rezultate u smanjenju potrošnje energije koja se koristi za hlađenje prostora.
Operativni cilj: Mjere mitigacije Industrijski procesi/WEM										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Industrijski procesi/WEM										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:			
3.1 Rad industrijskih postrojenja u punom kapacitetu u periodu (2020-2030) god. u oba scenarija (WEM i WAM)	Postignuti ciljevi mjere	KAP, Željezara	2020	NIJE DOSPJELO	2030					Ova mjera je predviđena za period od 2020. god. Trenutno, postrojenja i dalje rade smanjenim kapacitetom, a nastavak rada u pogonima KAP-a i Željezare neizvjestan, a početkom 2022. godine prestao je sa radom pogon elektrolize u KAP-u, koji je inače najveći potrošač električne energije.
3.2 Predložene tehničke i tehnološke mjere, zapravo već pokrenute akcije i intervencije u tehnološkim procesima: KAP – investicije u pogonu elektrolize i automatizacija procesa elektrolize, sa ciljem smanjenja broja anodnih efekata (do 50% u odnosu na referentno stanje) i	Postignuti ciljevi mjere	KAP, Željezara	2020	U TOKU	2030					Djelimično su izvršena tehnološka poboljšanja. Za dalja poboljšanja potrebne su velike investicije. Trenutno je nastavak rada u pogonima KAP-a i Željezare neizvjestan a početkom 2022. godine prestao je sa radom pogon elektrolize u KAP-u, koji je inače najveći potrošač električne energije.

trajanja pojedinačnih efekata										
Operativni cilj: Mjere mitigacije Industrijski procesi/WAM										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Industrijski procesi/WAM										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:			
4.1 Učestvovanje u EU šemi trgovine emisijama (EU-ETS), počevši od 2020. god.	Učešće postojenja u ETS šemi	MEPPU, MER, MEPPU, AZŽS, Eko-fond, KAP, Željezara	2020	NIJE DOSPJELO	2030					Ova mjera nije mogla biti realizovana 2020. god. jer će učestvovanje u EU šemi trgovine emisijama (EU-ETS) biti moguće najranije, kada Crna Gora bude država članica EU.
4.2 Poboljšanje sadašnjih tehnoloških procesa ugradnjom nove opreme i / ili dalje parcijalne intervencije (poboljšanja / nadogradnje) na postojeću opremu, kao što su bolje kontrole procesa (dalja smanjenja broja anodnih efekata i trajanja pojedinačnih efekata u KAP-u)	Poboljšani tehnološki procesi	KAP, Željezara	2018	U TOKU	2030					Operator KAP-a još uvijek nije dobio integrisanu dozvolu za sprječavanje i kontrolu zagađenja (IPPC), i nije predao Program mjera prilagođavanja rada postojećeg postrojenja ili aktivnosti propisanim uslovima u kom će biti definisane mjere i vremenski rokovi za primjenu najboljih raspoloživih tehnika u postrojenja u KAP-u. Pored KAP-a, drugo najveće industrijsko postrojenje Toščelik Alloyed Engineering Steel Nikšić je takođe u stečaju. Operator ovog postrojenja takođe još uvijek nije dobio integrisanu dozvolu za sprječavanje i kontrolu zagađenja. Važno je napomenuti da su u skladu sa Zakonom o integrisanoj kontroli i

										<p>sprječavanju zagađenja sva postrojenja trebala da dobiju IPPC dozvolu najkasnije do 01. januara 2018. god. Ovo je razlog više za neizvjesnost nastavka rada oba postrojenja, sa zastarjelim tehnološkim procesima. Trenutno je nastavak rada u pogonima KAP-a i Željezare neizvjesan, a početkom 2022. godine prestao je sa radom pogon elektrolize u KAP-u, koji je inače najveći potrošač električne energije.</p>
Operativni cilj: Mjere mitigacije Poljoprivreda (WEM/WAM)										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Poljoprivreda (WEM/WAM)										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
<p>5.1 Podsticaji za očuvanje i održivo korišćenje ugroženih autohtonih i lokalnih pasmina stoke i biljnih vrsta koje su ugrožene genetskom erozijom</p>	Obezbijedeni podsticaji	MPŠV, poljoprivredni proizvođači	2015	U TOKU	2030					<p>Podrška se daje kroz Mjere za održivo gazdovanje prirodnim resursima, mjera Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi, a za ovu mjeru je Agrobudžetom za 2021 godinu predviđen iznos od 60.000€</p>
<p>5.2 Održivo korišćenje planinskih pašnjaka</p>	Postignuto održivo korišćenje planinskih pašnjaka	MPŠV, poljoprivredni proizvođači	2015	U TOKU	2030					<p>Podrška se daje kroz Mjere za održivo gazdovanje prirodnim resursima, mjera Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi, a za ovu mjeru je Agrobudžetom za 2021 godinu predviđen iznos od 250.000€.</p>
<p>5.3 Podrška razvoju organske proizvodnje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podsticanje efikasnog 	Obezbijedena podrška	MPŠV, poljoprivredni proizvođači	2015	U TOKU	2030					<p>Podrška se daje proizvođačima u biljnoj proizvodnji po hektaru (ha), u stočarskoj proizvodnji po uslovnom</p>

<p>korišćenja resursa i prelaska na ekonomiju sa niskim nivoom emisija ugljendioksida, otpornu na klimatske promjene u poljoprivredi, prehrambenoj industriji i šumarstvu;</p> <p>- U kratkom roku, fokus će biti na povećanju efikasnosti upotrebe vode i energije u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi hrane;</p> <p>- U srednjem roku, fokus će biti na uvođenju EU politika, koje imaju za cilj smanjenje emisija azotnih oksida i metana i povećanje vezivanja ugljenika u poljoprivredi i šumarstvu.</p>									<p>grlu stoke, jedinki živine i u pčelarskoj proizvodnji po broju košnica, koji su u okviru organske proizvodnje registrovani u Registar subjekata u organskoj proizvodnji. Iz agrobudžeta je za ovu mjeru izdvojeno 450.000€ (2021. god.). Monteorganica, ovlašćeno pravno lice za vršenje kontrole i izdavanje sertifikata iz organske poljoprivrede (sertifikaciono tijelo) je do sada izdalo 400 sertifikata organskim proizvođačima, koji su uvedeni u Registar organskih proizvođača i dobili mogućnost da koriste finansijska sredstva iz fonda podrške organskoj poljoprivrednoj proizvodnji.</p>
<p>5.4 Solarni paneli za katune</p>	<p>Obezbijedeni solarni paneli za katune</p>	<p>MKI, MPŠV, poljoprivredni proizvođači</p>	<p>2015</p>	<p>REALIZOVANO</p>	<p>2030</p>				<p>Ministarstvo ekonomije, u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, realizovalo je treću fazu projekta "Solarni katuni", u okviru koje je ugrađeno 54 fotonaponska sistema na katunima. Za treću fazu projekta izdvojena su budžetska sredstva od</p>

										skoro 55.000 €. Navedeni iznos odnosi se na 70 % ukupne vrijednosti projekta, dok je 30 % učešće korisnika. U okviru prve dvije faze projekta, koje su sprovedene 2012. i 2013. godine, ugrađeno je ukupno 189 fotonaponskih sistema na katunima, za šta je iz budžeta izdvojeno 154.400 €. U okviru prethodne tri faze projekta ukupan broj ugrađenih fotonaponskih sistema na crnogorskim katunima je 243.
Operativni cilj: Mjere mitigacije Šumarstvo (WEM/WAM)										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Šumarstvo (WEM/WAM)										
Polazna vrijednost:			Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:		
6.1 Jačanje produktivnosti, stabilnosti i otpornosti šuma i pejzaža	Postignuto jačanje produktivnosti, stabilnosti i otpornosti šuma i pejzaža	MPŠV, Uprava za šume, privatni vlasnici šuma	2015	U TOKU	2023					Izrađeni su planovi razvoja šuma za više opština, urađene su dvije studije o uticaju klimatskih promjena na rast i razvoj određenih vrsta šumskog drveća i prati se zdravstveno stanje šuma na bioindikacijskim tačkama.
6.2 Podsticanje na pošumljavanje, dodatnu sadnju i njegu šumskih šikara	Obezbijeđeni podsticaji	MPŠV, Uprava za šume	2015	U TOKU	2023					Uprava za šume je uz pomoć SNV Holandska razvojna organizacija pokrenula projekat Podizanje novih šuma pošumljavanjem
6.3 Upravljanje i uzgoj privatnih šuma, prilagođeno sistemu označavanja	Obezbijeđeno upravljanje i uzgoj privatnih šuma, prilagođeno sistemu označavanja	MPŠV, Uprava za šume, privatni vlasnici šuma, opštine	2015	U TOKU	2023					Godišnjim programom gazdovanja šumama za 2021. godinu predviđena je Izrada Planova gazdovanja privatnim šumama

6.4 Pružanje kvalitetnih autohtonih sjemena i sadnica šumskog drveća	Pružene kvalitetna autohtona sjemena i sadnice šumskog drveća	MPŠV, Uprava za šume, naučno-istraživačke institucije, komercijalni ponuđači rasadničke proizvodnje	2015	U TOKU	2023					Urađen Priručnik sa smjericama za obezbjeđivanje i razvoj proizvodnje i čuvanja kvalitetnog šumskog sjemena i sadnog materijala, kao i Registar sjemenskih objekata. 16 sjemenskih objekata je registrovano u skladu sa Zakonom o reproduktivnom materijalu šumskog drveća.
6.5 Izgradnja šumskih komunikacija kako bi se obezbijedila održivost sječe	Izgrađene šumske komunikacije kako bi se obezbijedila održivost sječe	MPŠV, Uprava za šume, koncesionari, vlasnici šuma, opštine.	2015	U TOKU	2023					Uspostavljen je Informacioni sistem o šumskim saobraćajnicama kao dio šumarskog informacionog sistema. Budućim modelom reorganizacije Sistema gazdovanja šumama će se utvrditi nadležnost i obaveza izgradnje i održavanja šumskih saobraćajnica.
6.6 Definisanje novog koncepta za srednjeročni razvoj drvne industrije	Definisan novi koncept za srednjeročni razvoj drvne industrije	MPŠV, MER, preduzeća u oblasti drvne industrije, klaster drvoprerađivača, Privredna komora, kontrolne organizacije (laboratorije i zavodi za ispitivanje kvaliteta) u izabranim zemljama EU, Regionalne Privredne komore u	2015	U TOKU	2023					Posljednjih godina su, u cilju unapređenja stanja šuma i načina njihovog korišćenja, sprovedene mjere dale niz pozitivnih rezultata posebno na planu bolje valorizacije šumskih resursa. Reorganizacija koncepta dosadašnjeg gazdovanja šumama, odnosno načina korišćenja šuma, uključujući organizacioni i zakonodavni okvir, procjene fiskalnog uticaja na privredu i građane i definisanje finansiranja sektora šumarstva, prioritetni je zadatak u

		izabranim zemljama EU, Kompanije iz oblasti drvne industrije u izabranim zemljama EU								ovoj oblasti. Programom reorganizacije modela koncesija stvoriće se i efikasnije polazište za pošumljavanje, odnosno očuvanje šumskih resursa. Novi model predviđa osnivanje privrednog društva u državnom vlasništvu koje će gazdovati šumama, biće izvršena i reorganizacija poslova vezanih za šumsko uzgojne radove i pošumljavanje, sa ciljem da se uspostavi efikasniji sistem gazdovanja šumama, sa brojnim ekonomskim i ekološkim pozitivnim efektima, kroz pošumljavanje, djelovanje protiv šumskih požara i sanaciju opožarenih površina.
6.7	Povećanje potražnje za biomasom uvođenjem grijanja javnih zgrada kogeneracijom na drvenu sječku	Povećana potražnja za biomasom uvođenjem grijanja javnih zgrada kogeneracijom na drvenu sječku	MKI, MPŠV, MFSS, MZ, MPNKS, Uprava za katastar i državnu imovinu, preduzeća u drvnoj industriji, menadžment objekata od javnog značaja, privatni vlasnici šuma i njihova udruženja, kao učesnici u lancu snabdijevanja	2015	U TOKU	2023				Poboljšanjem energetske efikasnosti u javnim zgradama (zdravstveni, obrazovni, administrativni objekti i objekti socijalnog staranja), koje se sprovodi kroz 2 3 programa (Energetska efikasnost u Crnoj Gori (MEEP) i, Program energetske efikasnosti u javnim zgradama (EPPB) i Unaprijeđenje energetske efikasnosti u javnim zgradama (PEEPB)),, već se otpočelo sa aktivnostima na uvođenju grijanja javnih zgrada na pelet. Pored toga, cilj programa „Energetski

										<p>efikasan dom“ čija realizacija je počela u oktobru 2018. godine je da se domaćinstvima u Crnoj Gori, preko beskamatnih kredita, ponudi mogućnost ostvarivanja ekonomskih i energetske ušteda korišćenjem sistema za grijanje na moderne oblike biomase (pelet, briket); visokoeffikasnih toplinskih pumpi za grijanje objekta, split i multisplit sistema za grijanje/hlađenje objekta i finansiranjem radova na unapređenju energetske karakteristika omotača objekta (ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i ugradnja energetske efikasne fasadne stolarije).</p> <p>Program podrazumijeva atraktivan i održivi finansijski mehanizam u cilju primjene prethodno navedenih mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima. Za potrebe ovog Programa, Ministarstvo kapitalnih investicija je obezbijedilo 200.000 eura za subvencionisanje kamata i naknada za obradu kredita za domaćinstva u Crnoj Gori.</p>
6.8 Uključivanje drvnih proizvoda u "zelene javne nabavke"	Uključeni drveni proizvodi u "zelene javne nabavke"	MFSS, MPŠV, Direkcija za javne nabavke,	2023	NIJE DOSPJELO	2023					Urađena je Strategija razvoja Sistema javnih nabavki za period 2016-2020 sa Akcionim planom

		kao i javna preduzeća i ustanove.								za sprovođenje iste i zelene nabavke predstavljaju prioritet Strategije.
6.9 Definisane izvozne klastera za odabrane gotove proizvode	Definisani izvozni klaster za odabrane gotove proizvode	Liderska preduzeća iz drvne industrije, ministarstva, agencije, institucije i ustanove, banke, konsultantske kuće, Privredna komora, inostrani partneri.	2015	REALIZOVANO	2023					U evidenciji Ministarstva ekonomije je registrovano sedam klastera koji djeluju u oblasti drvoprerađivačke industrije, od kojih su neki prilično aktivni u realizaciji zajedničkih projekata koji za cilj imaju povećanje izvoza.
6.10 Razvoj fleksibilnijeg sistema prodaje drveta	Razvijen fleksibilniji sistem prodaje drveta	MPŠV, Uprava za šume, preduzeća iz drvne industrije. Uprava prihoda i carina, Privredna komora	2015	U TOKU	2023					Raskinuti koncesioni ugovori sa koncesionarima, zbog neizvršavanja obaveza. Uvedeni drugi oblici prodaje drveta, prije svega licitacijama.
6.11 Uvođenje lanca i kontrole cirkulacije drveta	Uveden lanac i kontrola cirkulacije drveta	MPŠV, Uprava za šume, Uprava prihoda i carina, privatni vlasnici šuma, koncesionari, Izvođači radova i prevoznici, Drvna industrija	2015	U TOKU	2023					Prihvaćen je Akcioni plan za FSC sertifikaciju gazdovanja šumama i treba da započne proces sertifikacije šuma po međunarodnim standardima kako bi domaća drvna industrija mogla izaći na zapadno tržište, gdje je uslov da drvo potiče iz sertifikovanih šuma kojima se održivo gazduje.
6.12 Ulaganja u drvnu industriju	Izvršena ulaganja u drvnu industriju	MPŠV, MER, MPNKS, Univerziteti, Institut za	2015	U TOKU	2023					Realizacijom projekta "Unaprjeđenje drvoprerađivačke industrije" je definisan

		Standardizaciju, preduzeća u drvnoj industriji i šumarstvu, Projektni biro i konsultantske agencije								obim, izvori i načini realizacije investicija u tehnološku modernizaciju, jačanje kadrova i razvoja novih proizvoda u segmentu drvne industrije.
6.13 Jačanje uloge i učešća lokalnog stanovništva u zajedničkim programima ruralnog razvoja	Ojačana uloga i učešće lokalnog stanovništva u zajedničkim programima	Područne jedinice Uprave za šume i savjetodavne službe, postojeća udruženja na lokalnom nivou, odjeljenja lokalne samouprave zadužena za lokalni razvoj, zainteresovano lokalno stanovništvo i lokalna preduzeća.	2023	NIJE DOSPJELO	2023					
6.14 Poboljšanje infrastrukture u ruralnim područjima (ruralna infrastruktura)	Poboljšana infrastruktura u ruralnim područjima	MPŠV, MKI	2015	U TOKU	2023					Ova mjera se sprovodi kroz Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020.
6.15 Raznovrsnost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima kroz promociju uloge šuma i šumarstva	Povećana raznovrsnost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima kroz promociju uloge šuma i šumarstva	Područne jedinice Uprave za šume i savjetodavne službe, postojeća udruženja na lokalnom nivou, odjeljenja lokalne samouprave zadužena za lokalni razvoj, zainteresovano	2023	NIJE DOSPJELO	2023					

		lokalno stanovništvo i lokalna preduzeća.								
6.16 Ulaganja u mala preduzeća šumarstva i drvne industrije u ruralnim područjima	Izvršena ulaganja u mala preduzeća šumarstva i drvne industrije u ruralnim područjima	Područne jedinice Uprave za šume i savjetodavne službe, postojeća udruženja na lokalnom nivou, odjeljenja lokalne samouprave zadužena za lokalni razvoj, zainteresovano lokalno stanovništvo i lokalna preduzeća.	2015	REALIZOVANO	2023					Osnovano više preduzeća za proizvodnju peleta, proizvodnju ogrijevnog drveta i pilane.
6.17 Ulaganja u turizam	Izvršena ulaganja u turizam	MER, MPŠV, MEPPU	2015	REALIZOVANO	2023					Permanentno se ulaže u turizam
6.18 Održivo upravljanje i korišćenje nedravnih šumskih proizvoda	Postignuto održivo upravljanje i korišćenje nedravnih šumskih proizvoda	Područne jedinice Uprave za šume, Agencija za zaštitu životne sredine, postojeća udruženja vlasnika šuma i vlasnici šuma, zainteresovana postojeća lokalna preduzeća, zaštićena područja.	2023	NIJE DOSPJELO	2023					
6.19 Stabilni šumski ekosistemi visokog kvaliteta: zaštićena staništa i vrste u	Postignuti stabilni šumski ekosistemi	MPŠV, Uprava za šume, Agencija za zaštitu	2015	U TOKU	2023					U šumama, u okviru zaštićenih prirodnih dobara, može se vršiti sanitarna sječa i mjere

cijelom šumskom području kroz integraciju zahtjeva Natura 2000 u planove upravljanja šumama	visokog kvaliteta	životne sredine, institucije koje upravljaju pojedinim zaštićenim područjima, Lovački savez								neophodne za njegu kojima se obezbjeđuje zaštita, stabilnost i prirodna obnova šuma, u skladu sa zakonom. U šumama, u okviru ekološke mreže NATURA 2000, gazduje se na održiv način u cilju zaštite i očuvanja stanišnih tipova i ekološki zaštićenih lokaliteta, u skladu sa Zakonom o šumama. Organizovane su i sljedeće obuke u svrhu jačanja kapaciteta službenika relevantnih institucija na teme: - Natura 2000 u Crnoj Gori, obaveze prema EU, faze i glavne aktivnosti; - Natura 2000 u Crnoj Gori, problemi, analiza, ciljevi, glavni koraci i logički okvir - Nacionalni kriterijumi za SPA područja.
6.20 Eko-sistemske pristup upravljanju šumama i zaštite prirode	Omogućen ekološki pristup upravljanju šumama i zaštite prirode	MPŠV, Uprava za šume, druge državne i lokalne institucije, Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada d.o.o., privatni vlasnici šuma, preduzeća, NVO	2015	U TOKU	2023					Posljednjih godina su, u cilju unapređenja stanja šuma i načina korišćenja ovog značajnog ekološkog, socijalnog i ekonomskog resursa, sprovedene mjere dale niz pozitivnih rezultata posebno na planu bolje valorizacije šumskih resursa. Reorganizacija koncepta dosadašnjeg gazdovanja šumama, odnosno načina korišćenja šuma, uključuje organizacioni i zakonodavni okvir, procjene fiskalnog uticaja na privredu i građane i definisanje finansiranja

										<p>sektora šumarstva. Programom reorganizacije modela koncesija stvoriće se i efikasnije polazište za pošumljavanje, odnosno očuvanje šumskih resursa. Novi model predviđa osnivanje privrednog društva u državnom vlasništvu koje će gazdovati šumama, biće izvršena i reorganizacija poslova vezanih za šumsko uzgojne radove i pošumljavanje, sa ciljem da se uspostavi efikasniji sistem gazdovanja šumama, sa brojnim ekonomskim i ekološkim pozitivnim efektima, kroz pošumljavanje, djelovanje protiv šumskih požara i sanaciju opožarenih površina. Program reorganizacije koncepta gazdovanja šumskim resursima, u cilju postizanja značajno većih efekata, ogleđa se, prije svega, u dijelu boljeg očuvanja šuma, ali i bolje ekonomske valorizacije, ravnomjerne dostupnosti sirovine za razvoj drvne industrije, sa ambicijom da se otvori što više „zelenih“ radnih mjesta i stvori nova dodata vrijednost u ovom sektoru. Izrađen Plan upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada 2022-2026.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

6.21	Razgraničenje pašnjaka i šuma, registracija i regulisanje prava korišćenja	Razgraničeni pašnjaci i šume, registrovana i regulisana prava korišćenja	Vlasnici šuma, MPŠV, Uprava za šume, Nacionalni i regionalni Parkovi	2015	REALIZOVANO	2023					Uspostavljena je Digitalna baza podataka o šumskoj vegetaciji u GIS-u na površini od 353.000 ha, koju je potrebno doraditi da bi bila funkcionalna.
6.22	Poboljšanje upravljanja šumama u nacionalnim parkovima	Poboljšano upravljanje šumama u nacionalnim parkovima	MPŠV, Nacionalni parkovi, vlasnici zemljišta, korisnici u NP	2015	REALIZOVANO	2023					Za Nacionalni park Prokletije je usvojen Prostorni plan posebne namjene, dokument koji predstavlja osnovu za utvrđivanje zona zaštite, organizaciju uređenja prostora, kao i osnovu za postavljanje temelja upravljanja ovim zaštićenim prostorom. JP Nacionalni parkovi realizovalo je Projekat „Upravljanje šumama u nacionalnim parkovima“, a na osnovu koga je izrađena Bazna studija za šume za svaki nacionalni park posebno. Bazna studija se koristi kao osnova za utvrđivanje mjera i aktivnosti u planiranju upravljanja i gazdovanja šumama u nacionalnim parkovima.
6.23	Očuvanje otvorenih prostora unutar šuma	Očuvani otvoreni prostori unutar šuma	MUP, MPŠV	2023	NIJE DOSPJELO	2023					Pravilnik o mjerama zaštite šuma od požara nije usvojen.
6.24	Unaprjeđenje organizacije institucija uključenih u borbu protiv šumskih požara	Unaprijeđena organizacija institucija uključenih u borbu protiv šumskih požara	MUP, MPŠV, Uprava za šume, Preduzeća u sektoru šumarstva, opštinske službe za zaštitu i spašavanje	2015	U TOKU	2023					Ministarstvo unutrašnjih poslova-Direktorat za zaštitu i spašavanje u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju redovno ažurira Nacionalni plan zaštite i spašavanja od požara. Shodno

										<p>odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju i Nacionalnom planu zaštite i spašavanja od požara definisan je način koordiniranja i rukovođenja ministarstava, organa državne uprave, jedinica lokalne samouprave i privrednih društava na sprovođenju mjera i aktivnosti zaštite i spašavanja od požara u šumama i na otvorenom prostoru. Na taj način preciziran je način saradnje među institucijama nadležnim za djelovanje u slučaju nastanka požara u šumama i na otvorenom prostoru. Do sada je izrađeno 20 opštinskih planova zaštite i spašavanja od požara, kao i 237 preduzetnih planova zaštite i spašavanja od požara. JP Nacionalni parkovi su izradili planove zaštite i spašavanja od požara za 5 nacionalnih parkova. Planovi sadrže preventivne, operativne i sanacione mjere, kao i pregled potrebnih materijalno-tehničkih sredstava i opreme i ljudstvo za adekvatnu zaštitu šuma od požara. Ostaje obaveza da Uprava za šume izradi planove zaštite i spašavanja za svoje područne jedinice.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

										Tokom 2021. godine je izrađena Procjena rizika od katastrofa Crne Gore u kojoj je obrađen rizik od šumskih požara i požara na otvorenom prostoru kao jedan od primarnih rizika koji ugrožavaju teritoriju Crne Gore. U sklopu tog rizika obrađeno je 6 mogućih scenarija požara (3 scenarija za najvjerovatniji neželjeni događaj i 3 scenarija za događaj sa najgorim mogućim posljedicama).
6.25 Ulaganje u opremu i preventivne mjere za gašenje požara	Izvršena ulaganja u opremu i preventivne mjere za gašenje požara	Preduzetne i dobrovoljne vatrogasne jedinice, MPŠV, Uprava za šume, opštinske službe za spašavanje, MUP, VCG, vlasnici i korisnici šuma	2015	U TOKU	2023					Ministarstvo unutrašnjih poslova permanentno ulaže u održavanje vazduhoplova i postojeće opreme jedinice za gašenje požara iz vazduha. Lokalne samouprave na osnovu opštinskih planova za zaštitu i spašavanje od požara godišnjim budžetom planiraju finansijska sredstva za nabavku opreme i materijalno-tehničkih sredstava za zaštitu i spašavanje od požara. Vojska Crne Gore takođe posjeduje ljudske i materijalne resurse koji su na raspolaganju u slučaju požara. U okviru projekta „Holistički model integralne zaštite od šumskih požara i zemljotresa - HOLISTIC“ postavljene su 3 kamere za automatsku dojavu

										požara u cilju ranog upozorenja na nastanke požara na području NP Lovćen i NP Skadarsko jezero.
6.26 Uključivanje stanovništva u prevenciju i gašenje požara	Uključeno stanovništvo u prevenciju i gašenje požara	MUP, organi državne uprave, javna preduzeća, opštine i opštinske službe za zaštitu i spašavanje	2015	U TOKU	2023					Kroz brojne projekte u kontinuitetu su organizovane kampanje za podizanje svijesti u zaštiti od požara. Na taj način u značajnoj mjeri je podignuta svijest stanovništva o značaju sprovođenja preventivnih aktivnosti. Takođe, kroz međupredmetni program „Obrazovanje u oblasti smanjenja rizika od katastrofa“, a u saradnji sa Zavodom za školstvo duži niz godina, obučeni su nastavnici i profesori osnovnih i srednjih škola i odrađene su brojne prezentacije na ovu temu učenicima osnovnih i srednjih škola. Što se tiče samog učešća stanovništva u gašenju požara, Crna Gora nema uspostavljenu mrežu volontera. U narednom periodu kroz razne donacije i projekte pokušaćemo da uspostavimo i organizujemo mrežu volontera koji će aktivno učestvovati u gašenju požara.
6.27 Razvoj i testiranje metoda rehabilitacije za spaljena područja	Razvijena i testirana metoda rehabilitacije	MPŠV, Uprava za šume, naučne institucije i udruženje	2015	REALIZOVANO	2023					Plan sanacije šuma degradiranih šumskim požarima

	za spaljena područja	vlasnika šuma								
6.28	Razmjena iskustava i saradnje sa institucijama iz regiona	Razmijenjena iskustva i saradnja sa institucijama iz regiona	Razmjena iskustava i saradnje sa institucijama iz regiona	2015	REALIZOVANO	2023				Pokrenut prekogranični projekat zaštite od požara između BiH i Crne Gore
Operativni cilj: Mjere mitigacije Otpad (WEM/WAM)										
Indikator učinka: Realizovane mjere mitigacije Otpad (WEM/WAM)										
Polazna vrijednost:			Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:		
7.1	Izgradnja regionalnih sanitarnih deponija sa reciklažnim centrima	Izgrađene regionalne sanitarne deponije sa reciklažnim centrima	MEPPU, opštine	2020	U TOKU	2030				Dopunama Državnog plana upravljanja otpadom za period (2015-2020). godine su definisana četiri centra za upravljanje otpadom. Do sada su izrađene dvije deponije sa reciklažnim centrima (Livade Podgorica i Možura Bar). Plan je da se preostala 2 centra (B. Polje i Nikšić) izgrade do 2035. god.
7.2	Smanjenje količine otpada, kao rezultat uvođenja primarne selekcije i reciklaže	Smanjena količina otpada, kao rezultat uvođenja primarne selekcije i reciklaže	MEPPU, opštine	2015	U TOKU	2027				Pored toga, proizvodnja otpada će se smanjiti uvođenjem primarne selekcije i recikliranja, tako da će procenat recikliranog otpada u ukupnom komunalnom otpadu iznositi oko 50% u 2027. godini
7.3	Smanjenje količine biološki razgradivog otpada u čvrstom komunalnom otpadu	Smanjena količina biološki razgradivog otpada u čvrstom komunalnom otpadu	MEPPU, opštine	2015	U TOKU	2027				Implementacija Direktive o deponijama (1999/31/EC) iziskuje smanjenje biorazgradivog otpada koji se deponuje. Stoga se planira povećanje odvojenog prikupljanja komunalnog otpada i, na taj način, postizanje smanjenja organskog otpada koji se odlaže na

										<p>deponije. Implementacija ovih mjera već je u toku i nastaviće se da bi se postigle sljedeće ciljne vrijednosti koje su određene u pregovaračkom Poglavlju 27:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Do 2025. godine: udio biorazgradivog komunalnog otpada koji se odlaže na deponije smanjiće se na 75% ukupne količine (po težini) biorazgradivog otpada generisanog 2010. godine (146.000 t); • Do 2029. godine: udio biorazgradivog komunalnog otpada koji se odlaže na deponije smanjiće se na 50% ukupne količine (po težini) biorazgradivog otpada generisanog 2010. godine (146.000 t); • Do 2033. godine: udio biorazgradivog komunalnog otpada koji se odlaže na deponije smanjiće se na 35% ukupne količine (po težini) biorazgradivog otpada generisanog 2010. godine (146.000 t).
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

3.2 Prilagođavanje klimatskim promjenama

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine prilagođavanje klimatskim promjenama obrađuje u poglavlju 6, čija je svrha procjena potreba i utvrđivanje preduslova za formulisanje mjera prilagođavanja na klimatske promjene. Imajući u vidu da Strategijom nisu obuhvaćene mjere prilagođavanja, jedna od ključnih preporuka Strategije je izrada Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama. U sljedećoj tabeli dat je pregled glavnih potreba i preduslova za izradu i sprovođenje Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama.

Od ukupnog broja potreba (10) i preduslova, u toku je realizacija ukupno 9 potreba, dok realizacija jedne nije otpočela, što čini 90% potreba, čija je realizacija u toku.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine i Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena predviđaju izradu Nacionalnog Plana adaptacije na klimatske promjene. U cilju prepoznavanja srednjeročnih i dugoročnih potreba prilagođavanja na klimatske promjene i uspostavljanja sistema za koordinaciju sprovođenja mjera prilagođavanja klimatskim promjenama potrebno je izraditi Nacionalni plan adaptacije na klimatske promjene. MEPPU je započeo sa izradom NAP-a, koji finansira Zeleni klimatski fond (GCF).

Tabela 3 – Pregled realizacije potreba i preduslova za izradu Nacionalnog Plana prilagođavanja klimatskim promjenama

Operativni cilj: Potrebe i preduslovi za izradu Nacionalnog Plana prilagođavanja klimatskim promjenama										
Indikator učinka: Realizacija potreba i preduslova za izradu Nacionalnog Plana prilagođavanja klimatskim promjenama										
Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
										U saradnji sa Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma pripremilo je predlog projekta Jačanje kapaciteta Crne Gore u oblasti integrisanja rizika od klimatskih promjena u proces planiranja za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama (NAP), koji je završen u prvoj polovini 2020. i odobren od strane Zelenog klimatskog fonda, a u toku 2021. godine su se intezivirale aktivnosti na izradi Plana. Projektom su obuhvaćena četiri sektora:
1. Obezbijediti ljudske resurse na duži period	Oformljen nacionalni tim za prilagođavanje i uspostavljena institucionalna saradnja	MEPPU	Nije utvrđen	NIJE REALIZOVANO	2022					

2. Obezbijediti podršku za prilagođavanje na visokom političkom nivou	Intenzivirane aktivnosti Nacionalnog savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene u pogledu prilagođavanja klimatskim promjenama, u cilju poboljšanja institucionalnog okvira za koordinaciju i povećanje institucionalne sposobnosti, povećanje informacija o klimi i utvrđivanje mjera adaptacije i utvrđivanje finansijskih zahtjeva i resursa za finansiranje ulaganja u adaptaciju	Nacionalni savjet	Nije utvrđen	U TOKU	2022					voda, zdravstvo, turizam i poljoprivreda, jer su oni najugroženiji sektori u pogledu prilagođavanja na klimatske promjene, dok će se do kraja decembra 2021. godine finalizovati institucionalna analiza koja će pružiti smjernice za unapređenje koordinacionog okvira u cilju unapređenja baze podataka i to utvrđivanjem klimatskih rizika i prepoznavanjem odgovarajućih mjera – investicija, projekata, programa.
3. Uključiti sve zainteresovane strane	Omogućeno učešće javnosti u ključnim fazama izrade dokumenta kroz javne tribine,	Nacionalni savjet	Nije utvrđen	U TOKU	2022					

	okrugle stolove i sl.									
4. Obezbijediti pristup svim relevantnim podacima	Dobijene relevantne informacije i obezbijeden pristup, uspostavljeno praćanje relevantnih fenomena	MUP, AZŽS, ZHMS	Nije utvrđen	U TOKU	2022					
5. Obezbijediti zajedničko razumijevanje prilagođavanja klimatskim promjenama	Usmjeriti se na ciljne grupe za podizanje nivoa svijesti	MEPPU, MUP	Nije utvrđen	U TOKU	2023					
6. Identifikovati glavna pitanja koja zahtijevaju odgovor za prilagođavanje	Sprovedena procjena ranjivosti na klimatske promjene i procjena rizika za sve relevantne sektore	MEPPU, MUP, ZHMS	Nije utvrđen	U TOKU	2023					
7. Identifikovati opcije za prilagođavanje	Razmotren čitav portfolio opcija za prilagođavanje	MEPPU, MUP	Nije utvrđen	U TOKU	2022					

8. Definirati relevantne aktivnosti (mjere), i njihove potencijalne dodatne koristi	Identifikovani ciljevi i podciljevi prilagođavanja klimatskim promjenama	MEPPU, MUP	Nije utvrđen	U TOKU	2023					
9. Sprovesti NAP	Izrađen plan prilagođavanja sa koracima za implementaciju, usvojen na političkom nivou	MEPPU	Nije utvrđen	U TOKU	2023					
10. Izvještavati, pratiti i evaluirati napredak implementacije	Razvijeni odgovarajući indikatori	MEPPU	Nije utvrđen	U TOKU	2023					

3.3 Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine (u daljem tekstu NSKP) usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena obrađuje u poglavlju 7, sa detaljno razrađenim koracima usklađivanja sa ključnim pravnim instrumentima u ovoj oblasti, koji su podijeljeni u 7 podgrupa:

- 1) Mehanizam monitoringa
- 2) Šema trgovine emisijama GHG
- 3) Podjela napora (za smanjenje emisija GHG)
- 4) Supstance koje oštećuju ozonski omotač i fluorisani gasovi
- 5) Kvalitet goriva
- 6) Emisije CO₂ iz vozila
- 7) Skladištenje i kaptaza CO₂

U Nacionalnoj strategiji za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena 2016-2020 (u daljem tekstu NEAS) se u oblasti klimatskih promjena navodi 27 pojedinačnih akata, ali se transpozicione i implementacione mjere predviđaju samo za 3 grupe propisa (Mehanizam monitoringa i izvještavanja, Zaštita ozonskog omotača i emisija F-gasova, Saobraćaj i goriva) dok je planirano da se sistem trgovanja emisijama uspostavlja u skladu sa koracima definisanim Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine. U februaru 2021. godine je donijet Akcioni plan za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 – životna sredina i

klimatske promjene. Sa druge strane, NSKP je strategija rađena sa dužim rokom primjene (do 2030. godine) pa su njome obuhvaćene i obaveze koje će Crna Gora imati u kasnijoj fazi pridruživanja EU, kao i one koje je očekuju sa punopravnim članstvom u EU.

Što se realizacije usklađenosti sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena tiče, ovdje se može zaključiti da ista teče uglavnom po planu i vremenskim rokovima, predviđenim u pomenutim strategijama ili sa blagim pomjeranjima rokova. Važno je naglasiti da jedan dio ovih propisa nije transponovan, dok dio nije dospio na implementaciju, jer je puna implementacija dijela ovih propisa jedino moguća, nakon ulaska Crne Gore u EU. Osim toga, Skupština Crne Gore je na sjednici od 23.12.2019. godine donijela Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena („Sl. list CG”, broj 73/19) koji predstavlja osnovu za uspostavljanje Nacionalnog sistema za monitoring, izvještavanje i verifikaciju gasova s efektom staklene bašte, funkcionisanje Sistema za trgovanje emisijskim jedinicama, a kojim će se obezbijediti i sektorska podjela napora za smanjenje emisija, koje su izvan Sistema trgovanja emisijama. Takođe, Zakon predstavlja osnovu i za unaprijeđenje pitanja upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač i fluorisanih gasova.

U tabeli 4 dat je pregled mjera predviđenih kroz strategiju, uključujući pregled finalizovanih podzakonskih akata koji proizilaze kao obaveza iz pomenutog zakona.

Tabela 4 – Pregled realizacije mjera za implementaciju propisa sa pravnom tekovinom EU u oblasti klimatskih promjena

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena
Indikator učinka: Transponovana i implementirana Uredba o praćenju emisija GHG

Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1.1 Priprema niskokarbonske razvojne strategije	Izrađena i usvojena niskokarbonska razvojna strategija	MEPPU, AZŽS, MKI,	2017	NIJE REALIZOVANA	2019	2022 -2025 Izrada Strategije niskokarbonskog razvoja je planirana kroz Program IPA III 2021-2025, projektni predlog je finalizovan, i njena izrada planirana je početkom 2022. godine.				U skladu sa Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, članom 6 predviđena je izrada Strategije niskokarbonskog razvoja. Finalizovan je Priručnik za izradu Strategije niskokarbonskog razvoja koji pruža pregled daljih obaveza kada je u pitanju proces tranzicije ka niskokarbonskoj ekonomiji. U njemu su date smjernice za izradu strategije, uključujući viziju, opšte i specifične ciljeve, kao i mjere za postizanje obaveznih ciljeva smanjenja GHG u sektorima poljoprivrede, upravljanja otpadom, energetike, IPPU i LULUCF-a.
1.2 Uspostavljanje nacionalnog sistema inventara GHG	Uspostavljen nacionalni sistem inventara GHG	MEPPU, AZŽS	2016	U TOKU	2017	2023				Na osnovu člana 20 st. 8 i 9 Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena donijet je Pravilnik o načinu izrade i sadržaju inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte, kojim se propisuje način izrade i sadržaj inventara i izvještaja o inventaru emisija gasova sa efektom staklene bašte, lista gasova sa efektom staklene bašte, način proračuna emisija gasova sa efektom staklene bašte prema sektorima, način kontrole kvaliteta podataka i rokovi za izradu inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte, pratećih izvještaja, način izrade projekcija emisija gasova sa efektom staklene bašte, izvještavanje o projekcijama i mjerama, objavljivanje projekcija i pratećih podataka, metodologija izrade, korišćeni modeli i pretpostavke i uspostavljanje registra, odnosno sistema za izvještavanje.

1.3 Izvještavanje o istorijskim emisijama i ponorima GHG	Izveštaj o istorijskim emisijama i ponorima GHG	MEPPU, AZŽS	2019	U TOKU	Nakon pridruživanja					Iako obaveza izvještavanja prema Evropskoj komisiji počinje s članstvom u EU, izvještavanje o istorijskim emisijama i ponorima GHG je u toku, s tim da se vrši prema Sekretarijatu UNFCCC, kroz izradu nacionalnih izvještaja i dopunskih dvogodišnjih izvještaja. Kao članica van Aneksa I, Crna Gora u skladu sa zahtjevima UNFCCC-a do sada je pripremila i predala svoj Prvi Drugi i Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama, kao i Prvi, Drugi i Treći dvogodišnji ažurirani izvještaj o klimatskim promjenama.
1.4 Registri	Uspostavljeni registri	MEPPU, AZŽS	2020	U TOKU	Nakon pridruživanja					U djelovima Uredbe o aktivnostima odnosno djelatnostima koje emituju gasove sa efektom staklene bašte za koje se izdaje dozvola za emisiju gasova sa efektom staklene bašte koje se odnose na namjenu sredstava i registar emisionih kredita utvrđeno je za koje projekte se koriste sredstva prikupljena po osnovu dodjele emisionih kredita, kao i da registar vodi Eko fond. Registar uspostavljen u okviru ove uredbe tiče se naziva operatera, statusa emisionih kredita koji se dobijaju besplatnom dodjelom kao i datum sticanja prilikom javne aukcije ili trgovinom.
1.5 Izvještavanje o nacionalnim sistemima inventara	Izveštaj o nacionalnim sistemima inventara	MEPPU, AZŽS	2020	U TOKU	Nakon pridruživanja					Iako obaveza izvještavanja prema Evropskoj komisiji počinje s članstvom u EU, izvještavanje o nacionalnim sistemima inventara je u toku, s tim da se vrši prema Sekretarijatu UNFCCC, kroz izradu nacionalnih izvještaja i dopunskih dvogodišnjih izvještaja. Kao članica van Aneksa I, Crna Gora u skladu sa zahtjevima UNFCCC-a do sada je pripremila i predala svoj Prvi i Drugi, Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama, kao i Prvi (FBUR), Drugi (SBUR) i treći (TBUR)

										javnog poziva koji se raspisuje u skladu sa zakonom kojim su uređene javne nabavke
1.8 Izveštavanje o nacionalnim mjerama adaptacije	Izveštaj o nacionalnim mjerama adaptacije	MEPPU, AZŽS	2021	U TOKU	Nakon pridruživanja					<p>Iako obaveza izvještavanja prema Evropskoj komisiji počinje s članstvom u EU, izvještavanje o nacionalnim mjerama adaptacije je u toku, s tim da se vrši prema Sekretarijatu UNFCCC, kroz izradu nacionalnih izvještaja i dopunskih dvogodišnjih izvještaja.</p> <p>U skladu sa usvojenim Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, radi identifikacije uticaja klimatskih promjena na osjetljive sektore i smanjivanja negativnih posljedica na te sektore donijeće se Plan prilagođavanja na klimatske promjene (NAP).</p> <p>Aktivnosti na izradi NAP-a su intenzivirane u toku 2021. i obuhvaćena su četiri sektora: voda, zdravstvo, turizam i poljoprivreda, jer su oni najugroženiji sektori u pogledu prilagođavanja na klimatske promjene, dok će se do kraja decembra 2021. godine finalizovati institucionalna analiza koja će pružiti smjernice za unapređenje koordinacionog okvira u cilju unapređenja baze podataka i to utvrđivanjem klimatskih rizika i prepoznavanjem odgovarajućih mjera - investicija, projekata, programa</p>
1.9 Izveštavanje o finansijskoj i tehničkoj podršci pruženoj zemljama u razvoju	Izveštaj o finansijskoj i tehničkoj podršci pruženoj zemljama u razvoju	MEPPU, AZŽS	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Danom ulaska u EU					Ova aktivnost nije trenutno relevantna za Crnu Goru.

1.10 Izvještavanje o korišćenju naknade od aukcija i projektnih kredita	Izvještavanje o korišćenju naknade od aukcija i projektnih kredita	MEPPU, AZŽS	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Danom ulaska u EU					Ova aktivnost nije trenutno relevantna za Crnu Goru.
1.11 Izvještavanje prema UNFCCC	Izvještaj prema UNFCCC	MEPPU, AZŽS	2018	U TOKU	2018					Izvještavanje prema UNFCCC je u toku i vrši se kroz izradu nacionalnih izvještaja i dopunskih dvogodišnjih izvještaja. Kao članica van Aneksa I, Crna Gora u skladu sa zahtjevima UNFCCC-a do sada je pripremila i predala svoj Prvi i Drugi, Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama, kao i Prvi (FBUR), i Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj o klimatskim promjenama (SBUR), a u toku je finalizacija Trećeg dvogodišnjeg izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama TBUR. Izvještavanje se vrši uz značajnu finansijsku pomoć GEF fonda i organizacionu i ekspertsku podršku UNDP-a. Crna Gora priprema nacionalne izvještaje za period od 4 godine i dvogodišnje izvještaje za period od 2 godine, dok će ulaskom u EU morati da pređe na samostalno izvještavanje na godišnjem nivou. Za to je neophodna dalja izgradnja kapaciteta koju treba planirati kroz Akcioni plan za ispunjavanje završnih mjerila u okviru Poglavlja 27 – životna sredina i klimatske promjene.
1.12. Saradnja i podrška	Uspostavljena saradnja i podrška	MEPPU, AZŽS	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Danom ulaska u EU					Ova mjera se odnosi na saradnju i podršku država članica EU u procesu izrade inventara emisija na nivou Zajednice, u kojoj će Crna Gora učestvovati nakon pridruživanja.

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovano i implementirano zakonodavstvo EU o sistemu trgovine emisijama GHG

Polazna vrijednost:

Prelazna vrijednost:

Ciljna vrijednost:

Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
-----------	---------------------	-----------	---------------	--------------------	---------------------------	---	--------------------	----------------------	--------------------	-----------------------------

		institucija								
1.1 Zakonodavstvo EU o sistemu trgovine emisijama GHG	Donešen Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena u koji je djelimično prenešeno ETS zakonodavstvo	MEPPU	2018	U TOKU	Nakon pridruživanja	2024-2025 u skladu sa EU Mapom puta dekarbonizacije				Pravni osnov za EU-ETS sistem uređen je Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, kao i nizom podzakonskih akata za sprovođenje ovog zakona.
1.2 Mjere transpozicije	Donešen Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i podzakonska akta za prenošenje	MEPPU	2019	U TOKU	2022	2024-2025 u skladu sa EU Mapom puta dekarbonizacije				Realizacija ove mjere biće predviđena u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, koja je usvojena na Min. Savjetu Energetske Zajednice krajem 2021. godine.
1.3 Primjena članova o izdavanju dozvola	Primijenjeni članovi o izdavanju dozvola	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena definisana je obaveza operatera koji obavlja aktivnosti, odnosno djelatnosti koje dovode do emitovanja gasova sa efektom staklene bašte, pribavljanja dozvole za emisiju gasova sa efektom staklene bašte. Takođe definisana je obaveza operatera da je dužan da obezbijedi emisioni kredit za svaku jedinicu ekvivalentne emisije ugljen-dioksida, koju ostvaruje. Zakon uvodi obavezu monitoringa za industrijska i energetska postrojenja. Crna Gora je usvojila Uredbu o aktivnostima ili operacijama koje emituju gasove sa efektom staklene bašte za koje se izdaje dozvola za emisiju gasova sa efektom staklene bašte („Službeni list Crne Gore“, br. 08/20) u okviru koje je razvijen okvir za sprovođenje EU ETS u pogledu praćenja, izveštavanje i verifikacija emisija gasova sa efektom staklene bašte. Za stacionarne operatere postrojenja zakonska
1.4 Primjena dodjele i izdavanja emisijskih kvota	Primijenjena dodjela i izdavanje emisijskih kvota	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.5 Transfer, predavanje i otkazivanje emisijskih kvota	Uspostavljen transfer, predavanje i otkazivanje emisijskih kvota	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.6 Registar	Uspostavljen registar	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.7 Korišćenje kredita iz mehanizama Kjoto protokola	Uspostavljeno korišćenje kredita iz mehanizama Kjoto protokola	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.8 Učešće javnosti i pristup informacijama	Uspostavljeno učešće javnosti i pristup informacijama	MEPPU	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					

1.9 Monitoring, izvještavanje, verifikacija i akreditacija	Uspostavljen monitoring, izvještavanje, verifikacija i akreditacija	MEPPU	Nakon pridruženja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					obaveza je nadgledanje, izveštavanje, kontrola i evidentiranje podataka, uključujući vođenje liste emisija sa efektom staklene bašte. Uspostavljanjem kompletnog sistema za ograničene emisije i trgovinu emisijama gasova sa efektom staklene bašte na nacionalnom nivou. Uredba, pored operatora koji će učestvovati u trgovini emisijama i aktivnostima, utvrđuje ukupan iznos i minimalnu cijenu emisionih kredita dodijeljenih na aukciji, osnovu aukcije za dodjelu emisionih kredita, kao i način evidencije. Sadržaj plana praćenja, postupci, neophodni podaci i metodologija za praćenje gasova sa efektom staklene bašte iz stacionarnih postrojenja definisani su i detaljno razrađeni podzakonskim aktima.
1.10 Izvještavanje	Uspostavljeno izvještavanje	MEPPU	Nakon pridruženja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Realizacija ove mjere biće predviđena u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, koja je usvojena na Min. Savjetu Energetske Zajednice krajem 2021. godine.
1.11 Obuka i izgradnja kapaciteta	Uspostavljena obuka i izgradnja kapaciteta	MEPPU	2019-do pridruženja EU	U TOKU	Nakon pridruživanja EU	2024. u skladu sa EU Mapom puta dekarbonizacije				

Operativni cilj: Uskladenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovano i implementirano zakonodavstvo EU o sistemu podjele napora

Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:					Ciljna vrijednost:			
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1.1 Uspostaviti mehanizme koordinacije da bi se osigurala sinergija sa primjenom ključnih zakonodavnih/strateških dokumenata	Uspostavljeni mehanizmi	MEPPU	2020	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Na osnovu Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena ("Službeni list CG", broj 73/19) donijet je Pravilnik o načinu utvrđivanja obaveznih ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte kojim se propisuje način utvrđivanja obaveznih ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte na godišnjem nivou i dozvoljena odstupanja od postizanja

relevantnih za ovu Odluku, npr. zakonodavstvo iz oblasti energetske efikasnosti, odredbe vezane za poljoprivredu, saobraćaj i upravljanje otpadom.										<p>tih ciljeva, način obračuna emisija iz sektora šumarstva, korišćenja zemljišta, promjene namjene zemljišta i dozvoljena odstupanja od tih pravila.</p> <p>U skladu sa revizijom NDC-a, Crna Gora kao novu ciljnu vrijednost postavlja smanjenje od 35% do 2030. godine u odnosu na 1990. godinu (ne uključujući sektore šumarstva i poljoprivrede), odnosno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za 2117 kilotona do 2030. godine. Smanjenje treba ostvariti opštim povećanjem energetske efikasnosti, unaprjeđenjem industrijskih tehnologija, povećanjem učešća obnovljivih izvora energije, elektromobilnošću i modernizacijom u sektoru proizvodnje energije. Kroz narednu reviziju NDC-a potrebno je uspostaviti dobru osnovu za sprovođenje ove odluke, a kroz Akcioni plan za ispunjavanje završnih mjerila u okviru Poglavlja 27 (životna sredina i klimatske promjene) i izmjenu i dopunu Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena u potpunosti prenijeti Regulatora (EU) 2018/842, Regulatora (EU) 2018/841, Uredba</p>
1.2 Obezbijediti tehničku obuku zaposlenima u organima uprave uključenim u prikupljanje informacija i dostavljanje podataka i praćenje rezultata primijenjenih nacionalnih mjera, obezbjeđujući kontrolu kvaliteta podataka dostavljenih iz uključenih sektora.	Obezbijedena obuka	MEPPU	2020	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					

1.3 Uspostaviti neophodne administrativne i tehničke aranžmane da bi se osiguralo da dostavljeni izvještaji u skladu sa ovom Odlukom sadrže sve zahtijevane elemente.	Uspostavljeni neophodni administrativni i tehnički aranžmani	MEPPU	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					COM 2021/555 o izmjeni uredbe EU 2018/842 o obavezujućem smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte država članica u period 2021. do 2030. kojim se doprinosi mjerama u području klime za ispunjenje obaveza iz Pariskog sporazuma. Cilj ovog predloga za izmjenu uredbe o raspodjeli tereta (ESR), kao dio Paketa za ostvarivanje cilja od 55 % je usklađenje njenog doprinosa ostvarenju ambicioznijih ciljeva za 2030. Naime, ESR-om su trenutno obuhvaćene sve emisije gasova sa efektom staklene bašte uključene u cilj EU-a koje nisu obuhvaćene ni sistemom EU-a za trgovanje emisijama (ETS) ni Uredbom o korištenju zemljišta, prenamjeni zemljišta i šumarstvu (LULUCF). Njime su trenutno obuhvaćene direktne emisije gasova sa efektom staklene bašte iz saobraćaja (osim vazdušnog i stranog pomorskog saobraćaja), zgrada, poljoprivrede, industrijskih postrojenja i gasova koji nisu obuhvaćeni sistemom EU-a za trgovanje emisijama te emisije iz otpada kao i emisije iz upotrebe energije i proizvoda koje nisu povezane sa sagorijevanjem goriva.
1.4 Uspostaviti regulatorni sistem da bi se obezbijedilo ispunjavanje nacionalnih ciljeva vezanih za emisije.	Uspostavljen regulatorni sistem	MEPPU	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.5 Uspostaviti sistem za korektivne mjere u slučaju neusklađenosti	Uspostavljen sistem	MEPPU	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovana i implementirana Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i F-gasovima

Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1.1. Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač alternativnim supstancama	Donešena Uredba	MEPPU	2020	REALIZOVANO	2021.					Na osnovu Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena donijeta je Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama, kojom se definiše način stavljanja u promet, proizvodnje, upotrebe, izvoz i

										uvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci, opreme i proizvoda koji ih sadrže ili su pomoću tih supstanci proizvedeni, način postupnog smanjivanja potrošnje tih supstanci, opreme i proizvoda, način određivanja godišnjih kvota za uvoz i njihovog isključivanja iz upotrebe, postupanje sa supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama, postupanje sa opremom i proizvodima koji ih sadrže ili su pomoću tih supstanci proizvedeni, postupanje sa tim supstancama nakon prestanka upotrebe proizvoda koji ih sadrže, način njihovog prikupljanja, korišćenja, reciklaže, regeneracije, trajnog odlaganja i uništavanja, označavanje supstanci, opreme i proizvoda i izvještavanje o njihovoj potrošnji, upotrebi, uvozu, izvozu i stavljanju u promet.
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovana i implementirana Direktiva o kvalitetu goriva

Polazna vrijednost: Prelazna vrijednost: Ciljna vrijednost:

Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1.1 Izmjene članova 1-4 Direktive 98/70/EC (transponovati kroz izmjene Uredbe o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla)	Transponovani članovi	MEPPU, MKI	2016	REALIZOVANO	2021					Program praćenja kvaliteta tečnih goriva naftnog porijekla za 2020. i 2021. godinu. Pravilnik o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredba o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnik o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte

1.2 Ubačeni članovi 7a-7e Odredbe o smanjenju emisija GHG, kriterijumima održivosti biogoriva, verifikaciji usklađenosti sa kriterijumima održivosti biogoriva, izračunavanju životnog ciklusa emisija GHG, implementacionim mjerama i izvještaju o održivosti biogoriva treba transponovati podzakonskim aktom o biogorivima na osnovu Zakona o energetici.	Transponovan članovi	MEPPU, MKI	2016	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredba o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnik o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte

1.3 Ubačeni član 8a Odredbe o aditivima na bazi metala treba transponovati kroz izmjene Uredbe o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla	Transponovane odredbe	MEPPU	2016	REALIZOVANO	2021					Program praćenja kvaliteta tečnih goriva naftnog porijekla za 2020. i 2021. godinu. Pravilnik o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredba o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnik o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte.
1.4 Izmjene Direktive 1999/32/EC Odredbe o kvalitetu brodskih goriva treba transponovati kroz izmjene Uredbe o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla	Transponovane izmjene	MEPPU	2016	REALIZOVANO	2021					Program praćenja kvaliteta tečnih goriva naftnog porijekla za 2020. i 2021.godinu. Pravilnik o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredba o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnik o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte.
1.5 Napraviti jasno razgraničenje između nadležnosti imenovanih organa (Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma/Minist	Napravljeno jasno razgraničenje	MEPPU, MKI, UIP	2016	REALIZOVANO	2021					Donošenjem pomenutih akata utvrđene su nadležnosti vezane za kvalitet goriva i kvalitet biogoriva.

arstvo kapitalnih investicija i različita inspekcijska tijela)										
1.6 Identifikovati neophodne korake i uspostaviti regulatorni sistem kojim se obezbjeđuje da biogoriva odgovaraju propisanim specifikacijama i da su potrošači obavješteni o sadržaju biogoriva u gorivima. Osigurati ispravno označavanje usaglašenih goriva tako da se navodi njihov sadržaj – npr. sadržaj bio goriva ili aditiva na bazi metala	Identifikovani neophodni koraci i uspostavljen regulatorni sistem kojim se obezbjeđuje da biogoriva odgovaraju propisanim specifikacijama i da su potrošači obavješteni o sadržaju biogoriva u gorivima.	MEPPU, MKI	2016	REALIZOVANO	2021					Na osnovu Zakona o zaštiti vazduha donijet je Program praćenja kvaliteta tečnih goriva naftnog porijekla za 2020. i 2021. Uredba o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije. Obaveza informisanja potrošača ukoliko gorivo sadrži aditive na bazi metala uređena je Uredbom o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla.
1.7 Koristiti ispravne metodologije za testiranje i ispitivanje aditiva na bazi metala	Korišćenje ispravnih metodologija u zavisnosti od odobrenja metode ispitivanja od strane EK	MEPPU	2017	REALIZOVANO	2021	2022				Propisano Pravilnikom o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredbom o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnikom o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte. Za 2021. je ažuriran Vodič o ekonomičnoj potrošnji goriva i

										emisijama CO2, i objavljen na sajtu MEPPU.
1.8 Uspostaviti sistem za smanjenje emisija GHG kojim se uzimaju u obzir biogoriva u skladu sa propisanim specifikacijama, uključujući i kriterijume održivosti za biogoriva, metode izračunavanja i specifikacije vezane za njihov sastav i porijeklo	Uspostavljen sistem za smanjenje emisija GHG	MKI	2018	REALIZOVANO	2021					Propisano Pravilnikom o kvalitetu i načinu kontrole biogoriva, Uredbom o bližim kriterijumima održivosti za biogoriva i biotečnosti za ostvarivanje obaveznog udjela energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije i Pravilnikom o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte.
1.9 Smanjiti životni vijek emisija GHG po jedinici energije iz goriva i isporučene energije do 10%	Smanjen životni vijek emisija GHG po jedinici energije iz goriva i isporučene energije do 10%	MKI	2020	U TOKU	2025					Donošenjem Uredbe o obaveznom udjelu biogoriva u sektoru saobraćaja ("Sl. list CG", broj 51/18 od 25.07.2018. godine), načinjen je prvi korak ka ostvarenju ovog cilja i omogućeno praćenje realizacije.
1.10 Pružiti mogućnost grupi distributera da zajednički ispune određene uslove iz Direktive, kao što su postizanje ciljeva smanjenja emisija GHG iz goriva	Pružena mogućnost grupi distributera da zajednički ispune određene uslove iz Direktive, kao što su postizanje ciljeva smanjenja emisija GHG iz goriva	MKI	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Ova mogućnost može se nakon pridruživanja utvrditi Uredbom o obaveznom udjelu biogoriva u sektoru saobraćaja, kojom se uređuju obaveze distributera.

1.11 Koristiti propisane metode za izračunavanje životnog vijeka emisija GHG iz goriva, uključujući i biogoriva	Koriste se propisane metode	MKI, MEPPU	2020	U TOKU	2023	2024 -2025				Djelimično propisano Pravilnikom o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte i Uredbom o obaveznom udjelu biogoriva u sektoru saobraćaja
1.12 Uspostaviti sistem za prikupljanje nacionalnih podataka o kvalitetu goriva (baza podataka ili drugi sistem). Sistem treba da sadrži i sistem rezimiranja odstupanja i metod za sačinjavanje godišnjih izvještaja	Uspostavljen sistem za prikupljanje nacionalnih podataka o kvalitetu goriva	MEPPU	2017	U TOKU		2024 -2025				Ova aktivnost je planirana i djelimično realizovana u sklopu projekta izrade informacionog sistema za životnu sredinu. Preporučuje se odlaganje izrade softverskog rješenja do osposobljavanja informacionog sistema za životnu sredinu.
1.13 Obezbijediti da se odgovarajuća verifikacija informacija i podataka koje dostavljaju operateri, uključujući i verifikaciju usklađenosti sa kriterijumima održivosti uzmu u obzir kod smanjenja emisija GHG	Transponovana obaveza	MKI	2020	REALIZOVANO	2021					Regulisano Uredbom o obaveznom udjelu biogoriva u sektoru saobraćaja

1.14 Dostaviti izvještaj, svake godine do 30. juna, sa: nacionalnim podacima o kvalitetu goriva za proteklu godinu, u skladu sa relevantnim EN standardom, ukupne količine motornih benzina i dizel goriva stavljenih u promet na domaće tržište i udio bezolovnih benzina i dizel goriva	Izveštavanje na EU nivou	MKI	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Obaveza je propisana Pravilnikom o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte. Trenutno se izveštavanje vrši na nacionalnom nivou.
1.15 Osigurati da dobavljači godišnje izvještavaju (predmet verifikacije) nacionalno nadležno tijelo o intenzitetu GHG i isporučenoj energiji, obezbjeđujući minimum informacija propisanih Direktivom	Izveštavanje dobavljača	MKI	2020	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Obaveza je propisana Pravilnikom o metodologiji za izračunavanje uticaja biogoriva na emisiju gasova sa efektom staklene bašte. Trenutno se izveštavanje vrši na nacionalnom nivou.
1.16 Dostaviti Komisiji izvještaj, uključujući listu oblasti na teritoriji koja je klasifikovana kao	Dostavljen izvještaj Komisiji	MKI	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					U nomenklaturi NUTS Crna Gora predstavlja jednu prostornu jedinicu nivoa 2. Izveštavanje se ne vrši na nacionalnom nivou

stepen 2 ili veći u nomenklaturi (NUTS) (član 7 (d) Direktiva 2009/30/EC)										
1.17 Planirati sistem povlastica (npr. finansijskih olakšica, kao što su rabat, jeftiniji parking i povećan pristup unutrašnjim zonama gradova koje mogu biti predmet naplate posebih taksi) za promociju korišćenja biogoriva	Planiran sistem povlastica	MKI	Nakon pridruživanja EU	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					Kroz važeću zakonsku regulativu trenutno ne postoje povlastice ovog tipa.

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovane i implementirane Direktiva o označavanju vozila u pogledu emisija CO2 i Uredba o emisijama CO2 iz vozila

Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovor na institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period

<p>1. Direktiva o označavanju vozila u pogledu emisija CO2</p> <p>1.1 Odredbe o predmetu i cilju Direktive transponovane su kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena ("Službeni list CG", broj 73/19)</p>	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Emisije ugljen-dioksida iz novih putničkih vozila definisane su Članom 22 Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena. Ovim članom proizilazi obaveza da pravno lice i preduzetnik koji stavlja u promet ili iznajmljuje nova putnička vozila, dužan je da na mjestu prodaje, odnosno iznajmljivanja učini dostupne informacije o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida za svaki model putničkog vozila. Informacije o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila mogu se učiniti dostupnim potrošačima preko oznaka (naljepnica) na vozilima, postera ili displeja istaknutih na mjestima prodaje, vodiča o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida i putem druge promotivne literature i materijala
<p>1.2 Definicije propisane ovom Direktivom treba transponovati kroz podzakonski akt predviđen Zakonom o životnoj sredini nakon njegovog donošenja.</p>	Transponovane definicije	MEPPU	2017	REALIZOVANO	2021					Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila
<p>1.3 Odredbe o određivanju nadležnog organa transponovane su kroz Zakon o životnoj sredini. Predlog Zakona o životnoj sredini utvrđen je od strane Vlade u junu 2015. godine i nalazi se u</p>	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o životnoj sredini

skupštinskoj proceduri										
1.4 Oznaka, poster, vodič i promotivni materijal Odredbe vezane za oznaku, poster, vodič i promotivni materijal treba transponovati kroz podzakonski akt predviđen Zakonom o životnoj sredini nakon njegovog donošenja	Transponovane odredbe	MEPPU	2017	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila
1.5 Kaznene odredbe definisane su u Predlogu zakona o životnoj sredini. Predlog Zakona o životnoj sredini utvrđen je od strane Vlade u junu 2015. godine i nalazi se u skupštinskoj proceduri.	Transponovane odredbe	MEPPU	2016	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o životnoj sredini
1.6 Osigurati da je oznaka potrošnje goriva i emisija CO2 prikazana ili istaknuta na jasno vidljiv način pored svakog modela novih putničkih vozila na mjestu prodaje.	Transponovana obaveza	MEPPU	2018.	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila. Obaveza je propisana pomenutim pravilnikom i za kršenje ove obaveze propisana kazna Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena
1.7 Osigurati da je vodič o ekonomičnoj potrošnji goriva i emisijama CO2	Transponovana obaveza	MEPPU	2019	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz

izrađen. Vodič treba da bude prenosiv, kompaktan i besplatno dostupan na zahtjev potrošača na mjestu prodaje i kod nadležnog organa										novih putničkih vozila. Pilot-vodič izrađen je za 2017. godinu uz podršku REC-a kroz program GFEI. Vodič je neophodno ažurirati svake godine. Vodič je ažuriran za 2018. godinu. Za 2021. je ažuriran Vodič o ekonomičnoj potrošnji goriva i emisijama CO ₂ , i objavljen na sajtu MEPPU.
1.8 Obezbijediti da je, za svaki tip vozila, postavljen poster (ili alternativno displej) sa listom zvaničnih podataka o potrošnji goriva i specifičnim emisijama CO ₂ za sve modele novih putničkih vozila koja su izložena ili ponuđena na prodaju ili za iznajmljivanje na tom mjestu prodaje	Transponovana obaveza	MEPPU	2018	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila. Obaveza je propisana pomenutim pravilnikom i za kršenje ove obaveze propisana kazna Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena
1.9 Osigurati da promotivna literatura sadrži zvanične podatke o potrošnji goriva i specifičnim emisijama CO ₂ za sve modele novih putničkih vozila na koje se odnosi, u skladu sa zahtjevima.	Transponovana obaveza	MEPPU	2018	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Pravilnik o bližem sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila. Obaveza je propisana pomenutim pravilnikom i za kršenje ove obaveze propisana je kazna Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena
1.10 Osigurati da je prisustvo oznaka, vodiča, postera i	Uvođenje kaznenih odredbi	MEPPU	2019	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena. Uvedene su kaznene odredbe u Zakon o zaštiti od

promotivnog materijala koji se odnosi na potrošnju goriva i emisije CO2 koji ne odgovara zahtjevima Direktive 99/94/EC zabranjen ukoliko njihovo isticanje može dovesti u zabludu potencijalne kupce novih putničkih vozila.										negativnih uticaja klimatskih promjena
2. Uredbe o emisijama CO2 iz vozila 2.1 Uspostavljanje uslova za primjenu uredbi o emisijama CO2 iz vozila (laka vozila – automobili i kombi vozila, teška vozila – autobusi i kamioni)	Uspostavljeni uslovi za primjenu uredbi o emisijama CO2 iz vozila	MKI	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja					Ministarstvo kapitalnih investicija (bivše Ministarstvo saobraćaja i pomorstva) je obimnu legislativu iz ove oblasti prenijelo usvajanjem UNECE pravilnika, ne prenoseći ažurirane EURO standarde za laka i teška vozila. Primjena uredbi o emisijama CO2 iz vozila (laka vozila – automobili i kombi vozila, teška vozila – autobusi i kamioni)
2.2 Uspostavljanje uslova za redovno izvještavanje Komisije	Izvještavanje Komisije	MKI	Nakon pridruživanja	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja					Neophodno je uspostaviti bazu podataka vozila na nacionalnom nivou na osnovu odobrenja tipa vozila, jer postojeća evidencija MUP-a o registraciji motornih vozila ne odgovara zahtjevima propisa EU.

Operativni cilj: Usklađenost sa propisima EU u oblasti klimatskih promjena

Indikator učinka: Transponovani i implementirani propisi o kaptaži i skladištenju CO2

Polazna vrijednost:		Prelazna vrijednost:						Ciljna vrijednost:		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovor na institucija	Datum početka	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period

1.1 Kaptaža i skladištenje CO2 u odnosu na Odredbe o predmetu i cilju Direktive	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.2 Kaptaža i skladištenje CO2 u odnosu na odredbe o opsegu i zabranama	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					U skladu sa Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena zabranjeno je na teritoriji Crne Gore, odnosno u njenim teritorijalnim vodama, vodnim tijelima, isključivoj ekonomskoj zoni i epikontinentalnom pojasu, osim u svrhe istraživanja u skladu sa Direktivom
1.3 Kaptaža i skladištenje CO2 u odnosu na odredbe o određivanju nadležnog organa	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena
1.4 Odredbe o dozvolama za istraživanje	Transponovane odredbe	MEPPU	2016	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.5 Odredbe o imenovanju nadležnog organa	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.6 Odredbe o prekograničnoj saradnji	Transponovane odredbe	MEPPU	2019.	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida

1.7	Odredbe o informisanju javnosti	Transponovane odredbe	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.8	Izveštavanje	Izveštaj prema EK	MEPPU	2015	NIJE DOSPJELO	Nakon pridruživanja EU					
1.9	Odlučivanje o namjeri da se dozvoli ili ne dozvoli geološko skladištenje CO2 na nacionalnoj teritoriji, isključivim ekonomskim zonama i podmorju	Transponovano odlučivanje	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Zakonom o životnoj sredini zabranjena je kaptaža i skladištenje CO2 u Crnoj Gori, osim u svrhe istraživanja u skladu sa Direktivom.
1.10	Uspostavljanje sistema inspekcije	Uspostavljen sistem inspekcije	MEPPU	2015	REALIZOVANO	2021					Zakonom o životnoj sredini utvrđena su ovlašćenja geološkog inspektora
1.11	Uspostavljanje procedura povezanih sa curenjem ili značajnim nepravilnostima	Uspostavljene procedure	MEPPU	2016	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.12	Uspostavljanje sistema za informisanje javnosti o geološkom skladištenju CO2	Uspostavljen sistem za informisanje	MEPPU	2019	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida
1.13	Uspostavljanje procedure za saradnju sa susjednim državama u	Uspostavljene procedure	MEPPU	2019	REALIZOVANO	2021					Transponovano kroz Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i

slučaju prekograničnog transporta ili skladištenja CO2										kriterijumima za prihvatanje tokova ugljiendiosa
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

S obzirom da su klimatske promjene multidisciplinarna problematika, prilikom izrade i donošenja politika je važno integrisati klimatsku politiku u sektorske planove i strategije. Kako je strategijom obuhvaćen veliki broj mjera, koje prožimaju razne sektore direktno povezane sa klimatskom politikom, realizacija ovih mjera zavisi od velikog broja faktora: načina finansiranja, dostupnosti sredstava u javnom budžetu, privatnih investitora, međunarodnih finansijera, donacija, ljudskih i tehničkih kapaciteta za sprovođenje, regulatornih i drugih ograničenja. Primjere dobre prakse u sprovođenju NSKP nalaze se u dobrom dijelu mjera predviđenih Strategijom, koje se uspješno realizuju u skladu sa planiranim rokovima i dinamikom, a tu se naročito izdvajaju mjere energetske efikasnosti, povećanje udjela proizvodnje iz obnovljivih izvora energije, veći dio mjera u sektoru šumarstva, kao i usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa politikama EU. Sa druge strane, izvjestan dio mjera nije dospio na realizaciju usljed dugotrajnog procesa pristupanja EU, pa je samim tim, što je došlo do pomjeranja vremenskog roka za pristupanje EU, došlo do pomjeranja realizacije ovih mjera, kao npr. mjere vezane za uspostavljanje i funkcionisanje sistema trgovine emisijama. Na kraju, postoji i dio mjera, koje se mogu svrstati u primjere loše prakse, čija realizacija nije započela, ili kasni usljed objektivnih razloga ili čak lošeg planiranja. To su uglavnom sve mjere, koje se odnose na industrijska postrojenja i mjere modernizacije željezničkog saobraćaja, djelimično i mjere iz sektora potrošnje goriva u saobraćaju, kao i kašnjenje u planiranju tretmana čvrstog komunalnog otpada, gdje nema značajnih pomaka u realizaciji istih. Tu se može i svrstati mjera izgradnje novog bloka Termoelektrane Pljevlja, čija je realizacija obustavljena neposredno nakon potpisivanja ugovora o finansiranju ovog objektu, međutim, tu se još nije pristupilo ni alternativnom rješenju ekološke rekonstrukcije postojećeg bloka. Ovdje je takođe bitno navesti znatno kašnjenje u izradi i usvajanju NAP-a, kao jedan od primjera loše prakse. Imajući u vidu dostupne međunarodne fondove i ograničene domaće kapacitete izrada NAP-a planira se kroz projekat. Projektne aktivnosti u izradi strateških dokumenata često donose nedostajuću ekspertizu i neophodna finansijska sredstva, ali imaju i svoje negativne strane - dugotrajne procese odobravanja projekata, nedovoljno "vlasništvo" institucija nad rezultatima i nerijetko nezadovoljavajuće rezultate projektnih aktivnosti. Pored toga, ovakva realizacija obaveza često ne doprinosi izgradnji domaćih kapaciteta (ovde je dobar primjer izvještavanje prema UNFCCC u čijoj izradi pored MEPPU-a, aktivno učešće imaju institucije ZSHM i AZŽS).

4. Preporuke za naredni period sprovođenja i unapređenje implementacije NSKP

4.1 Mjere mitigacije: Plan prioriternih mjera za postizanje pune implementacije Strategije

S obzirom da se NSKP 2030 neće ažurirati, potrebno je da se prilikom izrade NECP-a, koji će biti nova strategija za energetiku i klimu do 2030. godine postojeće mjere inovirati, odnosno uskladiti sa novim zahtjevima EU regulative, a u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, koja je usvojena početkom decembra 2021. godine na Savjetu Ministara Energetske Zajednice, i dalje da se definišu precizniji rokovi realizacije mjera, kao i institucije zadužene za njihovu implementaciju.

Tabela 5 - Plan prioritetnih mjera mitigacije za postizanje pune implementacije NSKP

PLAN PRIORITETNIH MJERA MITIGACIJE ZA POSTIZANJE PUNE IMPLEMENTACIJE NSKP		
Br	Sektor	Mjera
1	Proizvodnja električne energije	Postojeća TE Pljevlja I - ograničeni broj radnih sati (20.000 radnih sati) u periodu 2018-2023. godine, u skladu sa EnCT Ministarskom Odlukom D-2013-05-MG-ENG: o sprovođenju Direktive 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Vijeća od 23. oktobra 2001. godine o ograničavanju emisija određenih zagađivača vazduha iz velikih uređaja za loženje i rad sa pola kapaciteta od 2024. godine pa nadalje, nakon investiranja u postrojenje, kako bi se zadovoljile granične vrijednosti emisija utvrđene u Dijelu 2 Priloga V Direktive 2010/75/EU
		Rekonstrukcija postojećih i izgradnja novih elektrana na obnovljive izvore energije (voda, sunce, vjetar, biomasa)
		Učestvovanje u EU šemi trgovine emisijama (EU-ETS), počevši od ulaska Crne Gore u EU, pa nadalje za I blok termoelektrane, prema reformisanim pravilima šeme za period (2021-2030), cilj 2,2% godišnje smanjenje emisija GHG iz postrojenja, koja učestvuju u šemi
2	Potrošnja energije	EE mjere u javnom, komercijalnom i rezidencijalnom sektoru (grijanje i hlađenje prostora, priprema sanitarne tople vode, kuvanje i ostale potrebe za električnom energijom)
		EE mjere u saobraćaju (gradski prevoz, međugradski prevoz, teretni prevoz, željeznički prevoz)
3	Šumarstvo	Očuvanje otvorenih prostora unutar šuma
4	Otpad	Izgradnja regionalnih sanitarnih deponija sa reciklažnim centrima
		Smanjenje količine otpada, kao rezultat uvođenja primarne selekcije i reciklaže
		Smanjenje količine biološki razgradivog otpada u čvrstom komunalnom otpadu

Preporuke za naredne faze sprovođenja strateškog dokumenta u dijelu mjera mitigacije:

Preporuka br. 1. Potrebno je da MKI intenzivira pregovore sa Sekretarijatom Energetske Zajednice oko budućeg rada TE Pljevlja. Pored toga, neophodno je da se donese konačna odluka o početku radova na ekološkoj rekonstrukciji TEP, kao i o konačnom prestanku koršćenja uglja u energetske svrhe, kao i da se u što kraćem roku nastavi sa izradom Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana, zajedno sa Strateškom procjenom uticaja, kako bi se u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, nacrt oba dokumenta završio do juna 2023. godine, i usvojili do juna 2024. godine.

Preporuka br. 2. Neophodno je da MKI promoviše investicije u OIE, da privlači nove investitore, raspisuje tendere za izgradnju novih OIE i prati realizaciju potpisanih ugovora sa investitorima za izgradnju novih elektrana na obnovljive izvore, kako bi se u što kraćem roku izgradile planirane elektrane i istovremeno smanjila potreba za sagorijevanjem uglja. Dalje, u saradnji sa Eko-fondom i drugim međunarodnim finansijerima neophodno je započeti programe finansiranja OIE u javnom, komercijalnom i rezidencijalnom sektoru, kao i u sektoru saobraćaja.

Preporuka br. 3. MEPPU treba da, u saradnji sa operatorima postrojenja, započne pripremne aktivnosti za učestvovanje postrojenja u EU šemi trgovine emisijama u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, kao i da započne sa prenošenjem EU regulative za prekogranični mehanizam

prilagođavanja ugljenika (CBAM)⁸.

Preporuka br. 4. Potrebno je da, u skladu sa Mapom puta dekarbonizacije, MKI transponuje inovirane EU direktive o obnovljivim izvorima energije i energetskej efikasnosti i na bazi istih definiše nove mjere vezano za potrošnju energije u javnom, komercijalnom i rezidencijalnom sektoru, kao i u sektoru saobraćaja. Dalje, u saradnji sa Eko-fondom i drugim međunarodnim finansijerima neophodno je nastavljati započete i kreirati nove programe finansiranja EE u ovim sektorima.

Preporuka br. 5. Potrebno je da MPŠV donese novu Strategiju razvoja šumarstva, kojom će se između ostalog definisati borba protiv šumskih požara. Takođe, neophodno je da MPŠV donese novu Strategiju razvoja poljoprivrede, kojom će se između ostalog definisati mjere za smanjenje emisija GHG iz tog sektora.

Preporuka br. 6. Neophodno je da MEPPU u saradnji sa lokalnim samoupravama donese novi Državni plan upravljanja otpadom, kojim će se između ostalog definisati izgradnja regionalnih sanitarnih deponija sa reciklažnim centrima, smanjenje količine otpada, kao rezultat uvođenja primarne selekcije i reciklaže i smanjenje količine biološki razgradivog otpada u čvrstom komunalnom otpadu.

4.2 Prilagođavanje klimatskim promjenama: Izrada NAP-a kao prioritetna mjera

Imajući u vidu da NSKP ne obuhvata mjere prilagođavanja, i da je proces izrade zakona ukazao na potrebu većeg fokusa na prilagođavanje i da ova oblast treba biti uzeta u obzir u procesima izrade politika, jedna od ključnih preporuka Strategije je izrada Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene. Aktivnosti u ovom smjeru su započete izradom projektnog zadatka koji je upućen Zelenom klimatskom fondu (GCF). Izrada Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene uz pomoć ovog fonda je ustaljena praksa kada su u pitanju zemlje u razvoju.

Niz prepreka koje stoje na put adekvatnom planiranju prilagođavanja/adaptacije su prepoznate kao:

- nedostatak fokusa politika na adaptaciju,
- slaba koordinacija i koordinacioni okvir koji ne ispunjava u potpunosti svoju funkciju,
- nedostatak institucionalnih kapaciteta,
- nedostatak informacija i sredstava za finansiranje ulaganja u adaptaciju i
- slabi kapaciteti privatnog sektora da razumije i odgovori na klimatske ranjivosti i rizike.

Koordinacioni okvir za planiranje i akciju prilagođavanja djelimično je uspostavljen i ne funkcioniše. Međuministarski mehanizam koordinacije, Radna grupa za ublažavanje i prilagođavanje na klimatske promene, ne funkcioniše onako kako je predviđeno. To je zbog nedostatka efikasnog organizacionog dizajna, jasnih uloga i odgovornosti, kao i nedostatka kapaciteta (tehničkih i funkcionalnih) i informacija. Pored toga, nisu određeni institucionalni aranžmani za uključivanje klimatskih promena u rad programiran na nivou sektora.

Ograničeni institucionalni i tehnički kapaciteti na nacionalnom i sektorskom nivou za rešavanje klimatskih promena kroz prilagođavanje. Tehnički kapacitet za prikupljanje, generisanje, upotrebu i širenje klimatskih informacija i usluga ograničen je u vladinim agencijama. Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, Radnoj grupi za ublažavanje i prilagođavanje na klimatske promene, kao i ostalim ministarstvima i agencijama nedostaju potrebni tehnički i ljudski kapaciteti, alati i pristupi za identifikaciju, procjenu, određivanje prioriteta i primjenu akcija prilagođavanja. Pored toga, postoje ograničeni specijalizovani kapaciteti na nivou nacionalne

⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661

vlade za sprovođenje projekata prilagođavanja i praćenje uspjeha. Sve ovo rezultira scenarijima klimatske ranjivosti i mjerama prilagođavanja, koji nisu adekvatno uključeni u politike i planove.

Nedostupne su potrebne informacije za sprovođenje informisanog i efikasnog planiranja adaptacije i investicija. Teško je precizno izmjeriti i prilagoditi mogućnosti prilagođavanja troškova na nacionalnom i sektorskom nivou bez relevantnih informacija o klimatskim uticajima, ranjivostima i prilagodljivim kapacitetima u srednjoročnoj i dugoročnoj perspektivi. U Crnoj Gori informacije potrebne za sveobuhvatno planiranje investicija u prilagođavanje zasnovano na riziku u većini slučajeva nisu dostupne. Dostupne informacije su ograničene i, tamo gdje se generišu, nisu objedinjene. To je djelimično zbog nedostatka određenog mehanizma za koordinaciju, ali dijelom zbog ad-hoc prirode razvoja informacija. Analize klimatskih uticaja i adaptivnog kapaciteta zajednica i institucija za svaku veću ranjivost nisu sprovedene zbog nedostataka u tehničkim kapacitetima, nedostatka strukturiranog procesa i prioritetnih namjenskih resursa za preduzimanje dugoročnih procjena.

Nacionalni i alternativni izvori finansiranja za finansiranje investicija u adaptaciju nisu optimizovani jer još uvek nisu poznati puni troškovi adaptacije. Međutim, široko shvaćeni obim klimatskih rizika i procijenjeni troškovi adaptacije su znatni i premašuju budžetske mogućnosti države, s obzirom na njene demografske i fiskalne realnosti. Alternativni izvori finansiranja i zajedničkog ulaganja nisu istraženi, niti je formulisana strategija za podsticanje investicija radi adaptacije.

Ovaj projekat će pomoći Crnoj Gori da postavi temelje za sistemsko i iterativno planiranje adaptacije kroz identifikaciju klimatskih rizika i opcija prilagođavanja u svrhu uspostavljanja dobro uspostavljenog procesa planiranja koji vodi poboljšanom rastu otpornosti. Ovaj strateški pristup će, između ostalog, ojačati poziciju Crne Gore u odnosu na njene razvojne partnere, međunarodne izvore finansiranja i privatni sektor u pogledu obezbjeđivanja finansijskih sredstava.

Predviđeno je da će ovaj projekat takođe ojačati svijest i kapacitete za planiranje adaptacije više grupa zainteresovanih strana, što će stvoriti bolje okruženje za učenje i iterativno planiranje i akciju adaptacije. Ovaj projekat osmišljen je da doprinese uspostavljanju nove normale u kojoj djelotvoran proces planiranja adaptacije.

Paralelno sa aktivnostima vezanim za pripremu izrade Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene, tekla je izrada trećeg po redu nacionalnog izvještaja prema Sekretarijatu UNFCCC, koji sadrži ažurirane podatke i mjere prilagođavanja klimatskim promjenama. Tako je izrađena studija o invazivnim vrstama u Jadranskom moru usljed klimatskih promjena, klimatski modeli, uključujući i nivo Jadranskog mora i studija o šumama u zaštićenim područjima. Rezultati ovih studija, kao i onih koje su izrađene u proteklom periodu ili će biti izrađene u skorijoj budućnosti predstavljaju nezaobilazne inpute za izradu NAP-a.

Projektni predlog za izradu NAP-a sadrži ažurirani plan aktivnosti u ovom kontekstu, gdje se realizacija svih planiranih mjera predviđa tokom trogodišnjeg perioda trajanja projekta.

Na kraju je neophodno uskladiti izradu strateškog dokumenta sa Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata i pratećom metodologijom.

Tabela 6 – Pregled planiranih ishoda projekta za izradu NAP-a, kao prioritetne mjere

Plan realizacije mjera za trogodišnji period trajanja projekta izrade NAP-a
--

Br	Ishod	Pod-ishod	Rok	
1	Uspostavljeni efikasni mehanizmi institucionalne koordinacije i tehnički kapaciteti za planiranje prilagođavanja	1	Institucionalni tehnički kapaciteti za planiranje adaptacije procijenjeni i poboljšani kroz izgradnju kapaciteta	2021/IV kvartal do 2022/IV kvartal
		2	Jačanje mehanizama institucionalne koordinacije za podršku investicijama u adaptaciji	2022/II kvartal
2	Poboljšana baza podataka za planiranje adaptacije	1	Postojeće studije ranjivosti su revidovane i konsolidovane, izrađene dodatne procjene ugroženosti, ciljevi prilagođavanja razvijeni	2022/II kvartal
		2	Definisani i postavljeni prioriteti srednjoročnih i dugoročnih opcija prilagođavanja koje će biti uključene u NAP dokument	2022/IV kvartal
		3	NAP Crne Gore je formulisan i objavljen	2023/II kvartal
3	Razvijena je strategija mobilizacije resursa za investicije u adaptaciju	1	Identifikovani mehanizmi za finansiranje investicija za adaptaciju	2022/IV kvartal
		2	Uključenost privatnog sektora u projekte adaptacije je ojačana	2023/I kvartal
4	Pripremljen NAP	1	Usvajanje plana	2023/IV kvartal

Preporuke za naredne faze sprovođenja strateškog dokumenta u dijelu adaptacije:

Preporuka br. 7. Neophodno je da MEPPU u saradnji sa UNDP i institucijama, koje su uključene u proces adaptacije (Nacionalni Savjet, MUP, ZHMS i AZŽS), u skladu sa projektnim zadatkom izradi i usvoji NAP u predviđenom periodu, do kraja 2023. godine.

4.3 Usklađenost sa propisima EU: Preporuke u skladu sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 - životna sredina i klimatske promjene

U sumarnoj tabeli date su aktivnosti koje je potrebno preduzeti da bi se realizovala usklađenost sa propisima EU u skladu sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 – životna sredina i klimatske promjene. Osim toga, važna preporuka je da se buduće aktivnosti usklade sa Mapom puta dekarbonizacije, koja je usvojena početkom decembra 2021. godine na Savjetu Ministara Energetske Zajednice.

Tabela 7 – Preporuke za usklađenost sa propisima EU u skladu sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 - životna sredina i klimatske promjene

Aktivnosti koje je potrebno preduzeti da bi se realizovala obaveza	Način realizacije	Nadležna institucija	Rok	Indikator	Finansije i izvori finansiranja
<p>1. Dalja harmonizacija sa sljedećim EU regulativama i direktivama: Regulatorna (EU) 2018/2066 – monitoring i izvještavanje; Regulatorna (EU) 2018/2067 – akreditacija i veifikacija; Regulatorna (EU) 2018/842 – o obaveznim smanjenjima emisija; Direktiva (EU) 2018/2001 – obnovljivim izvorima energije; Regulatorna (EU) 2018/1999 – o energetske zajednice; Regulatorna (EU) 2018/841 – LULUCF, u skladu sa Zakonom o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena („Sl. list CG“ br. 73/19)</p>	<p>Donošenje sljedećih podzakonskih akata:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Pravilnik o načinu utvrđivanja obaveznih ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte-Regulatorna (EU) 2018/842 o obaveznim smanjenjima emisija CO₂ 2) Pravilnik o sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i drugog promotivnog materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida 3) Pravilnik o bližim uslovima pristupa transportnoj mreži, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida 4) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za obavljanje djelatnosti ugradnje, održavanja i/ili popravke, kao isključivanja iz upotrebe opreme i proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač ili alternativne supstance 5) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za uvoz i/ili izvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci-EU Regulatorna 517/2014 o fluorovanim gasovima sa efektom staklene bašte 6) Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama-Regulatorna EU 1005/2013 o supstancama koje oštećuju ozonski omotač 7) Pravilnik o stručnom osposobljavanju lica koja vrše djelatnost ugradnje, održavanja i popravke i isključivanje iz upotrebe opremi i proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač 	<p>MEPPU</p>	<p>I kvartal 2021.</p>	<p>Sljedeći podzakonski akti objavljeni u Službenom listu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Pravilnik o načinu utvrđivanja obaveznih ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte - Regulatorna (EU) 2018/842 o obaveznim smanjenjima emisija CO₂ 2) Pravilnik o sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i drugog promotivnog materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida 3) Pravilnik o bližim uslovima pristupa transportnoj mreži, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida 4) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za obavljanje djelatnosti ugradnje, održavanja i/ili popravke, kao isključivanja iz upotrebe opreme i proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač ili alternativne supstance 5) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za uvoz i/ili izvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci-EU Regulatorna 517/2014 o fluorovanim gasovima sa efektom staklene bašte 6) Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama-Regulatorna EU 1005/2013 o supstancama koje oštećuju ozonski omotač 7) Pravilnik o stručnom osposobljavanju lica koja vrše djelatnost ugradnje, održavanja i popravke i isključivanje iz upotrebe opremi i proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač 	<p>Podrška za donošenje podzakonskih akata koji proizilaze iz Zakonom o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena biće dijelom obezbijedena kroz instrument tehničke pomoći EU TAIEX-a, kao i iz budžeta Crne Gore (procjena je da je potrebno obezbijediti oko 35.000€)</p>

<p>2. Dalja harmonizacija sa sljedećim EU regulativama i direktivama: EU Direktiva 2018/410- sistem trgovine emisijama CO₂, Regulativa (EU) 2018/2066- monitoring i izvještavanje; Regulativa (EU) 2018/2067- akreditacija i veifikacija; Regulativa (EU) 2018/842 – o obaveznim smanjenjima emisija; Direktiva (EU) 2018/2001-o obnovljivim izvorima energije; Regulativa (EU) 2018/1999 – o energetske zajednici; Regulativa (EU) 2018/841 -LULUCF, u skladu sa Zakonom o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena („Sl. list CG“ br. 73/19)</p>	<p>Donošenje sljedećih podzakonskih akata:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama član 28 st. 1 i 2, Regulativa o ODS i F 2) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za vršenje rekuperacije, reciklaže i/ili regeneracije supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci 3) Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida (član 25 stav 5 – Direktiva 2009/31/EC 4) Pravilnik o sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i druge promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila. (član 22 stav 6 Direktiva 1999/94/EC 5) Uredba o vazduhoplovnim aktivnostima za koje se ne dostavlja plan praćenja emisija gasova sa efektom staklene bašte. (član 16 stav 5 – 2017/2392- sistem trgovine emisijama / avijacija) 6) Pravilnik o obliku i sadržaju izvještaja, načinu verifikacije izvještaja (član 17 stav 4 Regulativa EU 2018/2067) 7) Pravilnik o bližim uslovima, koje u pogledu kadra i opreme, treba da ispunjava pravno lice koje vrši verifikaciju (član 218 stav 3, Regulativa EU 2018/2067 8) Pravilnik o sadržaju dozvole i načinu vođenja evidencije o dozvolama za emisiju GHG (član 14 Direktiva 2003/87/EC Direktiva EU 2018/410) 	<p>MEPPU</p>	<p>II kvartal 2021.</p>	<p>Sljedeći podzakonski akti objavljeni u Službenom listu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama član 28 st. 1 i 2, Regulativa o ODS i F 2) Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole za vršenje rekuperacije, reciklaže i/ili regeneracije supstanci koje oštećuju ozonski omotač i alternativnih supstanci 3) Pravilnik o bližim uslovima pristupa mreži za transport ugljendioksida, postupku i kriterijumima za prihvatanje tokova ugljendioksida (član 25 stav 5 – Direktiva 2009/31/EC) 4) Pravilnik o sadržaju oznaka, vodiča, postera, displeja i druge promotivne literature i materijala o potrošnji goriva i emisijama ugljendioksida iz novih putničkih vozila (član 22 stav 6 Direktiva 1999/94/EC) 5) Uredba o vazduhoplovnim aktivnostima za koje se ne dostavlja plan praćenja emisija gasova sa efektom staklene bašte. (član 16 stav 5 – 2017/2392 - sistem trgovine emisijama /avijacija) 6) Pravilnik o obliku i sadržaju izvještaja, načinu verifikacije izvještaja (član 17 stav 4 Regulativa EU 2018/2067) 7) Pravilnik o bližim uslovima, koje u pogledu kadra i opreme, treba da ispunjava pravno lice koje vrši verifikaciju (član 218 stav 3, Regulativa EU 2018/2067) 8) Pravilnik o sadržaju dozvole i načinu vođenja evidencije o dozvolama za emisiju GHG (član 14 Direktiva 2003/87/EC Direktiva EU 2018/410) 	<p>Sredstva za donošenje navedenih akata biće obezbijedena u budžeta Crne Gore</p>
<p>3 Uspostavljanje okvira za implementaciju EU ETS Direktive u cjelini (praćenje, izvještavanje i verifikacija-MRV</p>	<p>Izrada Studije za uspostavljanje MRV sistema kao baze na osnovu koje će se uspostaviti EU ETS sistem Realizacija sljedećih aktivnosti u okviru projekta Inicijativa za izgradnju kapaciteta za transparentnost-CBIT:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Jačanje aktivnog angažovanja 	<p>MEPPU</p>	<p>2021-2024.</p>	<p>Usvojena Studija za uspostavljanje MRV sistema od strane Vlade Finalizacija projekta Inicijativa za izgradnju kapaciteta za transparentnost-CBIT Uspostavljen okvir za implementaciju EU ETS Direktive</p>	<p>Studija će biti urađena kroz GEF projekat: Inicijativa za izgradnju kapaciteta za transparentnost – CBIT (vrijednost projekta 1,1</p>

emisije gasova sa efektom staklene bašte)	zainteresovanih strana i ugrađivanje MRV klimatskih aktivnosti u okviru postojećih sektorskih funkcija i ciljeva održivog razvoja; 2) Jačanje tehničkih kapaciteta za implementaciju okvira transparentnosti.				milijon USD)
4. Pripremiti nacionalne operatere za ulazak u EU ETS sistem	Implementacija Uredbe o aktivnostima odnosno djelatnostima koje emituju gasove sa efektom staklene bašte za koje se izdaje dozvola za emisiju gasova sa efektom staklene bašte	MEPPU, Eko fond, MKI, operateri	Kontinuirano do 2025.	Stepen realizacije obaveza definisanih podzakonskim aktima za svakog operatera	Sredstva za realizaciju obezbjeđuju se iz sredstava nacionalnih operatera
5. Ispunjavanje preuzetih obaveza iz oblasti klimatskih promjena	Implementacija Nacionalne strategije za klimatske promjene do 2030.	MEPPU sa ostalim nadležnim organima	2020-2030.	Trogodišnji izvještaji o implementaciji Nacionalne strategije o klimatskim promjenama koje usvaja Vlada Broj realizovanih aktivnosti (% realizovanih aktivnosti u odnosu na ukupan broj aktivnosti)	
6. Uspostavljanje dugoročnog strateškog okvira niskokarbonskog razvoja	Izrada Strategije niskokarbonskog razvoja Crne Gore za period do 2050. godine	MEPPU sa ostalim nadležnim organima	2022-2024.	Strategija niskokarbonskog razvoja Crne Gore donijeta od strane Vlade	IPA III (2021-2026.) 1,0 milion €
	Javna rasprava				
	Donošenje Strategije od strane Vlade	Vlada	2024.		Nisu potrebna finansijska sredstva
	Usklađivanje sektorskih strategija (poljoprivreda, saobraćaj, energetika, itd.) sa Strategijom niskokarbonskog razvoja Crne Gore	Nadležna Ministarstva Vlada	2025.	Sektorske strategije (poljoprivreda, saobraćaj, energetika i sl.) usklađene sa Strategijom niskokarbonskog razvoja Crne Gore	
7. Uspostavljanje klimatsko- energetske okvira do 2030. i njegova integracija u sve relevantne sektorske politike i strategije	Izrada Plana energetika-klima	MKI, MEPPU u saradnji sa ostalim nadležnim organima	2021.	Izrađen Predlog Plana energetika-klima do 2030.	Sredstva za izradu Plana su obezbijeđena kroz GIZ projekat „Razvoj kapaciteta za klimatsku politiku u zemljama jugoistočne i istočne Evrope, južnog Kavkaza i centralne Azije-faza III“
	Javna rasprava				
	Donošenje Plana energetika-klima do 2030.	Vlada	2025.	Donijet Plan energetika-klima do 2030. od strane Vlade	
8. Revizija NDC	Izrada dokumenta revizija postojećeg Nacionalnog doprinosa smanjenju emisija GHG (NDC) do 2030. godine	MEPPU	2021.	Donošenje revidovanog NDC-a od strane Vlade	Sredstva su obezbijeđena od strane UNDP-a u iznosu od oko 175.000€
	Dostavljanje Predloga NDC-ja relevantnim institucijama na davanje mišljenja				
	Upućivanje Predloga NDC-a Vladi na usvajanje	Vlada			

<p>9. Ispunjenje revidovanog NDC-ja</p>	<p>Realizacija mjera koje proističu iz revidovanog NDC-ja u sektorima energetike, saobraćaja, poljoprivrede i šumarstva</p>	<p>MEPPU MPŠV MER MKI</p>	<p>Kontinuirano, 2021-2030.</p>	<p>Godišnji izvještaji o realizaciji NDC-ija koje usvaja Vlada u IV kvartalu Izračunat % smanjenja GHG-a (na godišnjem nivou) u odnosu na projektovano smanjenje do 2030.</p>	<p>Sredstva se obezbjeđuju iz budžeta nadležnih resora i eksternih izvora Precizan iznos i izvor finansiranja biće dati u Nacionalnom doprinosu smanjenju emisija GHG (NDC) do 2030.</p>
<p>10. Jačanje administrativnih kapaciteta i međuinstitucionalne saradnje</p>	<p>Organizovanje treninga i obuka za službenike iz svih relevantnih sektora Zapošljavanje dodatnih kadrova na poslovima vezanim za implementaciju politike oblasti klimatskih promjena</p>	<p>MEPPU MPŠV MER MKI</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Broj organizovanih treninga i obuka na godišnjem nivou Broj službenika/ca, kao i broj institucija zastupljenih na treninzima Broj novozaposlenih zaduženih za pitanja iz oblasti klimatskih promjena u nadležnim institucijama</p>	<p>Treninzi i obuke biće organizovani u okviru sljedećih projekata: Jačanje crnogorskog Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC) i akcija adaptacije u okviru transparentnosti – CBIT; Plan pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti; Izgradnja kapaciteta za politiku klimatskih promjena na zapadnom Balkanu, centralnoj i istočnoj Evropi i centralnoj Aziji – (GIZ - CDCP III); Izrada Četvrtog nacionalnog izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama (FNC); Izrada Trećeg dvogodišnjeg ažuriranog izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama (TBUR); Izrada Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene NAP (GCF) i Tehnička podrška za monitoring i implementaciju politika</p>

					za zaštitu životne sredine i klimatskih akcija-IPA II Budžet nadležnih institucija
11. Preuzimanje obaveza iz Zelene agende za Zapadni Balkan/Evropskog zelenog sporazuma u oblasti klime	Kontinuirano usklađivanje sa najavljenim revizijama relevantnog zakonodavstva u oblasti: ETS Direktive, Odluke o dijeljenju napora, LULUCF Uredbe, Direktive o energetskej efikasnosti, Direktive o obnovljivim izvorima energije, propisa o standardima emisija CO2 za automobile i vozila Usklađivanje strateških dokumenata sa modificovanim klimatskim ciljevima i novom EU Strategijom o adaptaciji na klimatske promjene i Evropskim klimatskim sporazumom	MEPPU MER MKI	Kontinuirano	Usklađeno zakonodavstvo sa revizijama relevantnog EU zakonodavstva u oblasti klime Usklađena strateška dokumenta sa modificovanim klimatskim ciljevima i novom EU Strategijom o adaptaciji na klimatske promjene i Evropskim klimatskim sporazumom	UNDP, IPA, eksterni izvori finansiranja

Preporuke za naredne faze sprovođenja strateškog dokumenta u dijelu usklađenosti sa propisima EU:

Preporuka br. 8. Neophodno je da MEPPU u saradnji sa ostalim relevantnim ministarstvima (MKI, MER, MPŠV, MFSS, MUP) i institucijama (AZŽS), uskladi zakonodavstvo sa propisima EU, u skladu sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 – životna sredina i klimatske promjene i Mapom puta dekarbonizacije, koja je usvojena početkom decembra 2021. godine na Savjetu Ministara Energetske Zajednice.